

LLYSIEUIAITH GYMRÉIG,

YR AIL RAN;

SEP

ENWAU BLAGUR O BOB RHYW,

Y RHAI A AMLYGIR TRWY EU CYFTEITHU I'R

LLADIN A'R SEISON EG.

YNGHYD A BYR DRAETHIAD O WASANAETH, A RHINWEDDAU MEDDY-

GAWL, Y RHAI MWYAF HYNOD.

Y RHAI HYN A GASGLWYD AC A DREFNWYD GAN

HUGH DAVIES, A. G. L.

Pall Enwan, Pall Celfyddyd.

THE SECOND PART

OF

WELSH BOTANOLGY

AN ALPHABETICAL CATALOGUE

OP THE

WELSH NAMES OF VEGETABLES

RENDERED INTO

LATIN AND ENGLISH;

WITH SOME ACCOUNT OF THE QUALITIES, ECONOMICAL OR MEDICINAL,
OF THE MOST REMARKABLE.

RHAGYMA DROD.

GAN i mi ganfod aml ymgais, yn amryw eirlyfrau ein jaith, i gyfan-
soddi rhyw fath o lysieuliyf, nid allaf lai na gwybod mor awyddus yw
fy nghydwladrwyr i weled y fath waith; ac yr wyf yn cydsynio a hwynt
y byddai y cyffiw orchwyl yn gymmeradwy, a gwasanaethgar iddynt.
Caixys gan nad oes ym mhob pentref, neu gwr o'r wlad feddygon wrth
law a galwad, e allai penenteuoedd, pe byddai iddynt ychydig gwyreinideb,
ddwyn cymorth, nid yn unig i'w teuluoedd eu hunan, ond hefyd i'w
cymunydogion, ped adwaenent lysiau wrth eu henwau, a phedfaent
analyddus a'u natur a'u rhinweddau. Buddiol lawn, gan hymny, a fyddai
gwybodaeth am lysiau, cyd bai ddim ychwaneg nag ynglych yr ychydig
nifer a wyddir yn eu cylch, ac a aferir yn gyffredin mewn meddyginaeth
gan bobl o's radd; a nifer o ba rai sydd iw cael ym mhob maes a chlawdd.
Y pwyth cyntaf, gan hymny, tuaegat y cyffiw wybodaeth, ydylw bod yn
gyflawn ysbyt o enw dalen, a'i hadwaen wrth ei henw, o herwydd "pall
enwau, pall celfyddyd." Tuagat lwylio ymlaen yr wybodaeth hon, tra
chymwys, mi feddyliais, fyddai rhestr gwir a chelfydd o enwau llisiau,

yn y tair jethoedd, sef yn y Gymraeg, y Lladin, a'r Saesoneg: felly ysgraffydd yr adwaenai rhyw un y ddalen a ddymunid, yn un o'r jethoedd, ac yn diliynol yn y teiriath. E ddeuai felly y cywir enwau yn fuan yn sefydledig, ac na byddai rhaglaw achos cansyniad yn eu cylch. Tra diffgiol ac anghywair ydyw pob bwriad, i toddi i ni hyfforddiant ynglych ywir enwau Llysiau, a welwn ni yn yr amryw ddywedol eirifiau, sydd yn ein plith, sef yr eiddo y parchedig Dr. Davies, Mr. Richards, Siôn Rhydderch, Risiart Morris, &c. Y mae yr awduron hyn, y Dr. Davies yn bennaf un, yn ddiau yn rhoddi ni gantoedd o wir brif enwau Llysiau, sef y rhai a arferid gan y meddygon o'r oesoedd gynt; eithn i'nd ydnt ond o ychydig wasanaeth i ni yn y cyflwr y maent, o herwydd eu bod, o leiaf y rhan fwyaf o honyn, gwed ei camdeougl, neu yn feisus eu cyfeithu i'r iethoedd lladin a saesoneg; ac nid oedd modd i'r peth digwydd amgen, canys gan ddynion llwyr anwybodus yn nghelyfddyd Llysieuwr y casglwyd ac y trefnwyd y rhai hunny, fel y mae y Dr. Davies yn cyfaddef yn deg, gan ddywedyd "nad ellid disgwyl dim perffaith o'i dwylaw ef ar y testynn," o achos ei anwybodaeth o'r gelfyddyd; ac y mae ef yn rhoddi ar ryw un mwy deallus yn y gwaith, ddiwygio y beiau hunny, nad oedd modd iddo ef eu gochlyd. A chan mai o'i lyfr ef yn bennaf y benthygiodd Mr. Richards, ar sawl a ddaehant ar ei ol ef oddiwrtho yntef, nid oes modd i'r gorchwyl fod gwed ei wellhau ond ychydig, gan dreiglaw trwy y fath dwylaw, mor lwyd anwybodus o'r swydd.

Gan mai fel hyn y mae yn dygwydd, tybiais y gallwn wneuthur cymwyn-

nas nid bechan i'm cydwadwyr, pe gosodwn ger eu bron y faith waith ag a grybwylais uchod, sef y Rhestr Deiriath; y cyfrw gan hunny yr wyf yr arwrion yn ei gyflwyno i ti, y Cymro hynaws, sef casgliad o enwau yr amwyd Wydd, Llysieuwyd a Llysiau, nid yn unig a dyfaint yn naturiol yn dy wlad dy hun, ond hefyd cynnifer oll ac y daethym i wybodaeth am

danynt: yn ei plith y mae rhai rhywogaethau o wledydd dieithr traenor, y rhai y crybwylir am danynt yn yr ysgrifythrau: Y rhai hyn oll a gynnwllais, trwy lafur mid bychan, o'r amryw drysorau a'r cynorthwyon a ddygyddasant i'm llaw; ym mlith pa rai gallaf enwi ysgrifennadau yr hen ardderchog Feddygon Myddfai;* y parchedig John Davies Athraw Difeinyddiaeth;—Edward Lhwyd, Athraw Celfyddylau; y cyfreinwyr Mr. William Morris, golygwr y dolfa yn Nghaer Gybi, Mr. Owain Gruffydd o blwyf Llan Sadwrn; &c. ac yr wyf yn gofeithio y gallaf ddywedyd, yn ddiyntfrost, eu bod gwed ei trefnu a'u cyfeithlu yn gywirach nag yr ynddangosasant erioed o'r blaen; gan hynny nid wyf yn anobeithio nad allant dy ddeuau di i fwrr ychydig o'th amser, fal y bo lhamdden yn caniatau, i chwilio pa rywogaethau a dyfaint yn dy wlad dy hun, beunydd o flaen dy lygaid, a than dy dradd, er dyddauwch i ti dy hun, ac er parch i'r Haufod mawr a daionus, yr hwn a'u creawdd er dy fwyn. Hyn o leiaf a ellid ei disgwyl gan greadur cynmysgaeddawr a rleswm. Eithr heblaw hyn celfyddyd tra buddiol i ddynol ryw ydyw Llysieuath, nid yn unig o herwydd rhinweddau yr amryw flagur,† ond hefyd o ran y

* Y meddygon enwog hyn oedd yntef *Rhiwallon* a'i dri meibion, nid amgen na *Chadegan*, a *Graffudd*, ac *Llion*; Sef meddygon oedd yntef i Rhys Grug, ab *Graffudd* a b *Rhys* ab *Tewdwr* eu Hargwydd, yr hwn, ynglych dechreud y drydedd ganrif ar ddeg, a rodde iddynt ansawdd, a thiroedd, a breintiau ym *Myddfai*, fel y gelyn yngynnal ac ymddarbad a'u celfyddyd a'u dyseidiaeth, er iachád a lles a'u hymgeisian. Y diweddar o'r teulu fu farw ynglych y flwydlyn 1740.

† Gan, hyd y gwybum I, nad arferir yn gyffedin, yn yr iâth gymraeg, air o *gwyfawn* ystyr y gair saesoneg *Vegetable*, neu'r lladin, *Vegetabilis*; y rhai a anwyd docant pob rhyw o betbau a dyfaint o'r ddaear, o'r Mwsgoglyn lleiaf, hyd y Gedwydden hardd-deg, myff a arfer y gair *Blagur* i anwyddo y rhai lyn oll; gan mai union gysson ydyw gwediadol ystyr y ddu air, sef, *Vegetabilis*,—y hyn a dyf, megis Llysian a [^]gwydd;—*Blagur*,—impio, blaeardardu, tyfu.

boddondeb meddwl, a'r iechyd a dardda oddiwrth eu sylwi a'u casglu.
 " Ystyriwch y Lili," medd DAIRON a CHARIAD ei hun; " yr wif yn
 dyweddyd i chwi na wisgwyd Solomon yn ei holl ogoiant fel un or rhai
 hyn." A chan fod y cyffyw aneirif amrywaethau o lysiau a dyfant, nid
 yn unig mewn gerddi, ond hefyd ar feusydd, bryniau, mynyddoedd,
 mewn dyffyndod, gwigodd, tevgoed, corsydd, llynnod, afonydd, yn
 y mor, ar greigiau, a'r mail ar y llall; ac i'r rhai hyn oll aroglau, a blasau
 i foddhau ein synhwyrau, a'r fath luniau a lliuau pyrferth, i ddifyru
 y sawl a'u sylwant, y mae natur megis yn ein gwahodd, an Ilithio i ffyrto
 arnynt, ac i ffwrynhau y fath ddyddanwch canmoladwy a chynnwys. Hyn
 a ryddha feddwl dyn oddiwrth ormesol a blin negesau y byd, ac a ddifyr
 iddo wir hyfrydwch, ac ni oddef i'w ychydig anser segur fyned ymaith yn
 llwyr ddifydd.

Yn benaf ystyried dyn y nodau enwedigol a ellir eu canfod ar ddail,
 blodau, ffrynthau, hadau a gwraidd yr amryw llysiau, fal y gallo ddinrad
 yr amryw Genhedlodd, Llwythau, Tylwythau a Rhywogaethau a ellir
 eu trefnu a'u sefydlu ym mhilith blagur y ddacar. Ac nac ofied y bydd
 y myfyr hwn yn anfuddiol ac ym ddiles iddo, canys nid oes dim a
 gynhwysir yn y byd isloer hwn, oddiwrth ba un y mae bywyd dyn yn
 derbyn mwy o fanteision a llleshad, nac y mae oddiwrth y lluoedd o amryw
 lysiau, a gwydd, a'r cyffelyb a darddant o'r ddaear. Yr wyf yn dyweddyd
 mai oddiwrth yr amryw flagur y mae dynol ryw yn cael yn agos bob peth
 angenhediol tuagat gynhaliaeth, yn gystal a hyfrydwch bywyd. Ystyriw
 fod gwandid dynol yn gofyn bwyd, diod, meddyginaeth, dillad, llethy,
 dodrefn, llestri i fordwyo, lleni papur ysgrifenu, ar ba rai y traddodir i
 ni yr ysgrythyrau o oes i oes, ac aneirif bethau eraill, i foddhau ein syn-
 hwyrau a'n meddyliau;—y pethau a dyfaunt o'r ddacar a'n diwallant, ac a'n
 portant a'r bendithion hyn oll! Yn enwedig canfyddwn y manteision

anhraethol a dylifant oddiwrth y gwaefaf, a dystyraf ar olwg, o lysiau
 y maes, sef Glaswellt; canys oddiwrth yr amryw rywogaethau o'r rhaif hyn
 y tardda y rhanau mwyaf pwysfawr o'n bwyd a'n dillad;—Bara,—Cigfwyd,
 —Cwrw,—Llaeth,—Ynaenyn,—Caws,—Lledr,—Gwlan,—heblaw gwasa-
 naeth yr amryw anifeiliaid, gan Lafurio ein tinoedd, arweddu dyn, a
 chludo ei dla a'i eiddo yn ebrwydd, ac yn diogel o le i le!

I ddiveddu, gan fod y Creawdr Mawr, yn ol anfeidroldeb ei allu,
 gwedi creu'r holl amrywiaethau aneirif o flagyr er mwyn dyn, a chan
 nad oes ar y ddacar berchen bywyd cynnysgeddol o'r ddawn arderchog
 o reswm, ac yn ddilymol, a gallu gando i'w hystyried, a myfyrio arnynt,
 heblaw dyn, diau fod yn ddyledys arno eu sylwi a'u manwl chwilio, fel
 na ddiystyrer un rhan o'r greadigaeth, ac na chollo'r Lluniwr doeth,
 haelious a da, y parch a'r anhydedd sydd ddyledus iiddo.

Geill y myfyrdodau hyn fod ym mhellach yn fudiol, gan ddwyn ar
 gof i ni ein diwedd, a'n rhybyddio i barotai erbyn y diben pwysfawr
 hwnnw. " Pob enawd sydd wellt (medd y propriwyd Essay 40. 6.) a'i
 holl oddiawgrwydd fel blodeuyn y maes, gwywa'r gwelltyn, syrth y
 blodeuyn."

" Un naws a dail einioes dyn."

Gr. Owain.

Eithr, os dwys fyfyrwn ym mhellach ar y testyn, e fydd yn ddyddanwch
 i ni feddwl na fyddwn ni farw yn holol, eithr fel y diffana glesni, a
 harddwch llysieuny yn y gauaf, ac a adfywiogant eilchwaith yn y gwanwyn,
 felly mae elfydd bywyd yn aros mewn dyn, er i bob arwydd ac ymddan-
 gosiad o hono ddfianu. A fedr y doethaf o ddynion ddywedyst, pa fod
 y mae gwres ffrythlawn yr haul yn aifwyoji y sylwedd hwnnw a lygwyd

yn y daear; a pha sut y mae angrau, a llygredigaeth yn angenheidiol i ffwrtylhondeb! Yn y modd hyn, y mae pob maes yn datcan, ac yn pregethu i ni, ein adgyfodiad ein hunain, ac nyni, os cyflawnwn amryw annodau esnwyth, a flagurwn drachefn mewn gwanwyn didranc, ac a floedewn eichwyl, yn fwy heinif a phrydferth na chynt, mewn gogonian diddifannedig.

E arferai rhai o'r hen llysieuwyr gynt y geriau Gwryw a Benyw megis perthynasol i lysiau, ond prin y meddyliasant fod yn wir ddiau Ystien Wryw ac Ystien Fenyw o honynit.

Eithr y mae'r awduron diweddar yn canfod, yn ddiammau, fod hymny yn bod; ac y mae yn ddifyr iawn weled y modd cywrain y maent yn dangos i ni weithrededd rhagluniaeth mewn dull dieithr, ac yn gosod ger ein bron mor gelfyd, y cyssondeb rhyfeddol sydd rhwng y rhan honno o'r graddigaeth sydd ag einioes iddi; a'r rhan difywod o honi. Ac y mae yr pennaf o honynit, sef yr enwog LINNEWS, wedi llunio, ac adeiladu TREFN ar y sail honno, yr hon a eiw efe y DREFN YSTLENAIDD; ym mha un y dosperthir llysieueth, neu holl flagur y byd, i PEDAIR CENEIDL AR UGAIN; sef yn ol y rhifedi o wrywod a'u trefn ym mhob blodewyn, fel y gellir gwelod yn y rhan flaenaf o'r llyfi hwn, sef, CATALOCUE, &c. (*tu dal. 1.*) megis y GENEDL gyntaf UNGWRRYW, yr ail GENEDL DEUWRRYW, y drydedd TRIGWRRYW, &c. ym mha rai y mae cyniffer o wrywod, ac un neu ychwaneg o fenywod, canys y mae i'r rhan fwyaf o llisiau, ne flagur y byd, floedau *dewyrw*, *gwrfengwaidd*, sef aciadau gwrywaid a benywaid ym yr un blodewyn, am hymny y gelwir hwynt yn briodawd; a thair genedl ar ugain o'r pedair ar ugain a ddywedir eu bod yn *Amlog-briodawd*. Eithr yn y genedl olaf, sef y bedwaredd ar

ugain, nid ellir dinnad yr aeolodau hymny o'r blodewyn mor amlwg, ac eglur, ag yn y tair ar ugain eraill, o herwydd eu bod mor fân ac eiddil, am hymny y genedl honno a elwir *Dirgel-briodawd*.

Er egurhâd y drefn hon, sef y DREFN YSTLENAIDD, gosodir ger bron, yn niwedd y traethawd hwn, ddarliniad o un esampl o bob CENEIDL. *edr.*

MYNEGI CENEDL LLYSIEUETH, &c. *tu dal. XV.*

Heblaw hymny, pob un o'r PEDAIR (I.) CENEIDL (CLASSES, NATIONS) AR UGAIN a dosperthini (II.) LWYTHAU, (ORDINES, TRIBES);—a'r *Lwythau* (III.) DYLWYTHAU, (GENERA, FAMILIES);—sef cyniffer ag a ddygwyddo fod yn y *Lwyth* hwnnw;—a thrachefn pob *Tlywyth* a adrein i (IV.) RYWOG-AETHAU, neu UNIGUNAU, (SPECIES, INDIVIDUALS);—ac weithiau e ddyweddir ynglych (V.) AMRYWIAETHAU, (VARIETATES, VARIETIES);—sef yr un *Rywogaeth* yn ymrithio dan amryw dduiliu; yr hyn addygwydd o herwydd rhai damweinbau, sef pan dyf llysieuyn mewn lle sychach, neu leithach nag y bo yn naturiol yn ei chwemlynch, neu o herwydd rhyw achos arall. Edrych esampl o hyn oll yn y *Bodauedd GENEDL* (*tu dal. 14.*) sef PEDWAR GWRRYW, a'r *Lwyth Cyntaf*, sef UNFENYW, a'r *Seithfed Tylwyth* (50.), sef *Llyriad*, (*tu dal. 15.*) ym mha *Dylwyth* y gweir pedair RHYWOGAETH, sef 1. *Llyriad myygf*,—2. *Llyriad Llywymhidd*,—3. *Llyriad y mor*,—4. *Llyriad Llys Effa*; a'r ddwy *Rywogaeth* olaf hyn a newidiant eu dull yn aml, yn ol cyflwr y lle y bont yn tyfu ynddo, ac yna eu gelwir AMRYWIAETHAU.

Canfydder yma un peth ychwaneg, sef bod yn angenheidiol i bob llysieun gael dau enw, yn unwedd ag i bob dyn, sef enw *tylwythaid*, ac enw *neilltudol*; heb hyn mis gellir gwahanu rhwng y naili unigun, neu rywogaeth, a'r llall, pan ddywedir yn eu cylch.

Gan hymny bydded ysbys nad llwyr dīgonol, mewn un modd, ydyw adnabod yr auryyw *Dylwythau* yn unig, eithr angenhaid yw adnabod y *Rhywogaethau*, o herwydd er dygwydd yn aml bod pob rhywogaeth o unrhyw dylwyth yn meddianu, mewn rhan, yr un rhinweddau, y naill ar llall, etto y mae rhai yn foddiantol o honynnt mewn uwch gradd na'u gilydd, ac yn rhagori llawer ar eraill; am hymny y mae'r wybodaeth hon o honynnt, o fawr bwys, canys heb hyn nis gellir eu hafbau yn diogel, a llwyddianus, at y gwasanaeth yr amcenir hwynt iddo.

Gan nad allaf ddisgwyl ond i ychydig nifer o'm cydwladwyr, dynion o'r radd honno yn y byd, er mwyn pa rai yr amcenir y rhagymadrodd byr hwn, dreulio llawer o'u hamser ar fyfyrddolan sydd yn gofyn cymaint o amynedd, diwydrwydd, dwys ystyriaeth a manwl olrhain, heblaw y fath gymorth i'r gelwg o sylwydrau, a thremheiriant, na ddichon i bobl gyfredin yn hawdd eu cael, gan nas gellir disgwyl hyn, meddaf, nid yndraf ferthaf i hel a llunio enwau i'r blagur dwlau a mân, ac anhawdd eu sylwi a'u deall, ac ydynt yn yr un *prey়া* yn llosog iawn, ym mron anerif, y rhai a gynhwysir yn y bedwaredd genedl ar ugain, sef y *dingel-briodaw*, heblaw yn unig yr enwan *tylwythtaid*; etto yr wyf yn tybio nad aughymwys fydd rhoedi hyn o fyr adroddiad, a chwyno wybodaeth, o'r *drefn* *egorol*, yr hon y mae pob llysieuwr celfydd o'r oes hon yn ei dilyn, er nad ymboenaaf i draethu yn helaeth, ac yn fanwl ar egwyddorion y DRENN YSTLENAIDD.

Gallaf, er hymny, fyned ychydig ym mlaen, gan obeithio y geill fod yn difyr wybod, ped fai ond ychydig yn ei chylch. E mae i'r rhan fwyaf o llysiau, fel y dywedais uchod, flodau *deuryw*, sef *gurfengwaidd*, hymny yw, ac aelodau gwrywiaidd a benywaid yu yr un blodewyn; — y mae i eraill flodau cyfan-wryw a chyfan-fenyw, a'r rhai hyn ar yr un plannigym,

ac a ddywedir eu bod o'r Genedl UNANNEDDAWI. Y mae i eraill auryyw ameddau, hymny yw, y maent yn ysgaredig; sef y mae o'r un tywyth, ac o'r un rywogaeth un planhigyn yn wryw, ac un arall yn fenyw, un yn ddiau yn dwyn blodau gwryw, a'r llall yn dwyn blodau benyw, a'r fenyw yn unig sydd yn dwyn ffrwyth neu had; ac os na thyf gwryw yn agos at y fenyw ni bydd yr had yn ffrwython.

Dangosiad o'r genedl ddiweddar hon a ellir ei ganfod yn y llysieuyn cyffredin, sef y *Cywarch*, yr hwn sydd llysieuyn o'r genedl DDWYANNEDDAWL; ac a'i gelwir yn wrwyw a benyw, er ym fynychaf y camewir hwynt, sef y gwir wrwyw a elwir y fenyw, a'r fenyw a elwir y gwryw.

Os oes neb cywraint yn chwennych dimnad yn fanwl ddangosiad, neu siampl o'r drefn ystleinaidd, cymunedol flodeuyn yr *Elestren*, sef y *Lili*, yr hon a welir yn gyffredin mewn gerddi, ac ym mla un y mae pob aelod eppilaidd o'r blodeuyn ym mwya amlwg nae ym oddi un arall, ac wedi lledu y Blodeuddail *a. a. a. a. a.* (*edr. y darwiniaid*) ymddengys yn y canol *Baledrynn* o daid rhan, sef y *Bón b.* yr hwn a gynwys rith yr had, — y Gosesig c. a'r Pen neu y *Blaen d.* hwn yw yr aelod eppilaidd benyw o'r blodeuyn. O amgylch hwn gellir canfod chwech sylweddlyn, sef y *Briger*, mal edafedd a chneppyn hir-gul ar ben pob un o honyn, *e. e. e. e. e.* y chwech hyn ydynt yr aelodau gwryw o'r blodeuyn, a'r enapiau ar flaenau y briger ydynt megis blychau, y rhai, pan addedant, a agorant, ac a wasgarant, ac a daenant flawd* ar led, yr hwn gau ddisgyn ar flaen y paledyn a ffrywylloa yr had. Y blodeuyn hwn ar cyfeliyb a ddywedir

* O'r defnydd hwn, mewn rhan, y gwna yr wenynell ei chell. Y mae i rai blodau rau arall, yr hon a elw y dysegeligion *Nectarium*, a nyui a'i cyfeithw'n y *Melges*, yr hon a gynwys ychydig sug metus, o'r hon y casgl y gwerwyn diwyd eu per dysorau! Y mae agos pob plentyn yn gydnabyddus a hon mewn rhai llysiau; sef *Met y gwerwyn*, *Gwyddfid*, &c.

ei fod yn *wrfenywaidd*, o herwydd, mal y dywedais o'r blaen, iddo gynwys aelodau o'r ddwy ystên, sef gwrryw a bennyw, a'r rhian fwyaf o flagur y byd ydynt, megis hwn, yn wrfenywaidd, ac y mae iddynt aelodau cyfattebol i'r rhai hyn, er iddynt ragori llawer yn eu llun, eu rhifedi a'u maintoli.

Yn mhliith y rhestr ganlynol o enwau cynreig, nid elir lla na dal suw ar grym nifer o rai go anghyfaith, nid amgen na Bwfonia, *JUNGERMANIA*, *KNAPPA*, *LINNEA*, *TOFFELDIA*, a'r cyffelyb, y rhai a arferir yn yr un mord ym mhob iaith, ynglych y cyffyw, cymwys yw i mi rybuddio y darlennyd, mai gorchynnynn yr adderchoccaf llysieuwr Linneus ydyw, y dylid eu cadw a'u cynnal yn fwyaaf gofalus, canys enwau ydynt, a roddwyd i'r cyfrwy llysiau er parch i wyr, a choffadwriaeth am danynt,* sef *Buffon*, *Jungerman*, *Knapp*, *Linneus*, *Toftield*, &c. y rhai a fuant enwog a gwasanaethgar gan ddwyn ym mlaen, a dyrchafu, mewn rhyw fodion y gelfyddid o llyseuaeth, heb dderbyn un mants neu wobr arall, oddieithr y boddlondeb (yr hwn sydd yn wir ddigonol) o ganfod y Creawdwr mawr yn ei weithredoedd, a "nodi—

"Gwyrth Duw mewn rhagorwaith Dail."

Gr. *Owain*.

At yr hyn a addeuais yn y dalenua rhaghaenol myfi a chwanegais, nid ychydig, ynglych gwasanaeth a thinweddau meddygawl grym rifed i'r llysiau mwyafrif rhagorol, yr hyn a gymmerau allan o ysgrifennadu a llyfrau yr awduron mwyafrif enwog yn y gelsyddid o feddyginaeth, gan dybied y buasai fy mwriad a'm llafur yn ddifyggiol heb ryw fesur o'r cyfrwy orchwyl; ac fel y byddai y rhian honno yn fwy cyflawn, tyblais yn addas roddi ychydig hyfforddiad ynglych y moddion i harottai yr amryw gyffriau, ynglyd ar dogau, sef yr hyn a ddylid ei roddi i glaf ar dro, o'r meddyginaeth; a hyn a wneuthym wrth fesurau, neu bwysau, megis y modd mwyafrif cywir; felai yn lle mawaid,—llonaid llaw,—dymneidyn (yr hyn nid yw ddil amagen nag ar ancan) o wraidd neu ddail, y rhai fyddiant annilys a siongar, dywedir pwys gronyn,—scrwp!,—dram,—wns,* &c. Ac yn lle diod, sef y gair a arferai hen feddygon ein gwlad am gymaint ag a yfai ddyn ar unwaith, dywedir am yfed hyn neu hyn o wnsiau,—chwarter neu hanner peintiad o unrhyw feddyglyn.

Bellach, gan obeithio y bydd fy llafur, y rhian hon yn enwedig o hono, yn fuddiol i'm cydwladwyr, yr wyf yn ei gylfawno i'r darlennyd llynaws, tan obaith y derbyn efe hyn o gais gyda mwyneiddra a thiriondeb, gan rad-lawn fadden y diffygiaid a ddygyddant ym mhob gwaith dynol, ac yn enwedig pan fo'r awdur gwedi ymdeithio, yspaid nid bychan, tu hwnt i'r terfyn a osododd y Psalmidd ar "ddyddiau ein blynnyddoedd." Ac os derbyn efe wrth ei ddarllen a'i chwilio, foddlondeb yn agos cyfattebol i'r draffur a ddygyddodd i mi wrth ei gasglu a'i drefnu, e'n llwyr foddlon am fy llafur.

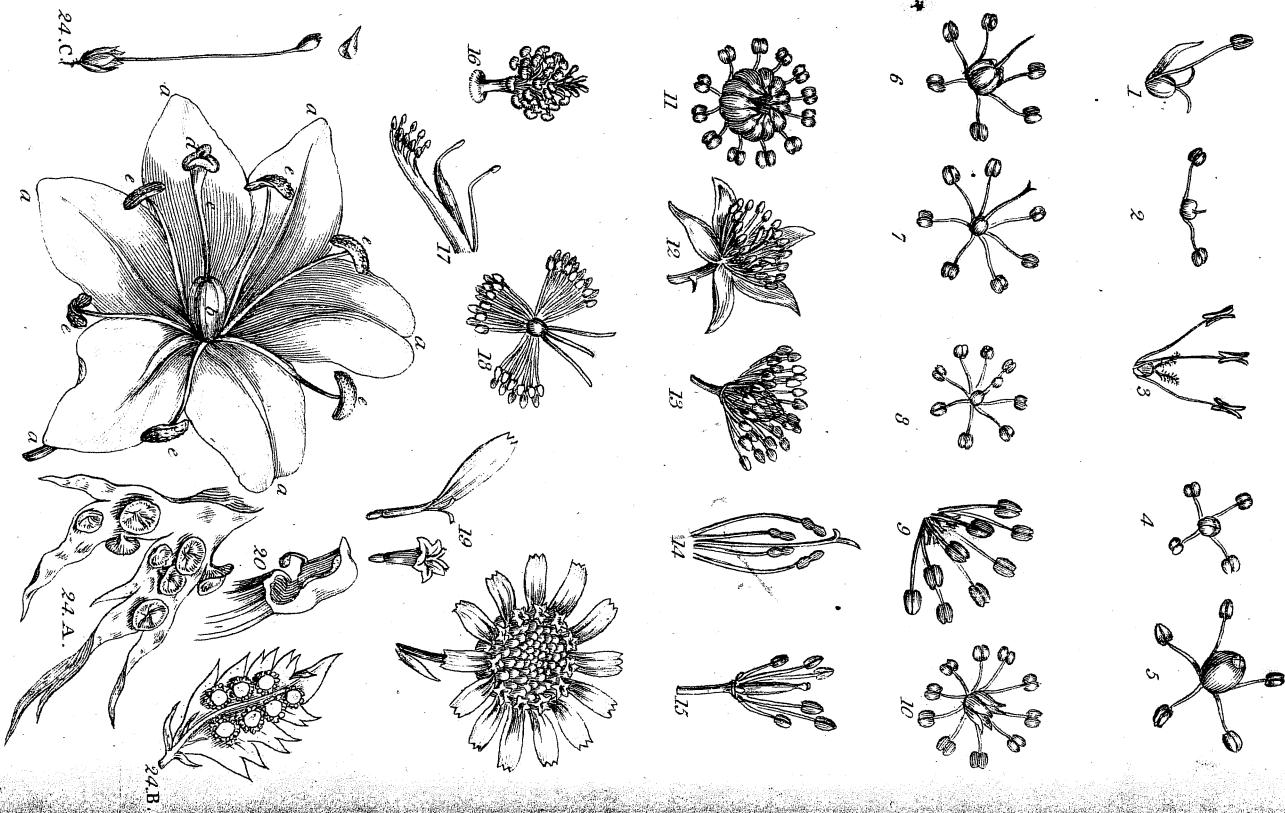
* Nid amgen yr arferai rhai o'n hymafaid eín hunain ddangos eu hewyllys da i enwau parchedig, pan roddasant i'r llysiau canlynol eu henwau; sef 1. *Gwenonwy*.—2. *Erawn*.—3. *Clynn Efn*.—4. *Bolled Olwen*.—5. *Yspydaden*, &c.—*Gwenonwy* oedd fenyw a gwybwlir am dani yn aml gan ein beirdd, er na wyddom ni yn awr ddim ychwaneg o'i hanes na'i bod yn lân odiacthol.—*Erin* ydoedd dywysog Dyfaint ynglych y canol y bummed ganrif.—*Enid* oedd ferch Yniwl, yr hon oedd dra threg ac un o'r tair arderchog fenywod yn llys Arthur.—*Owen** oedd ferch Yspydaden,—as *Yspydaden* oedd enwog yn ei dyldan tan y goreuw Pencawr.

* See Owen's Cambrian Biography, *Owen and Culwch*.

* Yma daliwr suw fod wns yn cymwys with dram;—a dram yn cymwys tri scrapl;—a scrapl yn cymwys ugain gronyn o wenith iach gwedi ei gyrbiauafn.

RHAGYMADRODD.

I ddweddu, cymwys yw i mi rybuddio y darlennedd, mai dan y lly-thyren wreiddiol y mae iddo geisio y gair a ewyllysio ei weled yn y rhestr ganlynol;—sef *Bedwen*, nid y *Fedwen*.—*Candoll*, nid y *Gandoll*.—*Dan-nogen*, nid y *Dannogen*.—*Garllegog*, nid yr *Arllegog*.—*Maithmen*;—*Penfelen*;—*Torfael*. &c.

Tudur XX.

RHAGYMADRODD.

CENEDLODD.

MYNEGAI CENEDLODD LLYSIEUAETH. edr. Y DARLUNIADAU, &c.

ESAMPLAU.

1 Ungwryw	Un Brigeryn ym mhob blodeuyn	Rhawn y gaseg.
2 Deuwryw	2 Friger ym mhob, &c.	Rhwyddlwyn.
3 Trigwryw	3 Briger ym mhob, &c.	Gwellt.
4 Pedwargwryw	4 Briger ym mhob, &c. cyhyd; edr. cenedl 14	Teilai.
5 Pumgwryw	5 Briger ym mhob, &c.	Gwyddfid.
6 Chwegwryw	6 Briger ym mhob, &c. cyhyd; edr. cenedl 15	Bwtias y gog.
7 Seithgwryw	7 Briger ym mhob, &c.	Gwerddig.
8 Wythgwryw	8 Briger ym mhob, &c.	Clyst yr ewig.
9 Nawgwryw	9 Briger ym mhob, &c.	Engraff.
10 Dengwryw	10 Briger ym mhob, &c. digysswlit eu bonion	Pennigan.
11 Deuddengwryw	12 i 19 Briger ym, &c. gosodedig ar y derbynfa	Bywfyth.
12 Ugeinwryw	20 Briger ym mhob, &c. gosodedig ar y cwpan, ne'r blodeuddail	Mefusen.
13 Amlwryw	20 i 1000 o friger ym, &c. gosodedig ar y derbynfa	Drewg.
14 Deurinweddod	4 Briger ym mhob, &c. dau yn hwy, un paledrynni blodau safnrwth	Bysedd cochion.
15 Pedrinweddod	6 Briger ym, &c. pedwar yn hwy, un paledrynni blodau croes-ddull	Bresych.
16 Uncysswlit	Briger cyssylltiedig yn y bonion, rhyddion eu penau	Hoccys.
17 Deugysswlit	Briger cyssylltiedig yn y bonion ynddwyran, blodau yn rhith gloyn	Pysen.
18 Amlgysswlit	Briger cyssylltiedig yn dair cymdeithas, neu ychwaneg	Candoll.
19 Cydbenig	Blodeuyn yn cynnwys lliaws o fan floadau, ac i bob un o'r rhai hynny mae 5 briger a'u penau yn cydgyhwrdd o amgylch y paledrynni	Gold yr yd.
20 Benwryw	Briger yn osodedig, neu yn tyfu ar y Paledrynni	Tegeirian.
21 Unannedd	Briger a'r Pelydyr yn ysgaredig ar yr un planigyn	Hesgen.
22 Dwyannedd	Briger a'r Pelydyr yn ysgaredig ar amryw blamigion	Blaen yr jwrch.
23 Amrybriodol	Briger yn unig; Pelydyr yn unig; neu eu deuoedd yn yr un blodeuyn	Llygwyn.
24 Dirgelbriodol	Blodau yn anhywel	Cen,A. Rhedyn,B. Mwssogl,C.

LLYSIEUAETH CYMREIG,

ſc. ſc.

ABAITS ; (S. W.) *edr.* BRESYCH.

ABAN ; (S. W.) Chrysanthemum *segetum* ; Corn Marigold.

ADAFEDDOG. *edr.* EDAFEDDOG.

ADAIN-REDYNEN ; Pteris ; —— Brakes.

ADAIN-REDYNEN Y CHWARELAU ; Pteris *crispa* ; Curled Stone-fern, Rock

Brakes.

AEDORW ; Hedera ; —— Ivy.

AETH. *edr.* EITHINEN.

AETHWYDDEN ; } Populus *tremula* ; Trembling Poplar, Aspen.

" Cyn fal dail yr Aethwydd." *Diarh.*

AFAD. *edr.* AFUAD.

AFAL ADDA ; Tamus *communis* ; Black Bryony.

AFAL DAEAR ; Aristolochia ; —— Birthwort. *edr.* ESGORLLYS.

AFAL DREINIOG ; Datura *Stramonium* ; Thorn-apple.

AFAL EURAID ; Citrus *Aurantium* ; Orange.

AFAL GRONYNOG ; Punica *Granatum* ; Pomegranate.

AFAL MELYNHIE ; Citrus *medica* β *Limon* ; Lemon.

AFAL PEATUS ; Amygdalus *Persica* ; Peach.

AFAL } TINDOLL ; } Mespilus *germanica* ; Medlar.

{ TINEGORED ; }

A FALWYDDEN;	3	Pyrus <i>Malus</i> ; Apple-tree, Crab-tree.	honno, am hynny geill hon fod yn fwy llesol i gylla llesg, oeraid, na honno.
AFALLEN;			
AFAN, AFANLLWYN;		Rubus <i>ideus</i> ; Rasp-berry.	
AFANS. <i>edr.</i> MABGOLL.			
AFUAD, AFRUAD;		Marchantia;—Liver-green.	
ARTH;		Ulex;—Furze, Gorse.	
ALAN BYCHAN;		Tussilago <i>Furfara</i> ; Colt's-foot. <i>edr.</i> CARN YR EBOL.	
ALAN MAWR;		Tussilago <i>Petasites</i> ; Common Butter-bur.	
ALANNAN;		Asarum <i>europaeum</i> ; Asarabaca. <i>edr.</i> CARN YR EBOL. Y GERDDI.	
ALAW;		Nymphaea <i>alba</i> ; White Water Lily.	
ALAW CREWYLL;		Convallaria <i>majalis</i> ; Lily of the valley.	
ALAW DIOSGO;		Stratiotes <i>aloides</i> ; Water Aloe, Water Soldier.	
ALAW GERDDE;		Lilium <i>candidum</i> ; White Lily.	
ALAW LLELAF;		Hydrocharis <i>morsus ranæ</i> ; Frog-bit.	
ALELUYA;		Oxalis <i>acetosella</i> ; Wood-sorrel.	
ALISANTR. <i>edr.</i> DULYS.			
ALMONWYDD;		Amygdalus <i>communis</i> ; Almond.	
ALÖEWYDD;		Cordia;—Sebeston, or Lign-aloe.	
ALLWEST;		Gramen;—Grass.	
ALLWYDDAU MARX;		Ashe-keys.	
AMCWYN;		Artemisia <i>Taragon</i> ; Taragon.	
AMDO-WELLT;		Elymus;—Lyne-grass.	
AMLAETHAI;		Polygala <i>vulgaris</i> ; Milkwort.	
Mwydiad o'r Ilysieuyn lwn mewn dwr berwedig sydd dra llesol rhag clefyd yr ysgyfaint, a pheswch gormwythaw, gan aciwanegu peswchboeriad; yfed y claf ynglych y bedwaredd ran o beintiaid beunydd ar ei gytllwng. E mae yn dda iawn hefyd rhag yr eisglwyf neu wayw ystlys; y dogu ynglych hanner dram.			
AMMRHYDLLWYD;		Erigeron;—Fleabane.	
AMRAIN;		Hydrocotyle <i>vulgaris</i> ; Marsh Pennywort.	
AMRANWEN;		Matricaria <i>Chamomilla</i> ; Wild Chamomile, or Whitewort.	
Mae hon yn feddiantol o'r un rhinweddau a'r milwydd neu'r Cami cyffredin, ond yn wamnach, ac a eill wasanaethu pan na byddo honno i'w chwel. Cyfrifir hon yu gynhesach ei natur na			
ARIAN COR;			
ARIAN GWEIRWYR;	3	Rhinanthus <i>Crista galli</i> ; Yellow Rattle.	
ARIAN GWION;			
ARLIADLYS;		Thalictrum;—Meadow-rue.	
ASPYGAN;		Chrysanthemum <i>Lencanthemum</i> ; Greater Daisy, White Ox-eye.	

ASTYLLENLYS; } (s. w.) <i>Plantago lanceolata</i> ; Ribwort Plantain.	BARLYS; <i>Hordeum</i> ;—Barley.
ASTYLLYNES; }	BARFHLYS; <i>Parietaria officinalis</i> ; Peltitory of the wall.
AUR. <i>edr.</i> EUR.	BARFRAMIA. <i>edr.</i> CRYNFWSGL.
AZALEA; <i>Azalea procumbens</i> ; Creeping Azalea.	BARFSIA. <i>edr.</i> GORUDD.
BALALWYF. <i>edr.</i> PAL.	BASIL. <i>edr.</i> BREINNLlys.
BALDAR; <i>Satyrion</i> ;—Satyron.	BAW MWCCI; <i>Arctium Lappa</i> ; Burdock.
BALAWG. (<i>Uggrar</i> ;) <i>edr.</i> MELAWG Y WAUN.	BAWM. <i>edr.</i> GWENYNDAIL.
BANADLEN; }	BEATWS. <i>edr.</i> BETYSEN.
BANHALLEN; }	BEDWEN CHWERW. <i>edr.</i> BYDDON.
BANHADLEN; }	BEDLAWG LAS; <i>Glechoma hederacea</i> ; Gill, Ground Ivy.
BANADLEN; (s. w.) }	BEDLAWG LWYD; <i>Artemisia vulgaris</i> ; Mugwort.
	BELA; <i>Hyoscyamus niger</i> ; Common Henbane.
	BENDIGEIDLYS; <i>Geum urbanum</i> ; Amphibious Per-
	sicaria.
	BESIDONELL; <i>Littorella lacustris</i> ; Plantain Shore-weed.
	BELAWR. HYOSCYAMUS.
	BEDLAWG RUDD, <i>new goch</i> ; <i>Polygonum amphibium</i> ; Amphibious Per-
	sicaria.
	BERRW (N. W.) }
	CAERSALEM; <i>Sisymbrium Iris</i> ; London Rocket.
	BERWY (s. w.) }
	CHWERW; <i>Cardamine amara</i> ; Bitter Ladies' Smock.
	BERWR Y DWR; <i>Sisymbrium Nasturtium</i> ; Water Cress.
	FE Aİ ARFERIR, neu e ddylid e'i arferu, yn gyffredin yn fwydys iachus, yn enwedig yn y gwanwyn; gan iddo yn hynod bureiddio r' gwaed, a'i fod yn llesol iawn i'r cylla, ac i chwelu rhwystrau yn yr ymrysgaroedd; cyfelyb yw ei natur i'r llwyllys neu ddal yr ysgyrfi. Dr. Chilen a ddywed fod hwn, a'r amryw llysiau eraill o'r un genedl, sef y llwyllys, yr hydyf, &c., yn fwy effeithiol eu rhin-weddau, ynghyd a llysiau surion, sef Suran y coed, Suran y cwn, neu suran yr yd.
	BERWR Y FAGWYR; }
	Arabis;—Wall Cress.
	BERWB Y CERRIG;
	BERWR Y FAM; <i>Sisymbrium Sophia</i> ; Flixweed.
	BERWR FFRENIG, <i>new yr ardd</i> ; <i>Lepidium sativum</i> ; Garden Cress.
	BERWR Y FEYNONAU. <i>edr.</i> B. Y DWR.
	BERWR Y GAUAF; <i>Erysimum Barberia</i> ; Bitter Winter Cress.
	BERWR Y GLINWST; <i>Iberis</i> ;—Sciatica Cress.

BERWR GWYLTR; Lepidium <i>latifolium</i> ; Broad-leaved Pepperwort.	BLIW;	Daphne <i>Mezeron</i> ; Spurge Olive.
Tebyg ei natur ydyw i ferwr y dwr, ond yn fwy suboeth a chnyfach; lleso yw i buro'r gwaed; trwyth o hono sydd gyfog-bair.	BLIWYNS;	
BERWR YR IAR; Polygonum <i>aviculare</i> ; Knot-grass.	BERWR MÔN A MANAW; Sisymbrium <i>monense</i> ; Dwarf Sea Rocket.	BERWR MELYN BLYNYDDAHL Y DWR; Sisymbrium <i>tarrestre</i> ; Annual Water Rocket.
BERWR Y MEUSYDD; Cardamine <i>hirsuta</i> ; Hairy Ladies' Smock.	BERWR Y MÖCH; Coronopus <i>Ruellia</i> ; Wart-Cress, Swine's Cress.	BERWR TALIESIN; Sedum <i>Telephium</i> ; Orpine, Live-long.
BERWR Y TORLENYDD;	BERWR MELYN MWYAF Y DWR;	BERWR YR IAR; Polygonum <i>aviculare</i> ; Knot-grass.
BERWR MELYN MWYAF Y DWR;	BERWR MELYN MWYAF Y DWR;	BERWR Y MEUSYDD; Cardamine <i>hirsuta</i> ; Hairy Ladies' Smock.
BERWY. <i>edr.</i> BERW.	BERWY;	BERWY;
BERYN; Iberis; ——Cardytaft.	BERYWN;	BERYWN;
BERYRYN; Vella <i>annua</i> ; Annual Cress Rocket.	BERYRYN;	BERYRYN; Vella <i>annua</i> ; Annual Cress Rocket.
BETYSEN; Beta <i>maritima</i> ; Sea Beet. MELGED.	BETYSEN;	BETYSEN; Beta <i>maritima</i> ; Sea Beet. MELGED.
BIDAWGLYS; Lobelia <i>Dortmanna</i> ; Water Lobelia.	BIDAWGLYS;	BIDAWGLYS; Lobelia <i>Dortmanna</i> ; Water Lobelia.
BIWLTH; Melampyrum; ——Cow-wheat.	BIWLTH;	BIWLTH; Melampyrum; ——Cow-wheat.
BLÄEN Y CONYN AR Y MEL; Agrimonia <i>Eupatoria</i> ; Common Agrimony.	BLÄEN Y CONYN AR Y MEL;	BLÄEN Y CONYN AR Y MEL; Agrimonia <i>Eupatoria</i> ; Common Agrimony.
BLÄEN Y GWAEW; Ranunculus <i>Flammula</i> ; Lesser Spearwort.	BLÄEN Y GWAEW;	BLÄEN Y GWAEW; Ranunculus <i>Flammula</i> ; Lesser Spearwort.
Sydd dra ysol-sur ac a bair chwysigenau ar gorph dyn. <i>Edr.</i>	Sydd dra ysol-sur ac a bair chwysigenau ar gorph dyn. <i>Edr.</i>	Sydd dra ysol-sur ac a bair chwysigenau ar gorph dyn. <i>Edr.</i>
CRAFANGC Y FRAN.	CRAFANGC Y FRAN.	CRAFANGC Y FRAN.
BLAEN YR IWRCH; Mercurialis <i>pereennis</i> ; Perennial Mercury.	BLAEN YR IWRCH;	BLAEN YR IWRCH; Mercurialis <i>pereennis</i> ; Perennial Mercury.
BLEIDD-DAG; Aconitum <i>Napellus</i> ; Wolf's Bane.	BLEIDD-DAG;	BLEIDD-DAG; Aconitum <i>Napellus</i> ; Wolf's Bane.
BLEIDD-DREM; Lycopsis <i>arvensis</i> ; Small Bugloss. <i>Edr.</i> TAFOD YR YCH CUDDAITH.	BLEIDD-DREM;	BLEIDD-DREM; Lycopsis <i>arvensis</i> ; Small Bugloss. <i>Edr.</i> TAFOD YR YCH CUDDAITH.
BLEWOG; Verbascum <i>Thapsus</i> ; Great Mullein.	BLEWOG;	BLEWOG; Verbascum <i>Thapsus</i> ; Great Mullein.
BLEWGEIRCH; Avena <i>strigosa</i> ; Bristle-pointed Oat.	BLEWGEIRCH;	BLEWGEIRCH; Avena <i>strigosa</i> ; Bristle-pointed Oat.
BLEWYNOC; Hieracium <i>Pilosella</i> ; Mouse-ear Hawk-weed.	BLEWYNOC;	BLEWYNOC; Hieracium <i>Pilosella</i> ; Mouse-ear Hawk-weed.

BLIW;	{	Daphne <i>Mezeron</i> ; Spurge Olive.
BLIWYNS;		
BLODAU AMMOR; Amaranthus; ——Flower gentle.	BLODAU AMMOR;	BLODAU AMMOR; Amaranthus; ——Flower gentle.
BLODAU'R BRENNIN; Paeonia <i>officinalis</i> ; Peony.	BLODAU'R BRENNIN;	BLODAU'R BRENNIN; Paeonia <i>officinalis</i> ; Peony.
BLODAU'R FRAN; Lychnis <i>Flos cuncti</i> ; Ragged Robin, Meadow Lych-flower.	BLODAU'R FRAN;	BLODAU'R FRAN; Lychnis <i>Flos cuncti</i> ; Ragged Robin, Meadow Lych-flower.
Y blodau, a'r blodeu-ben a arfeir yn llwyddianus rhag y clwyf dygydd; ac a ddifá lyngyr yn y cylla; y dogu yw o hamner dram i ddwy dram yn bylor.	BLODEUYN YR YMENYN;	Y blodau, a'r blodeu-ben a arfeir yn llwyddianus rhag y clwyf dygydd; ac a ddifá lyngyr yn y cylla; y dogu yw o hamner dram i ddwy dram yn bylor.
Gellir bwytia y llisydiwn, neu tywallter dwr berwedig arno, ac yfer hwnnw.	BLODEUYN YR YMENYN;	Gellir bwytia y llisydiwn, neu tywallter dwr berwedig arno, ac yfer hwnnw.
Pob rhian o'r llisydiwn hwn sydd llymsyr.	BLODEUYN MIHANGEL;	Pob rhian o'r llisydiwn hwn sydd llymsyr.
Gentiana <i>Pneumonanthe</i> ; Calathian Violet.	BLODEUYN Y PASC;	Gentiana <i>Pneumonanthe</i> ; Calathian Violet.
Anemone <i>Pulsatilla</i> ; Pasque Flower.	BLODEUYN Y DERW;	Anemone <i>Pulsatilla</i> ; Pasque Flower.
Bulbous Crow-foot, Butter-cups.	BLONEG Y DERW;	Bulbous Crow-foot, Butter-cups.
Kylostroma <i>giganteum</i> ; Oak-leather.	BLONEG Y DDAAEAR;	Kylostroma <i>giganteum</i> ; Oak-leather.
Bryonia <i>dicocca</i> ; Red-berried Bryony.	BOCCYS,	Bryonia <i>dicocca</i> ; Red-berried Bryony.
Box-tree.	PREN BOCCYS;	Box-tree.
Pylor o'r dail a ladd lyngyr; a thrwyth o honiynt a dewycha gwalt y pen.	BUXUS <i>sempervirens</i> ;	Pylor o'r dail a ladd lyngyr; a thrwyth o honiynt a dewycha gwalt y pen.
Common Navelwort.	BOGAIL Y FORWYN;	Common Navelwort.
Cotyledon <i>Umbilicus</i> ; Common Navelwort.	BOGAIL GWENER;	Cotyledon <i>Umbilicus</i> ; Common Navelwort.
Lichen <i>Umbilicatus</i> ; Umbilicated Liverwort; a division of the genus LICHEN.	BOGAIL-GEN;	Lichen <i>Umbilicatus</i> ; Umbilicated Liverwort; a division of the genus LICHEN.
Cotyledon; Navelwort.	BOGAIL-LYS;	Cotyledon; Navelwort.
Eryngium; Sea Holly.	BOGILLYON;	Eryngium; Sea Holly.
Sea Holly, Sea Holly.	Mae gan y gwraidd yr un rhinweddau a gwraidd y Tegeirian.	Sea Holly, Sea Holly.
Great Bindweed.	BOLED OLWEN;	Convolvulus <i>sepium</i> ; Great Bindweed.
Wild Hyacinth.	Yr <i>Olsen</i> hon oedd lân o diadethol a merch i'r ysyddadan.	Wild Hyacinth.

BRI
BRI
BRI

BRAGWAIR; *Gramina vivipara*; Viviparous Grasses.

Yr wylf yn tybio i'n hymafaid gynnwys tan yr enw hwn bol math o las-wellt bywhiliog.

BRAIL; *Rosa*;—Rose.

BRAUTHLYS; (*edr. Gwyddyn Mair*) *Anagallis arvensis*; Pimpernel.

BRAUWYDD; *Rhamnus Frangula*; Berry-bearing Alder.
Chwarter neu hanner wns o'r ail risgl wedi ei ferwi mewn diod fain sydd garth-ddiod lem, a buddiol rhag y dyfglwyf; ac hefyd yn hymod i symud rhwystrau yn ngholuddion anifeiliaid corniog, ac i beri arloes.

BRECHLYS; *Stellaria media*; Common Chick-weed.

Y llysieuyn cyffredin hwn sydd fwydlys iachus a blasus, gwed ei ferwi, ynglyd a chigfwyd.

BREFAI; } *Mentha Pulegium*; Pennyroyal. *edr.* BRYMLYS.

BREFLYS; } *Breila*, *Breilw*, *Breilylwyn*. *edr.* BRAIL.

BRENINLLYS DOF; *Ocimum Basilicum*; Great Basil.

BRENINLLYS GWYLLT; *Clinopodium vulgare*; Wild Basil.

BRESYCH; *Brassica oleracea*; Sea Cabbage.

BRESYCH BENGRON WEN; *Br. oler.* ♂. White Cabbage.

BRESYCH BENGROG GÖCH; *Br. oler.* ♀. Red Cabbage.

BRESYCH Y CWN; *Mercurialis perennis*; Perennial Mercury.

BRESYCH Y MÔR; *edr.* Ysgedd.

BRIAL; *Parnassia palustris*; Rape, Navew, Cole-seed.

BRIALLU; *Primula vulgaris*; Common Primrose.

Y llysieuyn cyffredin hwn sydd hymod lesol rhag y fwynglog; ysiger y gwraidd, a differ ychydig o'r sug ar gledr llaw y claf, a froen-sugned neu dynned efe hwn i fynu i'w ffrenoau: Gwybwyd iddo ddwyn esmwythâd yn fuan iawn. Yr hen hymod llysieuwr *Gerard* a ddywed fod drwm a hanner o'r gwraidd sychion, a helwyd yn y cynhauf, gwedi eu malu, yn gyfogbar cryf a dinuwied.

BRIALLU MAIR SA WYRUS; *Primula veris*; Cowslip, Paigle.

BRIALLU MAIR DISAWR; *Primula elatior*; Great Cowslip, Oxlip.

BRICYLWYDDEN; *Prunus Armeniaca*; Apricot-tree.
BRIGAU'R TWYNAU; *Galium verum*; Yellow Bed-straw, Cheese-rennet.

BRI
BRI
BRI

BRIGER-FWSOGL; *Polytrichum*; Hair-moss.

BRIGER GWENER; } *Adiantum Capillus Veneris*; True Maiden-hair.

BRIGER GWENO; } *Brigwellia*; Aira;—Hair-grass.

BRIGWYDD; *Callitricha*;—Water Starwort.

BRILLYS; *Centunculus minimus*; Bastard Pimpernel, Small Chaff-weed.

BRIW'R MARCH; *Verbena officinalis*; Common Vervain.

Yn yr oesoedd gynt, o hefydd rhyw goelgrefydd, llosog y tybiwyd rhinweddau y llysieuyn hwn; eithr yn yr oes hon ni chan-latteir iddo gan feddygon yr un o honynt.

BRITHEG; *Fritillaria Meleagris*; Chequer'd Daffodil, Snake's Head.

BRIWEG; *Sedum*;—Stonecrop.

BRIWLYS; *Stachys*;—Woundwort.

BRIWLYS TEWBANNOG; *Stachys germanica*; Downy Woundwort.

BRIWYDD; *Galinum*;—Bedstraw.

BROWEN; (*Urticaria*). *edr.* AMRANWEN.

BRONWERTH; *Borago officinalis*; Common Borage. *edr.* GLESYN.

BRONWERTH Y WIBER; *Echium*;—Viper's Bugloss.

BRONWST; } *Ranunculus Ficaria*; Pilewort.

BRONWYS; } *BRUNNEN*; Iuncus;—Rush.

BRUNNEN; *ERODIUM*. *edr.* ENGRAFF.

BRWYNDDAIL Y MYNYDD; *Anthericum serotinum*; Mountain Spiderwort.

BRWYSGEDLYS; *Coriandrum sativum*; Coriander.

BRWYNS; Unhaws ydwy a'r Anys. *edr.* ANYS.

BRYMLYS; *Mentha Pulegium*; Pennyroyal.

Sug, neu fwydiad y ddeilen rhinweddol hon mewn dŵr berwedig, ynglyd ag ychydig siwgr, sydd lesol iawn rhag y pâs, mae hi yn dda hefyd rhag clefyd y fam, clefyd y gwynt, a chwlwm y gwythi, ac i gryfhaur cylla. *edr.* PURPUR FIN TYS.

BRYTWN; *Artemisia campestris*; Field Southernwood.

BUELITH. *edr.* BIWLITH.

BULADD. *edr.* BUMUSTL.

BULAS. *edr.* EIRINEN.

BULWG ;

} Agrostemma *Githago*; Corn Cockle.

B. RHUFAIN ;

} Papaver;—Poppy.

BULWG FFRENGIC ;

Water Cowbane, Water Hemlock.

BUMUSL ;

Cicuta *vivosa*; Water Cowbane, Water Hemlock.

Hwn a gyfriffr ymhliath yr erchyllaf o'r Ilysiuaidd wenwyn; er

hyunny, oddiallan y mae'n wasanaethgar yn sugaethan, i esnwythau

poen a gofid y gymmalwst, a'r cyffelyb.

Finegr ydyw'r meddygaeth goreu rhag effaith gwenwynnyd y

Ilysiuyn hwn,—y Gegidion gyffredin,—y Gypsphys a'r cyffelyb pe

digwyddai achos.

BUSTL Y DDAEAR ; Chironia *Centaurium*; Centaury.

BWFONIA ; Buffonia;—Chickweed Toad-grass.

BWLTSY; Nymphaea *lutea*; Yellow Water Lily.

Trwyth o bwys o'r gwraidd i'r mewn galwyn o ddwr berwedig, a iachaoedd darddiant allan ar ffrach dyn, nid anghyffylb i'r gwa-

hangwyf, gan i'r claf yfed o hono beintiaid hwyd a boreu.

BWRLL. *edr.* GWRDDLING.

BWTIAS. *edr.* BOTASEN.

BWYD Y BARCUD; Agaricus;—Agaric.

BWYD HWYAD; Lemna;—Duckweed.

BWYD ELLYLLO. }

edr. BWYD Y BARCUD.

B. LLYFFAINT.

BYDIAWG LAS; Glechoma *hederacea*; Ground-ivy, Gill, Alehoof. *edr.*

EDRAL.

BYDIAWG LWYD; Artemisia *vulgaris*; Mugwort.

Trwyth o'r Ilysiuyn hwn a gymmerir yn gyffredin rhag y cryd, neu'r ddeirton. Dram o'r dail yn bylor a ddodwyd bedair gwaith yn y dydd (gan y Dr. Home) i wraig a fuasai gwla tan glefyd y fan, a'i gloesiau, tros nifer o flynyddoedd, a hi a iachawyd mewn ychydig ddyddiau: Ni wnaeth na'r *Asafetida*, na'r *Ether* les o'r hyn lleiaf iddi. Y dail iron wedi eu lysigo, neu eu pwyo, a want blastr llesol iawn ar archoll, neu friw newydd gan gyllell, neu unrhyw erfyn arall.

BYDDARLLYS; Sempervivum *tectorum*; Houseleek.

Y sug ei hun, neu ym gymysgedig a hufen, a rydd esnwythder

buan tan losg Tân, neu unrhyw enynfa, neu wres arall ar gorff dyn; ac ym gymysgedig a mèl mae yn llesol rhag nân darddiadau, a dolur ym ngeneuan plant, yr hwn a elwir y *gân*.

Nifer o feddygon a dystant i ddyres ocdranus (yn agos i Toulouse yn Ffrang) gael, yn gyntaf mawr lès, ac wedi hyunny, ei llwyr iachau o ganer yn ei bron o hir bartiad, trwy ddodi ar y dolur blastr neu suaethan o ddail y Ilysiuyn hwn.

BYDDON CHWERW; Eupatorium *cannabium*; Hemp Agrimony.

Dwr berwedig ar lonaid llaw o'r ddilen hon sydd gyfoghaïr, a chartlyn rhwydd lym. Wins o'r gwraidd gwedi ei ferwi mewn dŵr sydd lawn ddogn; eithr yn fân ddognau e mae yn llesol i bur-eiddio y gwaed.

"O mynny na bych veddw, yf loneit plisgin wy o sudd y Fyddon chwerw!"—*Meddygion Myddfai*.

BYSEDD COCHION;

B. Y CWN;

} Digitalis *purpurea*; Purple Foxglove.

B. ELLYLLO;

Deien o rinweddau anghyffredin yw hon; eithr mae hi mor

nerthol, nad diberygl ydyw ymhel a hi, oddieithr a dwylaw celfydd iawn, gan fod pwys hamser gronyn o lioni, yn bylor, yn ddogn i ddyn cryf. Er hymny mi allaf gaumol twylltiad dŵr berwedig armi, i'w arferu o'r tu allan, i olchi goryn ar wyneb, neu ryw gwr Ilyn-orawg arall ar gorff dyn, nid amgen, Tân iddwf, crugdarddiad, a'r cyffelyb; geill hefyd, o'r hyn lleiaf, fod mewn rhyw fesur yn llesol rhag y canger; ac i ysgrifnau'r gwawen, onid llwyr jacha era y crugboethflam, neu'r tanddech chwyddedig.

BYSEDD YR IAR; Raphanus *Raphanistrum*; Wild Radish.

BYSWELLIT; Dactylis;—Cock's-foot-grass.

BYWFYTH LEIAR; Sempervivum *tectorum*; Houseleek.

BYWFYTH LEIAR; Sedum *acre*; Wall Pepper, Biting Stonecrop.

BYWI; Bunium;—Earthnut.

BYWLIS;

} Sedum;—Stonecrop.

BYWYDOG;

BYWYDOG LIYDANDDAIL; Sedum *Telephium*; Orpine, Live-long.

CABATSHEN; *edr.* BRESYCH.

CACAMWCCI; *Arctium Lappa;* Burdock. *edr.* CEDOWRACH.

CACAMWCCI TLEIAF; *Xanthium;*—Small Burdock.

CADAFARTH: *Sinapis arvensis;* Charlock, Wild Mustard.

“ Addwyn Cadafarth yn egin.” *Taliesin.*

CAILL Y CI; *edr.* CELLLIAU.

CAINEIRIAN; *Ophrys;*—Twayblade.

CALAF; Arundo;—Reed.

“ Rhudd rhodyn, melyn Calaf.” *Llygwrach hén.*

CALA'R GETHLYDD; } *Arum maculatum;* Cuckow-pint, Wake Robin.

CALDRIST; Serapias:—Helleborine.

CALDRIST Y BANADL; Orobanche;—Broom-rape.

CALFELFED; *Typha;*—Cat's-tail, Reed-mace.

CALIWLYN Y MEL; *Agrimonia Eupatoria;* Common Agrimony.

CALLAWDYR; } *Lichenes foliacei;* Folaceous Liverworts; a division

CALLOD; } of the genus LICHEN.

CAMAMIL. *edr.* CAMRI.

CAMMAIDD-WELLT. *edr.* CORWELLTYN.

CAMMINED; Iris;—Flower-de-luce, Iris.

CAMRI; *Anthemis nobilis;* Chamomile.

Dwr berwedig ar y blodau sydd hymod lesol i'r cylla, gan chwalu gwynt, ac iachau enofeydd, a rhag gwrist tuffewnol, i'w yfed fel har cylla, ac a bair awydd i fwyd; llawer o hono a bair gyfogi. Y blodau yn bylor ac yn ddogmaw go helaeth (yngylch ugan gronyn o bwys) bob pedair awr a hyn tros rai dyddiau, a yrrodd y wrach ar ff, gwesti i amryw fodion, a arferir gan feddygon, fetihu. Da yw hefyd rhag clefyd y fam. E mae i'r dail a'r blodau yr fiddiol iawn yn feddygolch brwd, ac yn suggestan, neu lysblastr. Oddi-fewn ac oddiallan hwy esmywythant gŵr a dolur yn y pen, &c. E mae i'r blodau hefyd y gair o fod yn dra gwasanaethgar rhag clefyd y graen.

CAMRI Y CWN; *Anthemis Cotula;* Stinking Mayweed, or Chamomile.

Y mae y ddilen hon yn chwannog i wneuthur niwed i feddwy,

a phlant, y rhai a ddigwydd ymhel a hi, gan beri ar eu dwylaw fân chwysig, a dolur, heb iddynt wybod yr achos.

CANCLWM; *Polygonum aviculare;* Knot-grass.

Deilen rinweddol iawn ydyw hon rhag pob math o friwau, ac ysigtod oddimevn. Tywallter dwr berwedig ar swn o honi, ac yfer hwnnw yn glauar, neu yn oer; efe a attal, ac a ddiddosa bob math o waedlif oddimevn, ac o'r ffroenau; e mae hefyd yn llesol rhag y dolur rhwyd. Os ysigir hi a'i dod i yn blastr, hi a oera ygaid a fyddant glwyfus gan wres.

CANCLWYF; *Lysimachia Nummularia;* Creeping Loose strife, Money-wort, Herb Twopence.

CANGLYMMIG; *Corrigiola litoralis;* Sand Strapwort.

CANDOLL; *Hypericum perforatum;* Perforated St.John's-wort.

Dywedi i'r dail ddifâr Lyngyr; au bod yn llesol rhag troeth gwaedlyd, a chlwfyd y gwaed. Y mae i'r brig neu i'r toppyn, pan fo ar floedu, neu yn ei flodau, gwed ei ysigo yn hymod o blastr ar archoll cyllell, neu i'r cyffelyb erfyn minioig; ac ynghyd a lllys y gwaedif e mae yn hymod o darfryd, ac yn fuddiol rhag iselder ysprydoedd; triner yn yr un modd a'r té.

CANHAUAWL; *Parietaria officinalis;* Pellitory of the wall.

CANHEWIN; *Sedum Telephium;* Orpine, Live-long.

CANRHII FELEN; *Chlora perfoliata;* Yellow Centaury.

CANTHII FELEN EIDIL; *Eiacum filiforme;* Least Gentianella.

CANTARAHD. *edr.* CANHAUAWL.

CANWRAIDD GÖCH; *Polygonum amphibium;* Amphibious Persicaria.

CANWRAIDD LAS; *Glechoma hederacea;* Ground Ivy.

CANWYLL LWYD; *Artemisia vulgaris;* Mugwort.

CANWYLL-FRWYNEN; *Iuncus effusus;* Soft Rush.

CARDDWY; *Carum Carvi;* Common Caraway. *edr.* CARWAS.

CARN YR EBOL; *Tussilago Farfara;* Common Colt's-foot.

Sydd chweraidd a llwyniadd i'w archwaethu; y mae yn llesol rhag y graean a gwres yn yr elwlenau. Tywallter arno ddwr berweddig, ac yfed y clwyfus o hono yn hellett, ac yn aml. Eithir tra shinweddol ydyw rhag clefyd yr ysgyfaint, diffyg anadl ar pesswch;

a'r modd goreu i'w arlwyd rhag y Clefydau diweddaf ydyw, malt swm o'r dail irion a thywallt drosynt ddwr berwedig, a gadef iddynt sefyll dros nos, a rhoddi iddynt ferwad dramoeth, tros ddau funud neu dri, a'i felysu ag ychydig fâl; yna yfed y claf ddiod (yngylch hamer peintiad) o'r trwyth lwn deingwaith yn y dydd; llesol hefyd fydd ei losgi mewn' pibell yn yr un modd a'r mygrys neu dybacco. Meddyg enwog (segf Dr. Cülen) yn diweddar a'i caffod yn dra llesol rhag y manwynau (neu glwyf y brenin); trwyth, neu ferwad o'r dail wedu eu sychu a adferasant iechyd, gweidi methu o heli'r mor, ac amryw foddion, a chyffriau eraill. Gwr arall (segf Füller) a'n hyspysa am eneth, a deuddeg o friwiau manwynawg arni, yr hon a ichawyd wrth yfed yn helaeth iawn beunydd, dros bedwar mis, o drwyth cryf o'r llysieuyn hwn. Hwsmonwr hynod a ddywed y gallir difetha'r llysieuyn hwn o dir, os torri coron neu ben y gweiddyn yn y mis mawrth.

CARN YR EBOL Y GERDOD; Asarabacea.

Pwys o 20—i—25 gronyn o'r gwraidd yn bylor sydd gyfogbar ac ysgarthaid, neu fwydiad o yngylch dram o'r dail mewn gwin.

Y dail yn llwch a goethant y ffroenau a'r pen.

Y meddyg Cülen a ddywed yn fwy hyspysol; pe sychid y gwraidd hyd yn unig y gallid ei wneud yn bylor, ei fod yn gyfogbar esmwyth, a diniwed, yn ddogau rhywdyd fychain, sef yngylch pwys ugain gronyn neu weithiau lai na hymyn. Ac ym mhith yr holl gyffriau nid oes dim cyfeiriad iddo am beni dyferif o'r pen; y dail sydd oren i'r perwyl yma. Os cymmerir i fynu i'r ffroenau pwys gronyn neu ddu dros rai nosweithiau olynol, efe a hair dyferif o'r ffroenau, yr hwn a barfâ dros rai dyddiau, trwy ba fodd yr iacheir yn effeithiol yr amryw glwyfon canlynol; sef dolur, neu gwr yn y pen,—y ddannodd,—dolur a gwres yn y llygaid,—a rhyw argoel o'r parlys a'r hungrwyf.

CARN YR EBOL Y MÔR; Convolvulus *Soldanella*; Sea-Bindweed. CARNEDD; Senecio;—Groundsel.

CARNEDD FELEN FENYW; Senecio *vulgaris*; Common Groundsel, Simson. Tywalltiad dwr berwedig ar y llysieuyn hwn, a hwnnw yn o gryf,

sydd gyfogbar. Y dail gwesti eu pwyo ydynt lesol iawn i'w dodi ar benddijyn, neu benddiged.

CARNEDD FELEN WERYW; Senecio *Jacobaea*; Common Ragwort.

Os berwer gwlan mewu dwr ag alwm a thrachefn mewn trwyth o flodeu y llysieuyn hwn, e gyfummer liw melyn hynod o brydferth.

CARTHEIG; Lapsana *communis*; Nipplewort.

CARWAS; Carum *Carvi*; Common Caraway.

Y mae'r hâd yn llesol rhag gwendid a gwynt yn y cylla, a rhag yr wrwst, neu gwlbw y gwythi, a chlefyd y fam; y dogu yw yngylch scwpl.

CARLLYS; } Tordylium;—Hartwort.

CARWLLYS;

CAS GAN ARDDWR; Ononis *arvensis*; Rest harrow, Cammock.

CAS GAN BLADURWR. edr. CAWNEN DDU.

CAS GAN FURSEN. edr. CYWARCHEN.

CAS GAN GYTHRAUL; Verbena *officinalis*; Common Vervain.

CASTANWYDDEN Y MEIRCH; Fagus *Castanea*; Chensut tree.

CASWENWYN; Seabiosa *succisa*; Devil's-bit Scabious.

CAWEN; (S. W.) Sparganium;—Bur-reed.

CAWLEN, CAWL GWYLTR. edr. BRESYCH.

CAWS LIFFAINT DRAENOG; Hydnnum;—Hedgehog Mushroom.

CEBYDDLYS. edr. CIBELLYN.

CECYSEN. edr. CEGIDEN.

CEDOR Y WRACH; Spergula *arvensis*; Corn Spurrey.

CEDORWYDD; Ferula *communis*; Giant Fennel.

CEDOWRACH; Arctium *Lappa*; Burdock.

Trwyth o'r gwraidd a fernir gan rai meddygon enwog, yn llawn crystal os nid gwell na'r unrhyw o'r *Sarsaparilla*, yr hwn sydd hynod chwysbar, i deneuhau a phureiddio y gwaed. Nadder wns a hamer o'r gwraidd fr yn fan fân daelau, a thywaller amnyt beintiad a hamer o ddwr berwedig, mewn llestr pridd, a phan oero hiddler ef; hyn sydd ddigon yn ddau ddogn; twymmer ei hamer a chymnysger a hamer peintiad o lefrith, ac wns o fel,

yfer ef, un ai ar ei ben ei hun, neu ynglyd a bара yn foreu-bryd, a'r hanner arall, yn yr un modd, yn hwyr-bryd, neu swpper; neu gellir ei drin a'i yfed yn yr un modd a'r tê, tair cwpanaid neu bedair.

Y mae yn hynod feddyglaeth rhag diffyg anadl,—poeri gwaed,—y gymdwlwst,—y graeanwst, ac i ryddau attalfeyydd yn y Coludd. Rhag y graeanwst gellir malu'r hâd a'i yfed ar faid. *edr.* MORONEN Y MAES.

CEDOWRACH LLEIAF; *Xanthium strumarium*; Small Burdock.

CEDOWYDD } CYFFREDIN; *Inula dysenterica*; Common Fleabane.

Ymae hanesydd yn mynegi i ni i filwyr ymmerawdwr Rwsia, Y thai ydloedd flm iawn arnynt gan glefyd y gwaed, gael eu hadferu i'w hiechyd gan drwyth o'r llysieuyn hwn.

CEDRWYDDEN; *Pinus Cedrus*; Cedar of Libanus.

CEDU } DU; *Sinapis nigra*; Common Mustard.

Lwyaid, sef hanner wns, neu ychydig ychwaneg o'r hâd yn gyfaion, neu heb eu hysigo, mewn diod o gwrrw twynn a wna les anghylfedin i ddyn dan y erydcymmalau tostaf, neu'r parlys; boed i'r claf orwedd yn ei wely rai oriau ar ol cymmeryd y meddygiaeth. Tywalliad dwr berwedig ar gryn swrn o'r hâd swedi eu hysigo sydd gysfogbar; eithr yn ddogmâu man e fydd yn wasanaethgar iawn, gan ei fod yn droethbar ac yn esmwyth ruddau'r ymysgaroedd. Buddiol ydyw rhag diffyg anadl. O'r tu allan i'r corff e fydd yn dra buddiol rhag cryd y cymalau, y glynwst, ar cyffelyb. Nid oes dim mwya dewisedig i goethi, neu i gynhyru teulad bywiog yn unrhyw gwr o'r corff, na had y llysieuyn hwn. Cyffelyb yn eu heffeithiau ydyw'r dû ar gwyn.

Os tyweltir hanner peintiaid o ddw'r berwedig ar hanner wns o'r had swedi ei hysigo, ynghyd a hamner wns o'r Ruddygyl mawrth, a gadael iddynt sefyll dros eunyd, a'i gymysgu ag ychydig fel efe a wna olch hynod rhag crynni, dolur y safn, a chorn y gwddf. Y mae had y llysieuyn hwn yn gyffelyb ei natur a'i rinweddau i waidd y rhuddygyl mawrth; edrych a ddywedwyd yno.

CEDW GWYL'R; *Sinapis arvensis*; Charlock, Wild Mustard.

Geill y ddeilen hon wasanaethu yn dda i'w berwi yn lle bresych ynglyd a chlwgwyd.

CEDW GWYN; *Sinapis alba*; White Mustard.

CEGIDEN; *Comium maculatum*; Common Hemlock.

Er bod pob rhan o'r llysieuyn hwn yn wenwynig, etto mewn dwylaw celfydd ef a all fod y feddyginaeth llesol.

Y modd goreu i'w barottai ydyw hel y dail pan fo y llysieuyn yn ei ffordau, a phigo y man ddail oddar y coesau au sychu yn yr haul, neu o flaen tân, a'u eadw yn ofalus mewn codau o bapur llwyd cryf; a phan fo achos, gwnerler lwynt yn bytor: gellir cymregrd o bymthed i buan gronyn ar ugain o'r man-wch hwn ddwywaih neu dair yn y dydd. Y meddyg Withering a'i profodd yn llesol iawn rhag y cryd cymalau hirbarhaus, a chlefydon eraill a dybir eu bod yn deiliawr oddiwrth surni yn y gwaed.

CEGIDEN Y DWR; *Phellandrium aquaticum*; Horsebane, Water Hemlock.

CEGIDEN FENYW; *Charophyllum sylvestre*; Cow Parsley, Wild Chervil.

CEGLYNNYDD; *Cicuta odorata*; Sweet Cicely, Great Chervil.

CEGYR MAWR; *Cicuta virosa*; Water Cowbane, Water Hemlock.

CEIAN, CELYS; *Dianthus*; Pink. *edr.* FENNIGAN.

CEDWAD; *Salvia officinalis*; Sage.

Ni chyfrifir, yn y dyddiau hyn, fod i'r ddeilen hon gymnier o rinweddau ag a fyddid gymnefin yn yr hen oesoedd; eithr cannolir hi gan rai, am attal chwysiad yndos, triner hi yn yr un modd a'r tê a chymmerer yn rhan o luniaeth; neu tywallter ami ddw'r berwedig ac yfer hwmnw yn gryf weithiau yn y dydd.

CEILIAU'R CI; *Orchis*;—Dog's-stones, Cullions, Orchis, Sib-thorpias.

CEINIOLYS CERNYWW; *Sibthorbia europea*; Cornish Moneywort, Sub-

CEIRCHEN; *Avena*;—Oat.

CEIRCH-WELLT; *Avena*;—Oat-grass.

CETROSEN; (S. W.) *Prunus Cerasus*; Cherry-tree.

CETROSEN Y WAUN; *Vaccinium Oxyccoccus*; Cranberry.

CELYNEN; *Ilex Aquifolium*; Holly-tree.

CELYNEN MAIR; } *Ruscus aculeatus*; Butcher's Broom, Knee Holly.

CEN; Lichen;—Liverwort.

CEN Y CERRIG. *edr.* CLAFR-GEN.

CENNINEN GYFFREDIN; *Allium Porrum*; Leek.

Meddygmaeth rhagorol rhag clefyd y garreg a'r græcanwst a ellir ei barottai o'r llyseuyn hwn, yn y modd hyn; sef, tywallter deudh-wart o ddwr meddal ar llouid llaw helaeth o'i fänwraidd, a doder gauad arwynt, a gadawer iddynt ferwi yn arafaid hyd na leineir y trwyth ynglych yr hauner, yna yfed y claf bentiaid o hono yn y dydd, yn dair rhwng, sef un ran y boreu, yr ail tu a chanol y dydd, a'r drydydd ynglych pryd gwely; hyn sydd dilgon i ddyn llawn-dwf. *edr.* CRAF Y GERDDI.

CENNINEN EWINAUG; *Allium sativum*; Garlic.

CENNINEN Y BRAIN; *Scilla nutans*; Wild Hyacinth.

CENNINEN Y GWINWYDD; *Narcissus Pseudonarcissus*; Daffodil.

CENNINEN PEDR; CENRH. *edr.* CANRH.

CERDDINEN, (S. W.) *edr.* CRIAFALLEN, (N. W.)

CERDDINEN GYFFREDIN; *Pyrus Autunaria*; Quicken tree, Mountain Ash.

CERDDINEN DDÖF; *Pyrus domestica*; True Service tree.

CERDDINEN WEN; *Pyrus Aria*; White Beam tree.

CERDDINEN WYLLT; *Pyrus torminalis*; Wild Service tree.

CERI. *edr.* CERDDINEN.

CERIAFAL. *edr.* CRIAFALLEN.

CEULION; *Gallium verum*; Cheese-rennet.

CEULON; CLEAWG. *edr.* CEDOWRACH.

CIBAWG; *Panicum*;—Panick-grass.

CIBELLYN; *Allium Schenoprasum*; Chive Garlick.

CIBELLYS; *Asphodelus*;—Asphodel.

CINGROEN; *Phallus impudicus*; Stinking Morel.

CIP Y COED; Lichen *imbricatus*; Tiled Liverwort; a division of the genus LICHEN.

CIROS; *Rosa canina*; Dog-rose, Hep-tree.

Dail pob rhyw o'r Rhoswydd, yn enwedig hwn yna, a gammolir yn lle Tê; gan iddynt, gweidi eu sychu yn gelfydd, roddi blas ac arogl peraidd, a lliw thws i ddwr berwedig.

CLAER. *edr.* GORCHWYRYDD.

CLEYRLLYS;

CLARS MAIR. (S. W.) *edr.* GORCHWYRYDD.

CLAFR-GEN; Lichen *Leprosus*; Leprous Liverwort; a division of the genus LICHEN.

CLAFLRLYS;

CLAFLRLYS MAWR; *Imula Helenium*; Elecampane.

CLAFLRLYS LIELAF; *Scabiosa columbaria*; Small Scabious.

CLAIS; *Scabiosa avensis*; Field Scabious.

CLAS YR HYDD; *Mercurialis*;—Mercury.

CLAS Y MOCH; *Salvia Horminum*; Purple Clary.

CLASWYDD; *Ulmus*;—Elm.

CLAUARLLYS; *Sedum acre*; Biting Stonecrop, Wall Pepper.

CLAW, CLAWAN, CLAWEN, CLEYEYN. *edr.* PENNIGAN.

CLEDDYFLYS; *Sparganium*;—Bur-reed.

CLOCHE YR EOS; *Scilla nutans*; Wild Hyacinth, Hare bells.

CLOCH MABAN; *Galanthus nivalis*; Snowdrop.

CLOFERWYM Y CYTHRAUL; *Convolvulus sepium*; Great Bindweed.

CLOL; *Bunium*;—Earthnut.

CLOR Y BRAIN; *Saxifraga granulata*; White Saxifrage.

CLOWS. *edr.* PENNIGAN RHUDD-GOCH.

CLUST YR ARTH; *Sanicula europea*; Wood Sanicle.

CLUST YR ASSEN; *Marchantia conica*; Conic Livergreen.

CLUST YR Ewig; *Daphne Laureola*; Spurge Laurel.

CLUST YR FUWCH; *Verbascum Thapsus*; Great Mullein, High Taper.

CLUST Y TARW; *edr.* SRCVYN Y MELINYDD.

CLUST YR IUDDEW. *edr.* CLUSTIAU'R YSGAW.

CLUSTIAU'R DERW; Lichen *pulmonarius*; Tree Lungwort.

Y ddeilen hon a gyfriffr ym yn dra buddiol rhag nychdod, a chwym yn yr ysgyfaint; Gwneler trwyth o honi, a chymysger a llefith. Ef a chwanega beswch-boeriad, &c. mid amgen na'r <i>Amelanchier</i> .	elwareau yn y bronau, hyd yn nod o ryw'r cancer, a wasgarwyd ac a iachawyd gan osodiad y dail yn leision ar y fan. Plastr o'r gwraidd gwedi eu berwi mewn llefith a iachaodd tynchwyddau a gwellau mall crawlyd.
CLUSTIAU 'R YSGAW; <i>Peziza Auricula</i> ; Jew's ear.	CODYWASG; <i>Thlaspi</i> ; ——Mithridate Mustard.
CLUSTOG FAIR; <i>Statice Armeria</i> ; Thrift, Sea Gilliflower.	COEDGWLYM. } edr. CWLWM neu RHWMYN Y COED.
CLWP-IRWYNEN; <i>Scirpus</i> ; ——Clubbrush.	COEDWYRDD; Pyrolo; ——Winter-green.
CLWP-IRWYNEN Y MORA; <i>Scirpus maritimus</i> ; Salt-marsh Club-rush. Y gwaidd, gweidi eu sychu a'u malu, a arferwyd i wneuthur bara yn amseroedd prinder, neu yn niffl ymborth.	COEGBERLlys; <i>Ethusa Cynapium</i> ; Fool's Parsley, Lesser Hemlock. COLDDLLYS; <i>Mentha Pulegium</i> ; Pennyroyal. edr. BRYMLYS.
CLYCH ENID; <i>Convallaria majalis</i> ; Lily of the valley.	COLLEN; } <i>Corylus Avellana</i> ; Hazel-nut tree.
CLYCH DURAM. edr. COCHLAS.	COLLEN FFRĒING; <i>Juglans regia</i> ; Walnut.
CLYCH Y CERTIG; Lichen <i>pygidialis</i> ; Cup Lichen.	COLWMBELN. edr. MADWYSG.
CLYCH ENID; Convallaria <i>majalis</i> ; Lily of the valley. Yr <i>Euid</i> hon oedd ferch i Yniwl, ac un o'r tair ardderchawg fenywod yn llys Arthur.	COMFFRI. edr. CYFARDWY.
CLYCH Y PERTHI. edr. CLOFRRWYM Y MWCC.	CORBYSEN; Ervum; ——Tare.
CLYCHLYS; Campanula; ——Bell-flower.	CORDEGEIRIAN; <i>Orchis ustulata</i> ; Dwarf Orchis.
CLYMMIYS; } Polygonum; ——Knotgrass.	CORFANADL; <i>Genista tinctoria</i> ; Dyer's Greenweed.
CLYMMOG; Campanula; ——Bell-flower.	CORFEDWEN; <i>Betula nana</i> ; Dwarf Birch.
CLYMMOG YN TROELLAWG; <i>Illecebrum verticillatum</i> ; Whorled Knotgrass, CNEUEN Y DDAEAR. edr. CYLOR.	CORFWYAREN; <i>Iuncus villosus</i> ; Little bulbous Rush.
CNWPFWSOGL; <i>Lycopodium</i> ; Clubmoss; ——Clubmoss.	CORGLYMMIG; <i>Corrigiola litoralis</i> ; Sand Trapwort.
Y rhyw lwn o fwsogl a wna garth-ddiod ac a bair gyfogi, ac a ladd lyngyr. Trwyth o hono a ddifa lau ar foch a gwartheg.	CORRAYER. edr. BRWYSGEDLYS.
Cochlas; <i>Salvia Horminum</i> ; Purple Clary.	CORN YR AFR; } Orobanche; ——Broomrape.
COCWRAIDD; Rubia; ——Madder.	CORN Y BWCH; } Plantago coronopus; Buckshorn Plantain.
CODEN EURAID; } Lycoperdon; ——Puff-ball.	CORN CARW Y MOR; <i>Critium maritimum</i> ; Samphire.
CODEN HYRED; } Lycoperdon; ——Puff-ball.	CORN CARW Y MYNYDD; <i>Lycopodium clavatum</i> ; Common Club-moss.
CODOG; <i>Hedysarum Onobrychis</i> ; Saintfoin.	CORN YR HYDD. } edr. CORN YR AFR.
CODOWYDD. edr. MEDDYG MAIR.	CORNAIDIN; <i>Anthoceros</i> ; ——Anthoceros.
CODRWTH; <i>Silene inflata</i> ; Bladder Campion.	CORNWLYDDYN; <i>Cerastium</i> ; ——Mouse-ear Chickweed.
“ Gwynnach oedd ei dwylaw na chenawon y godwrth.”	CORONLLYS; <i>Peonia officinalis</i> ; Peony.
CODWARTH; <i>Atropa Belladonna</i> ; Dwale, Deadly Nightshade.	COR-ROSYN; <i>Cistus</i> ; ——Rock-rose.
Pob rhan o'r llysteuyn hwn sydd wenwynhawl. Caled-chwydd, a llawer mwya parhaus na gwellt.	CORSEN GYFRREDIN; <i>Arundo Phragmites</i> ; Common Reed. Hon a wna lawer gwellt o ar deisi, ac yn enwedig ar fyfod, a

CORSTROWYNNEN; Schoenus;—Bog-rush.

CORSWELLT RUDDLAS; Sesleria *cærulea*; Blue Moor-grass.

CORSWIGEN; Viburnum *Opulus*; Guelder Rose, Water Elder.

CORWELLYNN Y MORFA; Rotbolia *incurvata*; Sea Hard grass.

CORWLYDDYN; Sagina;—Pearlwort.

CORWREDDYDD; Sherardia *arvensis*; Little Field Madder.

CORWYROS; Cormus *succica*; Dwarf Cornel.

CORWYNWYN; *edr.* CIBELLYN.

CORYSGAWEN; Sambucus *Ebbulus*; Dwarf Elder.

Gyffelyb yn ei natur ydwy i'r *Ysgawen gyffredin*, ond yn gryfach, ac yn anhaws ymlhel a hi. Dram a hamner o'r gwraidd, gweddi ei ferwi, a wna arloes-feddgyaith cryf; eithr y ffrwyth addfed sydd fwy llaryaid yn ei effaeth, ac i'w ddewis pan ellir ei gael. Dywedir fod yr hâd yn droethlair, ac yn llesol rhag y dyfylwyf. Arog y dail iron a darfant tygod o dai, ac Ydlofifyd.

COSTOG Y DOM; Polygonum *upathifolium*; Pale-flowered Persicaria.

COWARCH; Cannabis;—Hemp. *edr.* CYWARCHEN.

CRACH ERTHINEN; Genista *anglica*; Petty Whin, Needle Greenweed.

CRAF; Allium;—Garlick.

CRAF Y GELFR; Allium *ursinum*; Ransoms.

Wylb, sydd dra llesol rhag y graean-glywyf, neu'r maen tostedd.

CRAF EWINAWG; } Allium *sativum*; Garlick.

Nid oes na daddi nac amheuaeth ym mhlieth y gwyr mwyaaf deallus yu nghlefyddid meddyginaeth ynglych rhinweddau meddygawl y tylwyth hwn o lysiau, sef y CRAF. Lleshad y rywogaeth hon sef *Craf y gerrddi*, neu'r *Ganllwg*, sydd amrywiol; hi a ysgafnha beswch-boerriad, a'i caethluod llysnafeddog, neu'r diffyg anadl yn nghleder y ddwyfron, a pheswch o hir barhâd. Ei rhinwedd meges troethlair, tan y dyfylwyf sydd ysbys a diddwl. Megis tarfeyd, ac i ddifâl llwyni, y mae hi yn ragorol; ac hefyd rhag y clefni, neu'r ysgyf, llesol ydwy. Amryw siampau a ddangosasant ei rhinwedd rhag clefyd y garreg. Yn dogn yw dram ne fwy. Yn wir aml brofiadau a eglur ddangosasant effaeth yr holl rywogaethau o dylwyth y Crafa'r y maen, a'i graean, ym nhorph dyn, ac y mae

gennym bob sicerwydd i ddywed ym hy fod trwyth o fan wraidd y ceunyn, os yfir ef yn helacth, ac os dyfal barheir i'r gwr ydros enydd o amser, yn hymod Iwydianus rhag y maen tostedd, a'i graeanwst. (*edr.* Y gair CENNIN.) Gellir dwyn tystiolaeth am ddau o ddynion, tan y clefyd bilh a thost hwnnw, ar ba rhai y teimlwyd y garreg yn y bled'en, a'r offeryn sydd gan lawfeddygon i'r cyfryw berwyl, y rhai a dorwyd ac a lwyd dreuliwyd gan y trwyth hwn.

Dodiad garleg wrth wadnau y traed a berant ym aml esmywylder i'r pen, a'r ysgyfaint. Tan ryw fath o fyddardod, ewin garleg, mewn rhyw deneu-we o lm̄ neu sidan, a'i ddodi yn y glust, a gafwyd yn feddygaeth effaithiol; neu gellir difeu ychydig o'r sug ar gotiwm, a'i ddodi yn y glust. Gellir cynryd y garleg mewn amryw fodion, a than amryw ddullau; eithr y modd goreu, a'r mwyaef effeithiol ydwy, llwyni yr ewin ym gyfan, gweddi ei drochi mewn olew, neu ei dorri yn ddarnau heb ei ysigo; Canys y mae natur poethaidd cyffym y meddyginaeth hwn ym fuan ym elchedeg ymaith, os ysiger ef, ac ym einwedig os timor ef ar dan, fel y byddid gynt gynnefin a gwneuthur, o achos hyn y rhoddwyd yn llwyr heibio y moddion hynny o'i barottai.

CRAF Y NADROEDD; Allium *Scorodoprasum*; Viper's Garlick.

CRAFANG YR ARTH; Helleborus *fetidus*; Stinking Hellebore, Bear's foot, Setterwort.

Y ddeilen hon a ladd lyngyr, eithr e ddylid ei harferi o fesur ychydig, ac yn ofalus. Gellir rhoddi trwyth o ddram o'r dail iron neu bynnheg gronyn o'r dail sychion ym bylor i blant, o bedair i saith mwyyd oed, am ddau foregwaith neu dri. Sug y dail iron yn gymmynsedig a siwgr llwyd sydd dla iawn i'r un perwy, gan wlychu'r dail a finegr cyn eu gwasgu. (Y mae'r finegr yn nadol i'r llwyni anghytuno a'r cylla.) Dogn i blentyn, o dwy i chwe blwydd oed, yw llonaid llwyd dŵr ar byrd gwely, ac un neu ddwy dranoeth; gwneler hyn dros ddau foregwaith neu dri.

CRAFANG YR ERYR; Ranunculus *sceleratus*; Celery-leaved Crowfoot. Tra ysol-sur ydwy i ddeilen hon; taer gardotteion neu gippenau a'i harferant i godi chwysigenau a rhith doluriau ar eu cyrph, a'u haedolau, i beri tosturi dynion teimladwy, ac anadabyddus a'u castiau twyllodius.

CRAFANG C Y FRAN SYTH BOETHUS; Ranunculus *acris*; Upright Meadow Crowfoot.

Y mae hon, yn yr un modd ag eruill o'r tylwyth yma, yn dra gwenwynnlyd; eithr y mae hi, a'r llell yn fuddiol negis chwysiglydd, gan eu bod yn fwy buan effithiol, ac ym diniwed yn am, na'r cylion a arferir gan feddygon i'r unrhyw berwyl.

CRAITH UN-NOS; Prunella *vulgaris*; Self-heal.**CRAMENOG; Centaurea;—Knapweed.****CRAWEL Y MÔCH; Rosæ *cannæ* fructus; Fruit of the Dog-rose.****CREFLYS BENDDIGED. *edr.* CREULYS.****CREIGBERLLYS; Athamanta;—Stone parsley.****CREIGLYS; Empetrum *nigrum*; Black Crow, or Crake-herry.****CREIGYMLYN; Andrea;—Andrea.****CREITHIG; Scandix;—Shepherd's Needle.****CREULYS BENDDIGED; Hypericum *Androsaceum*; Tutsan, Park-leaves.****CREULYS FAWR; Sambucus *Ebulus*; Dwarf Elder.****CRIAFALLEN. *edr.* CERDDINEN.****CRIAFALLEN DDOF; Pyrus *domestica*; True Service tree.****CRIAFALLEN GYFREDIN; Pyrus *Aucuparia*; Mountain Ash, Quicker Tree.**

Y ffrywth, neu yn hyatrach y ddiod a wneir o ffrywth y pren hwn, a gyfrifir yn llesol i bureiddio y gwaed, ac i gadw y corff yn rhydd.

CRIAFALLEN WEN; Pyrus *Aria*; White Bean tree.**CRIAFALLEN WYLLT; Pyrus *torminalis*; Wild Service tree.****CRIBAU'R BLEIDDIAU; Arctium *Lappa*; Burdock.****CRIBAU ST. FFRaid; Betonica *officinalis*; Wood Betony.**

Cymruer lwech y dall crion i'r ffloren ac efe a gartha ac a esmwythia'r pen, ac a oera wres yn y llagud. Ac os nyger y dail trwy bibell, hyn hefyd a esmwythia'r pen ac a bair, beswech-boeriad, ac a wna les i'r ysgyfaint.

CRIBAU MARR; Carduus *mariannus*; Milk-Thistle.**CRIBAU'R PANNW'R; Dipsacus *fullonum*; Fuller's Teasle.****CRIBELL; Rhinanthus *Crista galli*; Yellow Rattle.****CRINLLYS; Viola *odorata*, ß; White Sweet Violet.**

Dywedd fod y blockau a'r hâd yn gryfion droethlair, ac ym llesol rhag y tostedd, ac i ruddhau'r ymysgardoedd yn arafaid. Y gwraidd

yn bylor sydd gyfogbar ac ysgarthbair. Y dogn o hamner dran i ddram a hamner.

CROENEIDD-GEN; Lichen *coriaceus*; Coriaceous Liverwort; a division of the genus LICHEN.

CROESO-GWANWYN; Narcissus *Pseudonarcissus*; Daffodil.**CROSS-HAF; Scilla *nutans*; Wild Hyacinth, Hare-bells.****CROGEDDYF; Spirea *Filipendula*; Dropwort.****CRON. *edr.* EFWR.****CRONDODDAIDD; Cotyledon *Umbilicus*; Common Navel-wort.****CRON Y GWEUNYDD; Hydrocotyle *vulgaris*; Marsh Pennywort.****CRWYNLLYS; Gentiana;—Gentian.****CRYDAETHNEN; Populus *tremula*; Asp, Aspen, Trembling Poplar.****CRYDWELLT; Briza;—Quaking grass.****CRYDDNYDD. *edr.* Gwyddnid.****CRYGLYS. (*Ilygruir*) *edr.* CREIGLYS.****CRYNFWSOGL; Bartramia;—Apple-moss.****CUCUMER. *edr.* Chwefwrwr.****CWD Y MWG. *edr.* Coden EURAID.****CWEL Y MYNACH; Aconitum *Napellus*; Monk's Hood.****CWLWM YR ASGWEN; Mercurialis *perennis*; Perennial Mercury.****CWLWM CARIAD; Paris *quadrifolia*; Herb Paris.****CWLWM Y COED; { Tamus *communis*; Black Briony.****CWLWM Y GWYDD;**

CWLYN Y MEL; Agrimonia *Empetorii*; Agrimony.
Y llisyieuny hwn sydd rwymawla chryfhaol, ac a chwyl attalfeydd, neu rwystrau yn yr ymysgardoedd, yn enwedig yn yr afu; y mae yn llesol rhag y dolor rhydd gwaedlyd yn y coludd, ac i gryfau y cyfangorff. Gellir ei gymmeryd yn bylor,—yn dwywyth, neu yn rhith tê. E mae pob rhian o'r llisyieuny yn fuddiol, eithr y cwr uchaf o'r gwraidd yn y gwanwyn sydd oreu.

Mwydiad o'r gwraidd mewn dwr berwedig sydd llesol iawn i ddyr tan y cryd poeth.	CYNGAF TITIW; <i>Rheseda Luteola</i> ; Weld, Dyer's-weed.
Mwydiad chwe wns o gwr uchaf y gwraidd mewn chwart o ddwr berwedig, swedi ei felysu ag ychydig fêl, sydd dra effeithiol rhag y cryd melyn; yfed y claf hanner peint o hono deirgwaith yn y dydd.	CYNGAW } MAWR. <i>edr.</i> CEDOWRACH.
CWMFFRI. <i>edr.</i> CYFARDWDF.	CYNGAF BYCHAN; <i>Xanthium strumarium</i> ; Small Burdock.
CWMIN; Cummin <i>Cuminum Cyminum</i> ; Cummin.	CYNGAF MAN; <i>Agrimonia Fructus</i> ; Fruit of Agrimony.
CWPANNAU'E DDAEAR; Lichen <i>pyxidatus</i> ; Cup Liverwort.	CYNGATAN; <i>Galium Aparine</i> ; Goose-grass, Cleavers. <i>edr.</i> GWLYDDYN Y PERTHI.
CWT YSGYFARNOG; <i>Lagurus ovatus</i> ; Hare's-tail grass.	CYNGATAN MWYAF; <i>Asperugo procumbens</i> ; German Madwort.
CWYROS;	CYNGHAEAWG; <i>Convolvulus</i> ; Bindweed.
CWYRWIALEN; { <i>Cornus sanguinea</i> ; Wild Cornel-tree, Dogwood. " Nid unnaws gwyaws a gwerin."	CYNGLENNYDD YR AFON; <i>Ungermannia epiphylla</i> ; River Star-tip.
CYCHWLYN. <i>edr.</i> CWLWN.	CYNHOWLEN; <i>Acer campestre</i> ; Common Maple.
CYCYLLOG; } Scutellaria;—Skull-cap.	CYPRESSWYDDEN; <i>Cupressus</i> ;—Cypress.
CYCYLL-LYS; } Monotropa <i>Hypopitis</i> ; Yellow Bird's-nest.	CYRIA WOL. <i>edr.</i> CRIAFALLEN. " Cwrel, lliw Cynawol llwyn." <i>D. ab Gwil.</i>
CYD-DWF; Alyssum <i>sativum</i> ; Common Canline, Gold of pleasure.	CYRNOGYN; <i>Phyteuma orbiculare</i> ; Round-headed Rampion.
CYDD Y COED; Clematis <i>Vitalba</i> ; Traveller's Joy.	CYSGLADYR; <i>Solanum</i> ;—Night-shade.
CYFAGWY. <i>edr.</i> LLYS PEN TAI.	CYWARCHEN; Cannabis;—Hemp.
CYFARDWDF; Symphytum <i>officinale</i> ; Common Comfrey.	Berwer yr hâd, gwerdi ei ysgo, mewn llefith, ac hidller ef, hwn sydd dda trgorol rhag peswch o hir barhâd; ac hefyd yn enwedig rhag y cryd melyn.
Y dail a'r coesau ieuang ydynt, gwerdi eu berwi, yn hynod o fwydlys gyd a chigfwyd. Y gwraidd sydd glyddedd a llysnafeddog, ac yn ddilysol yn llesol rhag y tostedd,—y dolur rhyd, a chlefyd y gwaed. Cyffelyb yn ei rinwedd yw'r llysiwyn hwn i'r Malwyd hêl, eitir cyfrifir hwn yn oreu o'r ddau.	CYWER Y LLAETH. <i>edr.</i> BRIGAU'R TWYNAU.
CYFLAFAN; Conferva;—Hair-weed.	CHWLGWRAIDD; <i>Glycyrriza glabra</i> ; Liquorice.
CYFNYDD; Cuseuta;—Dodder.	CHWEINLYS; <i>Cineraria</i> ;—Fleawort.
CYFOGLYS. <i>edr.</i> GWERTHLYS.	CHWERIWR; } <i>Cucumis sativus</i> ; Cucumber.
CYFRDWY. <i>edr.</i> RHEDYN.	CHWERWDDWR; } CHWERWLIS. <i>edr.</i> CHWERWYN LLWYD.
CYLOR; Buniwm;—Earthnut.	CHWERWLIS YR EITHIN; <i>Teucrium Scorodonia</i> ; Wood-sage.
" Gnawd i foch turiaw cylor." <i>Llyw. Hen.</i>	Gwneir o'r ddeilen hon, ac ymennu gwyryf, eli gwasanaethgar iawn mewn perthynas i anifeiliaid; a chan ei bod yn o debyg ei blas ai harogl, hi a arferwyd weithau yn lle'r Bensoeg, neu'r Hoprys; eithur y mae hi yn peri uwch lliw i'r ddiod.
CYFFON Y CABWILT; } Valeriana <i>officinalis</i> ; Great Wild Valerian.	CHWERWYN YR ARDD. } CHWERWYN GWYN. <i>edr.</i> WERMOD L. WYD.
CYFFON Y CELLOG; } Cynodon <i>dactylon</i> ; Reed-mace.	CYFFON Y GATH; <i>Typha</i> ;—Cat's-tail, Reed-mace.
CYFFON LIYGODEN; Myosurus <i>minimus</i> ; Mouse-tail.	CHWERWYN Y TWYN. <i>edr.</i> CHWERWLIS YR EITHIN.

CHWYD AWYR; *Tremella meteorica*; Star-jelly.

" Y warer dafadennau kymer chwyd awyr ac ir wynt, a hwy a ddifflannant."—*Medd. Myddf.* E mae yn llesol rhag y gibwst neu losg eira.

CHWYN HAULT. *edr.* LLYRLYS.

CHWYS ARTHUR; *Spiraea Ulmaria*; Meadowsweet.

CHWYS YR HAUL; Drosera;—Sundew.

CHWYS MAIR; *Ranunculus bulbosus*; Buttercups.

CHWYSIGENWRAIDD; *Utricularia*;—Bladderwort.

CHWYSOGLEN; *Rumex acutus*; Sharp Dock.

DAEARLLYS; *Paonia officinalis*; Peony.

DAGRAU ADDAF; *Staphylea pinnata*; Bladder-nut tree.

DAGRAU MAIR; *Primula veris*; Cowslip, Paigle.

DAIL Y CWRW. *edr.* LLAWRWYDDEN.

DAIL Y DARGOD. *edr.* SIRCYN Y MELINYDD.

DAIL Y FENDDIGED; *Hypericum Androsaemum*; Tutsan.

DAIL Y GRON. *edr.* CRONDODDAIDD.

DAIL Y GRON LLEIAF. *edr.* CRON Y GWEUNYDD.

DAIL Y MELFED. *edr.* TEWBANNOG.

DAIL Y TRYFAN; *Tussilago Petasites*; Butter-bur.

Tri pheintiad o ddwr betweddig ar ddram o gopa ne gwr uchaf (canys y rhan honno yn unig sydd llesol) o'r gwraidd, sydd fedi-giniath tra rhagorol, ac effeithiol ar ddechreunad cryd poeth; yfed y claf ddiod, yngylch hamer peintiad, o hwn yn dwymm ambell waith, ym mhen pob awr, neu ddwy, neu daир, pan ddigwydd iddo ddefroi o gwsg, os hymnu a ddaw ann. Y mae'r Meddyg *Hil* yn mynegi iddo ef iachau nifer o gleifion a'r cyffr dimiwed hwn yn unig, gan borthi'r claf a'r meddyglyn hwn yn aml; eithr os y clefyd fydd hir barhaus, ac yn trymhau, angenhaid fydd i'r claf gymmeryd chwef gronyn o'r gwraidd gwedli ei sychu o flaen y tan, a'i falu yn bylor, a pharhan i yfed y llyn megis o'r blaen; eithr os, bydd y claf yn alaru ar y meddyglyn, geill yfed yu ei le ef ddwr oddiar y wenyllys (*Baum y gerddi*) ac ychydig o ryw suran yn gymmysgedig, a hyuny yn helaeth, ond parhaed i gymmeryd y pfor bob chwe awr.

DAIL Y TWRCH; *Hypericum Androsaemum*; Tuhsan, Parkleaves.

DALLEN DDA; *Euphorbia*;—Spurge. *edr.* FFLAMGOED.

DALEN MEIWON. *edr.* MEIWYN.

DALFEDDEL. *edr.* TALFEDDEL.

DANADLEN FWYAF; *Urtica dioica*; Great Nettle.

DANADLEN FWYAF; *Urtica dioica*; Great Nettle.

Gellir trin coesau'r Ilysielyn hwn i wneuthur math o liain, yr hwn sydd mwyn pathaus, a gwasanaethgar, na'r hwn a wneir o ln.

Yn Sir Amwythig y gwelir, yn agos i fyfiod, glyttai o dir lle yr amaethir y rywogaeth hou i'r perwyl hwn.

Trigolion Rwsia a llwiant wlan o wyrd tēg a sug y dail, ac o felyn da a'r gwraidd.

Yr Ysgottiad a wwant gywer da o ferwad cryf o'r ddeilen hon, gan roddi yngylch dau bwys o halen at dri pheintiad o'r trwyth, a'i gradw mewn costrelau at wasanaeth; fe ai cyfrifir yn well,— mwyn blasus, ac iachus na'r caul cyffredin.

Aelodau a darawyd a'r parlys a iachawyd gan eu cylwrdd, neu eu curo a dynad poethion, sef a hon, neu un o'r rhywogaethau eraill. Yn y gwanwyn pan fyddo hon yn dyner ac ieuang y mae hi yn hynd o fwydlys gwedli ei berwi, yn enwedig gyd a chligrwyd hali, neu i wneuthur cawl o honi ynglyd a bwyd.

Y mae hi yn drefethbar, yn fuddiol tan glefyd y gracan, y llwg, y gynnwylwst, a'r cyd melyn.

DANADLEN DDALL. { *edr.* MARDDANADLEN.

DARROW,—D. FUD. { *edr.* MARDDANADLEN.

DANNOCEN Y DWR; *Seropularia aquatica*; Water Tigwort, Water Be-

tony.

DANT Y CI; *Dactylis glomerata*; Cock's-foot grass.

DANT Y LLEW; *Leontodon Taraxacum*; Common Dandelion.

Y sug, neu dawyth cryf o bob rhan o'r Ilysielyn hwn, yn enwedig y gwraidd, sydd drefethbar hynd, ac yn fuddiol rhag rhwystrad yn yr ymssgaroedd neu'r coluddion, rhag y cryd melyn, y difrif-gwyf, clefydau yr ysgyfaint, a tharddiadau yn y croen. Y dogn yw dwy wns neu ychwaneg o'r sug, neu diod o'r trwyth deirgwaith neu bedair yn y dydd.

DANT Y LLEW LLEIAF. *edr.* PERADYL.

DANT Y PYSGODYN; *Serratula tinctoria*; Saw-wort.
DAR; *Quercus*;—Oak. *edr.* DERWEN.

“ Gnawd nyth eryr ym mlæn Dar.” *Llyw. Hen.*

DAT. *edr.* GWERTHBWYS.

Moch crestlyd a iacheir gan eu golchi a thrwth o'r dail.

DEINTLYS; *Dentaria bulbifera*; Coralwort.

DEINTLYS CENOG; *Lathraea squamaria*; Toothwort.

DERIG; *Dryas octopetala*; Mountain Avens.

DERLYS

Y DWR; *Teucrium Scordium*; Water Germander.

DERWLYS

Pylor o honi a ladd lyngyr, trwyth o honi sydd lesol i dwymun-

olchi hen fraen-ddolurian.

DERLYS Y FAGWYR; *Teucrium Chamaedrys*; Wall Germander.

Y mae i'r ddeilen hon y gair o fod yn esmywyth arloesaidd, a chryfhaol. Y mae hi o'r un natur a'r *Perchveryn*, ac yn ddilys yn fuddiol rhag peswch, difyg anadl, y gormwyth, ac artalfeyd yn yr ysgyfaint.

DERLYS Y GOEDWIG. *edr.* CHWERMWLYS YR EITHIN.
DERWEN. *edr.* DAR.

Natur a rhinwedd rwymanwl rhisgl y dderwen, neu'r afala, sef y cnapiu a dyfant yn rhith cnau ar y dail, sydd wasanaethgar mewn amryw foddioñ meddygawl; sef trwyth o honiñt, pan fydd o'r cylla yn wan a'r corph yn lleng, ar ol clefyd neu ar ryw achos arall.

Meddyginiath hefyd yw rhag y cryd dyspepiol, y dolur rhydd, clefyd y gwaed, a phob math o ddyliñ anghymedrol arall. Y dogn yn bylor yw o clwgr gronyn i scwpl, ddwywaith neu dair yn y dydd; neu berwer wns mewn clwrt o ddwr hyd na leleir yr hanner, hidler, ac yfer o hono ddwy wns, ddwywaith yn y ddydd. Gwran-dewch pa beth a ddwywed yr hen *Feddygon Myddia*; “ Cymmer fes a chras, a gwna ym bylor, dod lwyaid mewn diodaid o gwrr da, ac yf yn dwymyn bob bore, dros wythnos i naw diwannod, a gor-wedd yn dy wely awr neu ddwy.”—Ac mewn man arall; “ bwrw lwyaid ar dy ddiod nos a bore; da yw i bob dyn gwan o gorff wedi ferwi mewn llath geift.”

Y dderwen fwyaf ei maintioli, yr ym ni yn cofio clywed am dani,

oedd “ Brenhinbren y gaflwyd” neu “ Pren leg o'r gaflwyd,” ynglyrch tair troedfedd uwch wyned y tir yr oedd hi yn clwe troed-fedd a'r ugain o'i hanngylch; uchder y bon, hyd at y fforch, oedd pymtheg troedfedd; O dair o'i changenau y gwnaed tair paladr melin. Hi a werthwyd ynhyrch y flywyldyn 1730 am £60:0:0.

DERWEN Y DDAEAR. *edr.* DERLYS.

DERWEN CAERSALEM; *Chenopodium Botrys*; Oak of Jerusalem.

DERWEN ANWYW; *Quercus Ilex*; Evergreen Oak.

DIADWYTH; *Valeriana Locusta*; Corn Salad, Lamb's Lettuce.

DIADDYRN; *Adoxa Moschatellina*; Moschatel.

DIADWYDD. *edr.* LLAWRWYDDEN.

DIBEDOLIAD Y MEIRCH. *edr.* LLOER REDYNNEN.

DIBYNLOR. *edr.* GYSPLYS.

DIFOL. *edr.* LIYS Y DDIDOL.

DIGOLL LWYD; *Gnaphalium minimum*; Least Cudweed.

DILWYDD FELEN; *Cheilidonium majus*; Celandine.

Ei sug sydd surboeth, ac a iacha marchwraint, a'r tarddwreinynn;

ac, wedi ei dynheru a dwr, a dyn ymaith flagau neu dywyllni oddiar lygaid, y mae iddo'r eiuw o fod yn effeithiol rhag y cryd melyn a'r dyspediol, ac i ruddau yr ymlys-garoedd; Y dogn ydyw hanner dram, neu ychwaneg, o'r gwraidd gwesti ei sychu a'i flau; neu tywalltiad dwr berwedig ar ddrum neu ddrum a hanner o hono yn yr, neu dri neu bedwar dyferyn o'i sug melyn mewn rhyw ddiod, neu ddwr. Y mae hefyd yn dda rhag y cosi a'r ddafadlen ddog.

DINODD; Scleranthus;—Knewell.

DIODWYD. *edr.* LLAWRWYDDEN.

DIOSGLYS MERLLYN; *Isoetes lacustris*; Quillwort.

DISAWR; *Hespereis inodora*; Scentless Dame's Violet.

DISTRREWLYS; *Achillea Parnica*; Sneeze-wort Yarrow, Goosetongue.

DITAIN; Dictamnus albus; Dittany, Fraxinella.

DITAWNT; Dictamnus albus; Dittany, Fraxinella.

DIWLNTH; Achillea *Ageratum*; Maudlin.

DIWLWYDD; Adiantum *Capillus Feneris*; True Maidenhair.

DIWYTHL FEDI; *Anagallis arvensis*; Pimpernel.

DRAENEN DDU; *Prunus spinosa*; Sloe tree, Black thorn.

Y dail tyner gwedi en sychu a wasanaethant yn oreu o ddin a brofwyd yn lle *t̄l*. Mwydiad o ddyrnaid o'r blodau mewn dwr berwedig sydd garthddio esmywyth a dimived. Y ffrywth sydd rwyngawl, ac yn llesol pan fyddo y cyffyw yn gyfaddas, ac, yngyd ag ychydig fäl, a wna olch llesol rhag dolor o'r safn, a'r gwddf. Rhai a dybiant fod pigiad y draen yn wenwynhyd, yn enwedig ynglych amser y cynhaauf.

DRAENEN YSBINUS; *Berberis vulgaris*; Barberry.

DRAENEN WEN; } *Mespius Oxyacantha*; Haw-thorn, White-thorn.

DR. YSPYDDADEN; } *Oxyacantha*;—Poppy.

DREWG; } Papaver;—Poppy.

DREWLYS; } Anagyris;—Stinking bean trefoil.

DRIGON; } *Rumex acetosella*; Sheep's Sorrel.

DRINGOL; } *Rumex acetosella*; Sheep's Sorrel.

DRINGIEDYDD. *edr.* CYDD Y COED.

DRYCH GWINER; *Campanula hybrida*; Corn Bell flower.

DRYDON. *edr.* CWLYN Y MEL.

DUDRAENEN. *edr.* DRAENEN.

DUEGREDYNYEN; *Asplenium*;—Spleenwort.

DUEGREDYNYEN FEDDYGAWL; *Scolopendrium Ceterach*; Common scaly Spleenwort.

DUGLWYD; *Ononis arvensis*; Rest-harrow, Cammock.

DUGOESOG; *Asplenium Adiantum nigrum*; Black Maidenhair.

DULYS; *Smyrnium Olusatrum*; Alexanders.

DUWALLT Y FORWYN. *edr.* Dugesog.

DWYDDALEN; *Ophrys ovata*; Common Twayblade.

DWYFAWG; *Betonica officinalis*; Wood Betony.

Strife, Herb twopence.

DYFR-FORONEN; *Sium nodiflorum*; Procumbent Water Parsnip.

DYFR-FORONEN SWPTIODEUOG; *Sium nodiflorum*; Procumbent Water Parsnip.

Tair llwyaidd o sug y llysieuyn cyffedin hwn, deirgwaith yn y dydd, a iachodd blentyn chwe blwydd oed o haint, neu darddai-

dau ar y croen, o hir bartâd, ac nid anghyffelyb i'r gwalaunglwyf. Dyon mewn oedran a dderbyniasant y llesiad mwyafr dan y cyfeurhwyw; ac nid oedd mewn un modd ym anghytuno a'r pen, na'ry cylla, na'r ymystgaroedd. *Withering*.

DYFR FWSOGL TRIODHROG; *Fontinalis antipyretica*; Great Water-moss.

DYFR LYRIAD; *Alisma*;—Water plantain.

DYFRILYS; *Potamogeton*;—Pondweed.

DYFRWLWDDYN; *Montia fontana*; Water Chick-weed, Blinks.

DYLUSG; *Fucus palmatus*; Palmated Sea-weed, Dulse.

DYNAD; } *Urtica*;—Nettle.

DYNAD DDALL, &c. *edr.* MARDANADLEN.

DYRYSIEN; } *Rubus*;—Bramble.

DYRYSIWYN; } *Rubus*;—Bramble.

"Archaf it na mynych wraig, hyd pan welych dlyrysien deuben-awg ar fy mèdd."

DYSTREWWLYS; *Achillea Pyramica*; Sneseewort, Yarrow, Goosetongue.

Llwyn o'r dail, i'w gymmeryd i'r flioenau, a bair ddystrewi ac a goetha, ac a gartha y pen.

EBOLGARN; *Tussilago Farfara*; Colt's foot.

EBOLGARN Y GERDIN; *Asarum europaeum*; Asarabaca.

EBOLGARN Y MOR; *Convolvulus Soldanella*; Sea Bindweed.

EDAFEDDOG LWYD; *Gnaphalium germanicum*; Common Cudweed.

Y ddeilen hon a roddir i anifeiliaid rhag clefyd y gwaed; ac hi a gaswyd yn llesol i ddynol ryw tan yr unrhyw glefyd; sef trwyth o honi.

EDAUFWSOGL; *Bryum*;—Thread-moss.

EFRE; } *Lolium*;—Darnel.

EFRYN; } *Lolium*;—Darnel.

EFWR; } *Heracleum Sphondylium*; Cow-parsnip.

ERYLLYS; } *Heracleum Sphondylium*; Cow-parsnip.

"Melyn eithin, erin Efwr." *Llyw. Hen.*

“ Osglawg blaen Derw, chwerw chwaith On,
“ Chweg Efwr.” — *Llyw. Hen.*

Y mae achos i ni feddwl oddiwrth yr ymadrodd hwn, o waith Llywarch Hen, mai cysson oedd tyb trigolion y wlad yma, yn y cynoessoedd, a thrigolion Camschatca yn yr oes hon, yngylch y llysieuyn hwn; o herwydd hwy a'i galwant y *melus llysieuyn*, ac a fwytant y coesau gwedi eu pilaw; ac weithiau hwy a'u rho-dant ynglog i sychu, ym mba waith hwy a daevelir a math o bylor melusaid, ac eu cyfrifir yn un o'u danteithion; hwy hefyd a ddystylliant o hono boethlyn nid anghyffelyb i *frandi*. Eraill hefyd o drigolion gwledydd gogleddawl ewrop a ddarlawant o hono didod, yr hon a yf y bobl isel-radd yn lle cwwr.

EFROS; *Euphrasia officinalis*; Eye-bright.

Dywedir ei fod yn fuddiol i'r golwg, naill gan ei gymmeryd yn bylor, neu gan yfed tywalltiad dwr berwedig oddiaro, neu gan osod y llysieuyn, gwedi ei ysgigo, ar y llygaid; y mae iddo hefyd y gair o fod yn llesol rhag y cryd melyn.

ECEL; *Cyclamen europaeum*; Sow-bread.

EFGAEN, Ffwyth yr

EGBAENWYDD; *Mespilus Oryacantha*; Hawthorn, Whithorn.

“ Dwy Eglfen deg fwyndaid.” — *D. ab Gwyl i'r rudd merch.*

EGLYN; *Chrysosplenium*; — Golden Saxifrage.

ERGOESEN, ffwyth yr

EGROESWYDD; *Rosa canina*; Dog-rose. *edr.* CIROS.

“ Grisiai yngylch egroesen.” — *I Rudd merch.*

EGLYL; *Ranunculus*; — Crowfoot.

ENDRAL; *Glecoma hederaea*; Ground Ivy, Gill, Alehoof.

Sug y ddeilen hon, yn gymwynsedig ag ychydig wîn, a dyn ymaithi dwylli oddiar lygad march, os arferir hwyr a boreu. Y mae twyth neu fwydiad o honi mewn dwr berwedig, ynghyd ag ychydig fel, yn llesol iawn rhag y peswch, i'r yfed yn lle *tell* yn foreu-fwyd, ac yn aml yn y dydd.

EIDRAN; *Origanum vulgare, var.* Pot Marjoram.

EIDDEW; *Hedera Helix*; Ivy.

Awfur hymod (*sef Hâlder*) a ddywed bod y dail yn dra rhinwe-

ddol rhag y clefyd di-dycciant ymborth. Y grawn ydynt gyfegair ac ysgarthair.

EIDDEW'R DDAEAR. *edr.* EIDRAL.

EIDDIAU. *edr.* GRUG.

EIDDILWELTYN CYNNAR; *Knappia agrostidea*; Early Knappa, Anglesey Sand-grass.

EIDDIORWG. *edr.* FIDDEW.

“ Car Eiddiorwg cyw i'r dilefa.” — *D. ab Gwyl i'r ddylan*.

EIGOROS; *Azalea procumbens*; Tailing Azalea.

EGRYN: Briza; — Quaking grass, *Crydwellet*.

EIJUN BRIWEG; *Cherleria sedoides*; Dwarf Cherleria, Mossy Cyphel.

EIRAWL. *edr.* CLOCH MABAN.

EIRIN BULAS; *Prunus insititia*; Bullace tree.

EIRIN Y CI; *Orchis*; — Dog's stones, Cullions.

EIRIN GWION; Ffwyth y WINWYDDEN DDU.

EIRIN GWLANOG; *Amygdalus Persica*; Peach.

EIRIN MAIR. *edr.* Gwyfôn.

EIRINBERTH. *edr.* DRAENEN DDU.

EIRINBREN; *Prunus domestica*; Plum-tree.

EIRINLLYS. *edr.* EURINLLYS.

EIRYADD; *Leucojum aestivum*; Summer Snowflake.

EITHINEN; Ulex; — Gorse, Furze.

Diarh.

EITHINEN BER; } *Juniperus*; — Juniper.

ETH. Y CWRW; } *Ulex europaeus*; Common Furze.

EITHINEN YR IAR; *Genista anglica*; Petty Whin, Needle Greenweed.

EITHINFYW; *Juniperus Sabina*; Savine.

O bump gronyn i scrwpl o'r dail sychion yn bylor sydd llesol rhag lyngyr, ac i hwyllo teithi gwragedd.

ELEBWR. *edr.* Crafang yr ARTH.

ELESTREN; *Lilium*; — Lily.

EINOG; *Solanum Dulcamara*; Woody Night-shade, Bitter-sweet.

Hwn a wna hymod o feddygaeth i atgyweiro tymmer y corff, ac i buro'r gwaed. (Boerhave.) Trywyth o'r gwiail ieuang sydd

feddyginiath rhagorol rhag y cryd cymalau llymlost, enywyfodd,
cryd poeth, attaliad teithi gwraig a'r cymhibau. (*Lin.*) *Dr Hil*
a ddywed ei fod yn effeithiol tan glefyd yr ysgyfaint a diffyg anad.
Gellir ei gasglu yn y gwanwyn, neu ddiwedd y cynhauf. Ty-
wallter peint o ddwr berwedig ar ddwy ddram o'r coesau gwyedi eu
naddu yn fan; gwed i ddynt sefyll dros hamer awr, rhaid yw eu
berwi dros chwarter awr; y dogn yw ar y cyntaf hamer wns, yn
gymysgedig a llefith, ac yn y man, gellir chwanebu y ddogn i di
chwarter wns.

ELINOG GOCH; *Polygonum Persicaria*; Spotted Arsmart.

ELISAWNDYR. *edr.* DULYS.

ELLAST; *Carlina vulgaris*; Common Carline Thistle.

Dyweder fod hwn yn feddyginiath rhagorol rhag clwyf y fam.

Aman. *Acad.* III. 64.

ENGRAFF; *Buitonium umbellatum*; Flowering Rush.

ERBIN; *Thymus Calamintha*; Common Calamint.

Poethach a mwy llym ydyw na'r *Marij*, eithr go gyffelyb yn ei
natur; Y mae yn llesol i'r cylla,—i chwali gwynant, ac i esmythau
enofeydd yn y coludd. Y mae iddo enw da am rwyddhau neu ddwyn
ymlaen teithi benywod.

Erbin oedd dywysog dyfnaint ynglych canol y bunned ganrif.

ERCHWAINT, *edr.* ERWANT.

ERFINEN; *Brassica Rapu*; Turnep.

Dyweder nad ydylw fwyd cyfaddas i'r beichigion, mae i'r sowl
sydd chwannog i gleyfd y fan, neu wynt; eithr hi a ryddha y col-
dion, ac a bureiddia y gwaed. *Meddygon Myddfa* a ddywedant
fod yr had yn dda rhag y tostedd.

ERFINEN YR YD; *Brassica Napus*; Rape, Navev, Coleseed.
ERFINEN Y COED; *Tamus communis*; Black Briony.

ERINLLYS. *edr.* EURINLLYS.

ERLYRIAD. *edr.* LYRIAD.

ERLYSG; *Vinca minor*; Lesser Periwinkle.

ERWANT; *Spiraea Ulmaria*; Meadow-sweet.

ESGARLLYS. *edr.* ESGORLLYS.

ESGD FAIR; *Cypripedium Calceolus*; Ladies' Slipper.

ESGIDIAU'R GOG; *Viola odorata*; Sweet Violet. *edr.* CRINLLYS.

ESGOB GWYN. (*Ilygnair*) *edr.* ASYGAN.

ESGOBLLYS; *Ammi majus*; Bishop's weed.

ESGORLLYS BYCHAN; *Aristolochia Clematitis*; Climbing Birthwort.

ESGORLLYS CRWN; *Aristolochia rotunda*; Round Birthwort.

ESGORLLYS HIR; *Aristolochia longa*; Long Birthwort.

EVAD; *Dianthus*;—Pink.

EUTUNBERLLYS; *Caucalis*;—Hedge Parsley, Bur-parsley, Stone Parsley.

EURAFA'L; *Citrus Aurantium*; Orange.

EURIBERTH. *edr.* EURDDRAENEN.

" Bod eurberth mor anferth wyd
" Beichlwyn ar èn gwr bochlwyd."

Rhys Goch o cyrr i'w farf.

EURDDANADL; *Galeobdolon luteum*; Yellow Dead-nettle, Weasel-snout.

EURDDRAENAN; *Ribes Uva crispa*; Smooth Gooseberry.

EURDDRAENEN DDU; *Ribes nigrum*; Black Currant.

EUREFAL. *edr.* EURAFAL.

EURRANADL; *Genista tinctoria*; Dyer's Greenweed.

EURINLLYS; *Hypericum*;—St. John's wort.

EURON; *Cytisus Laburnum*; Bean-trefoil-tree.

EURWALLT Y FORWYN; *Polytrichum commune*; Common Hair-moss.

EURWERNEN; *Tilia europaea*; Lime tree, Linden tree.

EURWALEN; *Solidago Virgaurea*; Golden-rod.

Hynd ydyw y llisyieun hwn am iachau briwian o'r ty mewn a'r
tu allan i'r corff; rhinweddol yw rhag y graean yn yr arenau,
a'r maen tostedd. Y mae hefyd yn llesol rhag poeri gwaed,—
y dolur rhydd, a chlefyd y gwaed; sef mwydiad o hono mewn dŵr
berwedig iw yfed yn helaeth.

EWNOFIAU GWYLITION; *Hippocrepis comosa*; Horse-shoe Vetch.

EWFRUS. *edr.* EFFROS.
EWR. *edr.* EFWR.

FALERIAN. *edr.* CYNFON Y CABWLIT.

FANWYLYD; *Geum urbanum*; Common Avens, Herb Bennet.

FEDON, **FEDWEN**, **FEDD-DON**, **FYDPON**, CHWERTW. *edr.* BYDDON,

FERAEN. *edr.* BRIW'R MARCH.

FIOLED. *edr.* GWIOLYDD.

FIOLED FELEN AUAF. *edr.* MELYN Y GAUAF.
FIOLED FRAITH. *edr.* TRALLIW.

FYRR; Abies.

"Ap howel fain a'r pawl fyrr."—*Daw.* *Ler.*

FFAEN cors; Menyanthes *trifoliata*; Buck-bean, Marsh-trefoil.
FFAEN. *edr.* FFUGBYSEN.

FFAEN; Vicia *Faba*; Bean.

FFAEN cors; Menyanthes *trifoliata*; Buck-bean, Marsh-trefoil.
Mwydiad o'r dal mewn dwr betweddig sydd dra llesol rhag y

cryd cymalau, y llwg, y cryd melyn a'r dyfriflwyf.
Dram o'r pylor sydd gyfogbar, ac a arloesa y coluddion, ac a

ladd y llyngyr. Dwy wns a wasanaetha yn lle pwys o *hoprys*, lle y
digwyddo prinder o'r llysieuyn hwnnw. Cyfrifir y mwydiad yn well
meddygaeth na'r pylor.

FFAEN FFRENG; Phaseolus *vulgaris*; Kidney-bean.
FFAEN Y MÔCH; Hyoscyamus *niger*; Common Henbane.

FFAEN TALIESYN. *edr.* LLYS TALIESYN.

FFAWYDDEN; Fagus *sylvatica*; Beech.

"Mal y môch am y ffawydd."—*Dianh.*

FFEINIDWYDD. *edr.* FFYNDWYDD.

FFENIGL; Anethum *Foeniculum*; Common Fennel.

Y mae'r had yn llesol rhag gwendid a gwynt yn y cylla, a'r
tostedd.

"Pwy bunnac wo ry vras yvet y fenygul a hyntu a'e kulaha."—*Medd. Myddf.*

FFENIGL Y CWN; Pyrethrum *inodorum*; Scentless Mayweed.

FFENIGL HELEN LUEDDAWG; Meum *athamanicum*; Spignel, Meu, Bald-
money.

Yr had perarolgaidd sydd llesol i'r cylla, ac i chwalu gwynt.

FFENIGL YR HWCH; } Peucedanum *officinale*; Sulphurwort, Hog's
Fennel.

FFENIGL Y MÔCH; Critmum *maritimum*; Samphire.

FFENIGL TRYMSAWR. *edr.* GWEWYRILYS.

FETTRUR; Avena *fatua*; Wild Oat, Haver.

FIGYSWYDDEN; } Ficus *Carica*; Figtree.

FIGYSBREN; } Ficus *Carica*; Figtree.
FIOL Y FFRIDD. (*Ulygrair*) *edr.* FFIION, &c.

FFON Y FFRIDD; Digitalis *purpurea*; Purple Foxglove.
FFOL-GEN; Lichen *pyxidatus*; Cup Liverwort: a division of the genus
LICHEN.

FRIOLELL; } Cyatheas;—Cup-fern.
FFLAMGOED; Euphorbia;—Spurge.

Pob un o'r tylwyth hwn sydd dra llymsur, ac yn ysu enawd dyn.

Y sug a bair i ddataden ddof ar law neu wyneb, neu gorn ar droed
ddifflanu; dyferyn o hono i dwll mewn daint a esmwythâ'r gofid,
gan farweiddio y gieuyn.

FFLAMGOED FEGCHAN; Euphorbia *Peplos*; Petty Spurge.

FFLWR DY LIS. *edr.* CAMMINED.

FFON Y BUGAIL; Dipsacus *pilosus*; Small Teasel, Shepherd's rod.

FFRITHLYS; } Anemone *nemorosa*; Wood Anemone.
FFRITHOGEN; }

FFROMLYS; Impatiens;—Yellow Balsam, Touch me not.

FFUGBYSEN; Vicia;—Vetch.

FFUNELL. (*Ulygrair*) *edr.* FFENIGL.

FFWGWYS; Nicotiana *Tubacum*; Tobacco.

FFWNG; Fungus;—Mushroom.

FFYNDWYDD-FWSOGL; Lycopodium *Selago*; Fir Club-moss.

FFYNNEWYR Y PLANT. } *edr.* FFON Y PLANT.

GARDDWY. *edr.* CARDDWY.

GARILLE; Allium *sativum*; Garlick. *edr.* CEAFF.

GARILLE GWYLIT; Allium *vineale*; Crow garlick.

GARILEOG; } Erysimum *Alliaria*; Garlick Hedge mustard,

GARILLE-FERWR; } Jack by the hedge, Sauce alone.

Dwr berwedig ar y llysieuyn bwn sydd nerthol chwysbair,
troethbair, ac yn dda iawn i bureiddio'r gwaed; llesol hefyd yw
rhag clefyd yr ygyfaint, a diffyg anadl. Y dal, gwesti eu ysigo,
ynghyd a gwin a iachodd fadredd, neu fraedd yn y caud ar

goes dyn, yr hon a dorwyd gan delynod, yr hwn a barasai friw yn yr un pryd.

GEFELL-LYS; *Ophrys ovata*; Tway-blade.

GEFELL-LYS Y GORS; *Malaxis paludosa*; Marsh tender Tway-blade.

GELYST, *edr.* GELHESGEN.

GELHESGEN; *Iris Pseudacorus*; Water Flower-de-luce.

Cnoi dernyn o'r gwraidd sydd hynod rhag y ddannodd. Y sug, os cymmerir i'r ffloenan, sydd llesol iawn iw coethi, ac i ddofi edr neu ddolur o'r pen; y mae'r gwraidd, wedi ei sychu yn ofalus, yn llesol rhag y darynned, neu'r dolur rhudd. Y gwraidd i'r sydd ysgarthaid cryf, canys pedwarwraigain dyferyn o'r sug, pob awr neu ddwy a barasant arloes helaethawn o'r ymysgarodd, pan fethasai cyffriau cryfion eraill, sef *Julap*, *Gamboge*, &c. ac wrth anghwanegu y dogn a pharhau i'w gymmeryd dros ennyd o amser, efe a lwyd iachadd dyfrlwyf tost o hir bairiad. Y gwraidd hynaf ydyw'r goreu, a'r mwyaef effeithiol. Y mae'r sug hefyd yn llesol iw ddodi ar darddiadau yn y croen, sef dyfrwreinyn, a'r cyfeiyb.

GELHESGEN PERAROGL; *Acorus Calamus*; Sweet Flag.

GELHESGEN YR YD; *Gladiolus*;—Corn Flag.

GELLYGBREN; *Pyrus communis*; Pear tree.

GELLYGLYS; Pyrola;—Winter green.

GEURRLIYS; *Ethusa Cyanocephala*; Fool's Parsley.

GEULIN Y FORWYN; *Thesium Inophyllum*; Bastard Toad-flax.

GEUPERWRRAID; *Astragalus glycyphyllos*; Sweet Milk-vetch, Wild Linquorice.

GEWYNLLYS; *Ruscus aculeatus*; Butcher's Broom.

GIEULLYS; *Phallus impudicus*; Stinking Morel.

GINGROEN FECHAN. *edr.* LLIN Y FORWYN.

GITHA, *edr.* Bullwg.

GITHRAN; *Sison*;—Honewort.

GITHROG; *Isatis tinctoria*; Woad.

GLAS; *Glasdu*; *Glaslys*;

" A'r hwn y llwiau'r Brython synt eu hwynebau, i gael bod yn

erchyll yn rhyfel."—T. W. Dwyedir gan rai i ddyllyn llwio hefyd eu cyrrh drostynt pan ymbarottoant i ryfel.

GLAS Y GAUAF. *edr.* Clust yr ewig.

GLASDONEN. *edr.* DERWEN ANWYW.

GLAS Y LLWYN; *Scilla nudans*; Wild Hyacinth.

GLASNODEN Y MÔR. *edr.* GWELLIT Y GAMLAS.

GLASWELLT Y CWN; *Triticum repens*; Couch-grass.

GLESYN; *Borago officinalis*; Common Borage.

Da iawn ydyw i'w ferwi, a'i fwyt a yn lle bresych, ynglyd a chigwyd.

GLESYN Y COED; *Ajuga reptans*; Bugle, Bruise-wort.

Y mae'r dail, gwedi eu ysigo, yn hynod feddygaeth i'w dodi ar archollion, nen friau newydd gan erbyn, i ddiodosi y gwaed; gelir eu gymmeryd hefyd rhag ysigod oddiewn. Y maent yu gyffwr da newn eli i dael briwiau, &c.

GLESYN Y GAUAF. *edr.* Coedwyrd.

GLESYN Y MORLAN; *Pulmonaria maritima*; Sea Lungwort.

GLESYN Y MYNYDD; *Ajuga alpina*; Mountain Bugle.

GLESYN Y WIBER; *Echium*;—Viper's Bugloss.

GLINIOGAI; *Melampyrum*;—Cow-wheat.

GLORIA; *Iris fuscicollis*; Stinking Iris, Gladwyn.

GLOEWLYS; *Euphrasia officinalis*; Eye bright.

GLYDLYS; *Silene*;—Catch fly.

GLYF; *Malva*;—Mallow.

GLYS; *Sedum rubescens*; Yellow Stonecrop.

GODOWYDD. *edr.* Lili'r Dwr.

GODRWTH. *edr.* Codrwth.

GODWALLON FAWR; *Hypericum dubium*; Imperforate St. John's wort.

GODWYLLON; *Hypericum perforatum*; Common Livergreen.

GOFERINT. *edr.* Llychlyn.

GOFERLLYS; *Marchantia polymorpha*; Common Livergreen.

GOLAETH. *edr.* Gwylaeth.

GOLCH ENID. *edr.* GLESYN Y COED.

GOLCHEURRAID; *Golch*; *Golch*

GOLCHWRAIDD; *Golch*; *Golch*

GOLCHYDDES; *Golch*; *Golch*

Sancula europaea; Wood Sanicle.

- GOLD Y GORS;** Caltha *palustris*; Marsh Marigold.
Gwybuwyd iddo ladd buchod, y rhai, o herwydd pinder portiant,
a'i bwytasant.
- GOLD MAIR;** Calendula *officinalis*; Marigold.
- GOLD;** } Chrysanthemum *segetum*; Corn Marigold.
- GOLD YR YD;** } Gold yr Yd; Euphrasia *officinalis*; Eye bright.
- GOLEUDREM;** Euphrasia *officinalis*; Eye bright.
- GOLWG CRIST;** Salvia *Verbenacea*; Wild English Clary, Cleere eye, Ger.
- GOLYGLYS.** *edr.* GOLEUDREM.
- GORCHWYRAID.** } GORCHWYRYDD. *edr.* Golwg Crist.
- GORCHWRAIDD.**
- GORDDAWN;** } Ruta *graveolens*; Rue, Herb of grace.
- GORDDON;** } Fi getwir, nid yn unig o herwydd ei rhinweddau, eithr bryfed
ysgattydd, am yr un achos ac ei gelwir *Herb of grace* yn y saes-
neg; gan mai a hon y taenelwyd gynt y dŵr cyssegrédig ym mhith
y gymhellida, yn eglwys rhifain.
- GOREANADL;** } Orobanche;—Broom-rape.
- GORFANGC;**
- GORHADAWG;** Radiola *millegrana*; Allseed.
- GORHILIG;** Polycarpon *tetraphyllum*; Four-leaved Allseed.
- GORNERTH;** } Scrophularia *nodosa*; Knotty-rooted Figwort.
- GOREUNERTH;** }
- GORTHYFAIL;** Chaerophyllum;—Chervil.
- GORRUDD;** Bartsia *odonites*; Red Bartsia.
- GRABAN;** Bidens;—Bur-Marigold.
- GRABAN YR YD.** *edr.* Gold, &c.
- GRAEANLLYS Y DWR;** Veronica *Anagallis*; Water Speedwell.
- GRAS DUW.** *edr.* GORDDAWN, &c.
- GRAWNAFAEL.** *edr.* AEAU GRONNAWG.
- GRAWN YR HAUL;** Lithospermum *officinale*; Common Gronwell.
- GRAWN Y LLEW;** Lithospermum *arvense*; Corn Gronwell.
- GRAWN PARADWYS;** } Amomum *Grana paradisi*; Grains of Paradise.
- GRAWN PARIS;** }
- GRAWN Y PERTHI;** Tamus *communis*; Black Bryony.

- GREOL;** } Bryonia *dioica*; White, or Red berried, Bryony.
- GREOULEN;** } Un dram o'r gwraidd yn sylwedd sydd arloesyd, neu hanner wns
gwedi ei fwydo mewn gŵn. Sugaethan o hono sydd hynod am
chwalu tynchiwydd, neu 'r cyffelyb. Trwythiad o bwys o'r gwraidd
yw'r gaithddiod oreu i anifeiliaid corniog.
- GREULYS;** Senecio; Groundsel.
- GROEGWYRAN;** Cymreger ofal na ddrysier mo'r gair hwn efo'r CREULYS.
- GROMIL.** } GROMANDI. *edr.* MAENHAD.
- GRUG;** } Erica;—Heath, Ling.
- GRUGLWYN;** }
- GRUG BREN;** Tamarix *gallica*; French Tamarisk.
- GRUWLYN;** Frankenia;—Sea Heath.
- GRUWLYS;** Thymus *Serpyllum*; Wild Thyme.
- Diod o dywalliad dŵr berwedig ar ei ddail a esmyrthâ gûr mewn
pen, yr hyd a ddigwydd o achos gormod o ddiol dda dios nos.
Y mae yn llesol i'r pen, y fam, a'r cylla, rhag cwlm y gwythi,
enofa yn y cylla, neu'r coluddion, a phoeri gwaed. Os gosodir
wrth arleisiau ef a symud gur neu ysgandrà mewn pen, neu syf-
danedd.**
- GRWMIL.** } GRWMML. *edr.* MAENHAD.
- GRWMSYL.** *edr.* GREULYS.
- GRWSWYDDEN;** Ribes *Grossularia*; Rough Gooseberry.
- GREGLYS.** *edr.* CREIGLYS.
- GR.** }
- GRYCON.** } edr. CREIGLYS.
- GRYGWELLIT;** Dactylis *glomerata*; Cock's foot grass.
- GRYGYN.** *edr.* GRUG.
- GRYW.** *edr.* GRUWLYS.
- GWAED Y GWYR.** *edr.* YSGAWEN FAWR.
- GWAEDLYS;** Polygonum *aviculare*; Knot-grass.
- GWAEDLYS BYCHAN.** *edr.* GORUDD.
- GWAEDLYS MAWR;** Lythrum *salicaria*; Purple Grasspoly.

GWAEDLYS GWYN.	<i>edr.</i>	BRIW'R MARCH.	GWE	GWI
GWAEW'R BRENNIN;	<i>Asphodelus</i> ;	—Asphodel.	GWENONWY;	
GWAGLWYFEN;	<i>Tilia europea</i> ;	Lime tree.	<i>Merch Ifor hael.</i>	Convallaria <i>majalis</i> ; Lily of the valley.
GWAIR MERLYN;	<i>Isoetes lacustris</i> ;	Quillwort.	GWENWIALEN;	<i>Acer campestre</i> ; Common Maple tree.
GWAUCHLYS;	<i>Crepis</i> ;	—Hawk's beard.	GWENWLYDD;	<i>Galium</i> ;
GWALLT Y FORWYN;	<i>Asplenium Trichomanes</i> ;	Common Maidenhair.	GWENWYNDAIL;	—Bedstraw.
Unaws yw hon ar <i>Tafod yr hydd</i> .	Y modd i symmeryd pob	i wneud diod deneu i glaf tan y cryd poeth, neu glefyd y gwyres;	GWENYNNLLYS;	Nid oes ei gwell, gan dywallt dwr berwedig amni, neu yn rhith <i>té</i> ,
un o honynyt ydwy, un ai gan dywallt dwr berwedig arnynt, neu eu	berwi mewn dwr; rhai a'u berwant mewn diod frâg fain, ac felly a	yn ewedig ynghyd a'r <i>sarau dair dalen, suan y cwn</i> , neu <i>swarz</i>		
wnant drwyth o honynyt.	<i>edr.</i> Tirod yr HYDD.	<i>yr yd.</i>	GWENYNOG;	<i>Melitis Melissophyllum</i> ; Bastard Baulm.
GWALLT GWENER.	<i>edr.</i> Drwlydd.		GWERDIDIG;	<i>Trientalis europaea</i> ; Chickweed Wintergreen.
GWANWDAN;	<i>Vinca</i> ;	—Periwinkle.	GWERDDONELL;	<i>Salvia Verbenaca</i> ; Wild English Clary.
GWAUCHLYS;	{	Vitex <i>Agnus castus</i> ;	GWERNEN;	<i>Betula Alnus</i> ; Common Alder-tree.
GWAUW'R BRENNIN;	<i>Asphodelus</i> ;	Chaste tree.	GWEROG;	<i>Plantago maritima</i> ; Sea Plantain. <i>edr.</i> tu dalen 16.
GWDEN Y COED.	<i>edr.</i> Clorfrwyd y MWCCI.		GWERYD;	<i>Lichen filamentosus</i> ; Stringy Liverwort: a division of the Ge-
GWE FELEN;	<i>Trifolium minus</i> ;	Lesser Yellow Trefoil.	nus LICHEN.	
GWE DDLLYS.	<i>edr.</i> GLAS.		GWEUNBLU;	<i>Eriophorum</i> ;
GWE LL NA'R AUR;	<i>Valeriana officinalis</i> ;	Great Wild Valerian.	GWENWELLT;	Poa;
CADWGAN.	<i>edr.</i> LL.		GWEWYDD.	—Meadowgrass.
GWE LLT Y GAMLAS;	<i>Zostera marina</i> ;	Grass Wrack.	GWEWYRLYS;	<i>Anethum graveolens</i> ; Dill.
Tô a weir o'r llysieuyn lwn, yn lâs ac yn âr, a barha gant o		Yr unrhyw yw rhinwedd hon a'r eiddo y <i>Ffenigl cyffredin</i> ; eithr		
flynnydloedd ar adeilad.	Arfeir ef, mewn rhai gwledydd, yn lle	hon ydwy'r mwyafr berthol.	GWALEN Y BUGAIL.	<i>edr.</i> FFON, &c.
peiswyn neu tis mewn gwelyau.			GWALEN EURAD.	<i>edr.</i> EUREWIALEN.
Gwendon;	<i>Galium</i> ;	—Bedstraw.	GWBWLRLYS.	<i>edr.</i> GLESYN Y WIBER.
Gwen-graith;	<i>Sanicula europaea</i> ;	Sanicle.	GWBREDYNNEN;	<i>Blechnum boreale</i> ; Rough Spleenwort.
GWE NITHEN;	<i>Triticum</i> ;	—Wheat.	GWIWRWNWYDD;	<i>Viburnum Lantana</i> ; Mealy Guelder-rose.
GWE NITHWELLT YM'DANAWL;	<i>Triticum repens</i> ;	Creeping Wheat grass.	GWIWLFRAL;	<i>Achillea Millefolium</i> ; Common Yarrow, Milfoil.
Y gwraidd gwedi ei sychu ai malu a arferwyd i wneuthur bara yn			GWILLION;	<i>Asparagus officinalis</i> ; Sperage, Asparagus.
amseroedd printir.	Y mae'r sug yn llesol rhag rhwystriad yn yr		GWIMON;	Fucus;
ymygardoedd, yn enwedig rhag y cryd melyn, a chwarennau yn yr afu.	ymygyrddi, yn enwedig rhag y cryd melyn, a chwarennau yn yr afu.		—Seaweed, Wrack.	<i>edr.</i> GWMMON, &c.
GWE NITH Y BRAIN;	<i>Sedum anglicum</i> ;	English Stonecrop.	GWINIOLEN,	<i>Gwinolwydd</i> , GWINOWLEN. <i>edr.</i> GWENWIALEN.
GWE NITH Y BWCH;	{		GWINWYDDEN;	<i>Vitis vinifera</i> ; Vine.
GWE NITH YR HYDD;	Polygonum <i>Fagopyrum</i> ;	Buckwheat.	GWINNEN;	
GWE NITH Y DDAEAR;	Ranunculus <i>Ficaria</i> ;	Pilewort.		
GWE NITH Y GÔG;				

GWINWYDDEN DDU; *Tamus communis*; Black Bryony.

GWINWYDDEN WEN; *Bryonia dioica*; Red berried Bryony. *edr.* GREOR.

GWIOLYDD; *Viola*;—Violet. *edr.* CRINLLYS, LISS Y DRINDOD, PEN Y NEIDR.

GWIRGARIAD. *edr.* CWLWM CARIAD.

GWIWYDDEN; *Populus*;—Poplar.

GWLITHLIS; *Drosera*;—Sundew.

GWIYDDYN BLEWOG. *edr.* CLUST LLYGODEN.

GWIYDDYN Y CYWION. *edr.* BRECHLIS.

GWIYDDYN Y DWR; *Montia fontana*; Water Chick weed.

GWIYDDYN Y GEIFR; *Silene maritima*; Sea Campion.

GWIYDDYN GARW. *edr.* CYNGAFAN.

GWIYDDYN GRONYNOG; *Cucubalus baccifer*; Berry-bearing Chickweed.

GWIYDDYN LLYDANFRI; *Holosteum umbellatum*; Umbelliferous Chick-weed.

GWLDDYN MAIR GWRRYW; *Anagallis arvensis*; Scarlet Pimpernel.

Y ddilein hon a arferir yn gyffredin ym meusydd medi, iw hyssigo ai dod i yn blasti ar archoll a ddigwydd gan gryman, a llesol ydwr i friw ar bob cyffelyb achos.

Y mae i'r sug hefyd y gair o fod yn llesol, yn gynnwysgedig a llefrith, rhag nychdod, neu glefyd yr ysgyfaint.

GWLDDYN Y PERTHI; *Galium Aparine*; Goose-grass, Cleavers.

Tair wins neu bedair o'r sug, nos a boreu, sydd yn dra effeithiol i iachau y tarddiadau, a'r gwres ar groen dyn, yr hwn a elwir yn gyffredin, eithr yn anaddas, claflyd, llwg, neu ysgyrni; e ddyli ei arferu dros rai wythnosau. Y mae yn yr un modd yn llesol iawn rhag y dyfriwyf; pan na cheir y dail yn trion, gellir tywallt dwr berwedig ar y sychion.

GWMON, GWMWN, GWMWVN. *edr.* GWIMON.

GWAIBDRIOG; *Pimpinella*;—Burnet Saxifrage.

Y mae gwraidd y llysieuyn hwn yn boethaidd, ac, iw gnoi, yn fuddiol rhag gwayw yn y geneu; cyfrifir ef hefyd yn llesol i'r cylla, rhag Peswch, crynni, diffyg anadl, a'r dyfriwyf; ac i fewywod ar amwyw achosion. Dogn yw hamer dram yn sylwedd, ac hyd dwy ddrwm yn rhith te.

GWRDDLING. } *edr.* GWRDDLING.

GWRLING.

GWRREGYSAU'R MÔR; *Fucus saccharinus*; Sweet Sea weed, Sea belts.

GWRREDDER. *edr.* PERWRAIDD.

GWRREDDRUDD; *Rubia peregrina*; Wild Madder.

GWENERTH; *Veronica officinalis*; Male Speedwell.

Dellen iachus yw hon, ac a arferir yn lle têl, er nad yw mor flasus, ac yn mwya tueddol i rwymo'r coluddion.

GWRORTH; *Tanacetum vulgare*; Common Tansy.

GWRTHBWYS; *Phoenix dactylifera*; Common Palm tree.

Y mae natur y pren hwn i gynnwysdu, gan ymosod yn erbyn pob gormes, ac i wrthsefyll pob pwys a osodir arno. O blegyd hyn y cangau a gymmerodd y dyrfa, yr hon a ddaethai i'r wyl, o'r Palmwydd, fel y darllenir, *Joen* xii. 13. a gymmerwyd o wydden, yr hon yw fel hyn arwydd-lîn o'r hwn, ar ba un " y rhoddes yr ARGWYDD ein anwiredd ni i gyd;" Yr hwn hefyd a ddug annidwy bwys digofant Duw drhosom ni, eithr a oedd cyn helledd oddiwrth lwyf ddiffygio tan faich peched a dyoddefaint, ag iddo, mal y Palmwydden, gynnal a gorchifygu y cwbl,—adgyfodi yn fudduglaethus o farwolaeth a'r bedd,—ac, mal y dywed y Psalmwydd, am dano, a floedu yn dragwydd fel y Palmwydden.

GWRTHLIS. *edr.* CARN YR EBOL Y GERDDI.

GWRWGAWN; *Festuca elatior*; Tall Fescue grass.

GWSTLIS. *edr.* GYSTLIS.

GWYARLLYS; *Lythrum*;—Grasspoly.

GWYBYBYR; *Elatine Hydropiper*; Small Waterwort.

GWYDRO; *Trifolium officinale*; Common Melilot.

GWYD Y PILCOES. *edr.* PILCOES.

GWYDD-DROED; *Chenopodium*;—Goose-foot.

GWYDDFED; *Lonicera Periclymenum*; Woodbind, Honeysuckle.

GWYDDLWDN; } Poterium *Sanguisorba*; Common Burnet.

GWYDDLWYN; } Y ddilein hon a'r had ydnt esmwyth rwymawr ac yn llesol rhag gwaedlif, a chlefyd y gwaed.

GWYDDWYDD. *edr.* GWYDDFED.

GWYFON;	Ribes <i>Uva crispa</i> ;	Smooth Gooseberry.
GWYFYNOG;	Verbascum <i>Blattaria</i> ;	Rough Gooseberry.
GWYG;	{ Vicia <i>Cracca</i> ;	Tufted Vetch.
GWYGBYSEN;	Vicia <i>Cracca</i> ;	Tufted Vetch.
GWYG Y MOR;	Fucus;	Sea weed, Wrack.
GWYGRNDIALL;	Ceratophyllum;	Hornwort.
GWYLAETH;	Lactuca;	Lettuce.
GWYLAETH CHWERW;	Picris <i>etioloides</i> ;	Bristly Ox-tongue.
GWYLAETH Y FAGWYR;	Prenanthes <i>murals</i> ;	Ivy-leaved Lettuce.
GWYLAETH Y MOCH;	Hyoseris <i>minima</i> ;	Swine's Succory.
GWLYS;	Glycyrrhiza;	— Liquorice.
GWYLLT-GEIRCH.	edr. FFETTUR.	
GWYMON.	edr. GWMON.	
GWYN Y DILLAD;	Scandix <i>odorata</i> ;	Sweet Cicely.
GWYN Y MERCHED;	Potentilla <i>anserina</i> ;	Silver weed, Wild Tansy.
	Y mae'r ddeilen hou yn esmwyth rwygawl;	gwedi ei sychu ai mân bwyo, hi a iach a y cryd mwyth; cymmered y claf ionaid llwy o'r pylor pob teinawr, rhwng y gloesau.
GWYNDAIL.	edr. RHOSCAMPAU.	
GWYNWYDD.	edr. Gwyddrid.	
GWYRAN;	Arundo <i>colorata</i> ;	Canary Reed-grass.
	Y gwelltlyn hwn a wna lawer gwellt bô ar deisi, yn enwedig ar fy- thod, a llawer mwy parhaus na gwellt cyffredin.	
GWYRDD Y COED.	{ edr. COEDWYRDD.	
GWYRDD Y GAUAF.		
GWYRDDLING;	Myrica <i>Gale</i> ;	Sweet Gale.
	Tarfingyr llesol ydyw'r llyswydd hwn, gan gymmeryd y dail naill ai yn bylwr, neu gwedi eu mwyd o mewn dwr berwedig. Ei arferir yn gyffredin yn agos i welyau i darfu chwain.	
GWYROS.	edr. Cwyros.	
GWYSGLYS;	{ Viscum <i>album</i> ;	Mistletoe. edr. UCHELFAR, &c.
GWYSGONLYS;	Gwythdydd;	Hottonia <i>pumila</i> ; Featherfoil, Water Violet.
GYLEINOG;	Narcissus;	—Daffodil, Primrose peerless.
GYSPLYS;	Enanthe <i>crocuta</i> ;	Hemlock Water Dropwort.
	Pob rhan o'r llysieuyn hwn sydd dra gwenwynig, yn enwedig y gwraidd; yr hwn, er ei fod yn echrysionaf o bob gwenwyn lly- siaidd a dyfânt yn y gwledydd yma, sydd etto yn llesol iawn i'w ddodi yn blastr neu sugaethan ar y gweiliau, a ddigwyddant ar dhael anifeiliaid corniog, y rhaia elwir ym gyffredin y <i>Llaid</i> .	
GYSTYNS;	Tanacetum <i>vulgare</i> ;	Common Tansy.
	Chwewwyn cynnes ydyw y llysieuyn hwn, a gwasanaethgar i sym- mudo rhwystrau yn y cylla a'r colydd; yr hâd a ddifâ Lyngyr yn hynod; y mae hefyd yn llesol i gryffau'r cylla, a rhag y fanfwst; dogn yn bylwr yw un dram; eithur y modd rhwyddaf, a mwyaf cy- ffredin yw ei symmeryd yn rhith têl, gan dywallt arno ddwr ber- wedig.	
HAD Y GRAMANDR.	edr. MAENHAD.	
HAD Y LLYGAID.	edr. TOREAGL.	
HAD Y LLYNGYA;	Semen <i>Artemisia Santonicæ</i> ;	Wormseed.
	Y dogi yw ynglych dram.	
HADD;	Hordeum;	— Barley.
HADDWELLT;	Hordeum;	— Barley grass.
HANNERPAN;	Verbascum <i>Lychnitidis</i> ;	White Mullein.
HEBOGLYS;	Hieracium;	— Hawkweed.
HEGYDD;	Raphanus;	— Radish.
HELGAS;	Glaux <i>maritima</i> ;	Black Saltwort.
HELESG;	Iris <i>fætidissima</i> ;	Stinking Iris, Gladwyn.
HELOGAN;	Apium <i>gravolens</i> ;	Smallage, Wild Celery.
	Meddyginaeth rhagorol ydyw y dall a'r gwraidd o'r llysieuyn hwn, gwedi eu berwi mewn diod frâg fain, rhag y dyfrglwyf. Benyw ieuangc ar drangedigaeth gan y dyfrglwyf, a lwyd ad- ferwyd i'r hiechyd san y meddyginaeth hwn yn unig, gwedi methu o lawer o foddion eraill gau feddygon enwog.	
HEL-LYS;	Salsola <i>Kali</i> ;	Prickly Saltwort.
HELGEN;	Salix;	— Willow.
	Rhigol amyw rywogaethau o'r tylwyth hwn, sef y <i>deirgwr yw</i> <i>hirddail</i> , y <i>fran</i> , a'r <i>wen</i> (edr. tu. dal. 92, 93.) sydd feddyginaeth	

hynod rhag y cryd mwyth; y dogn yw dram neu ddwy yn bylot, i'w gymmeryd ddywaith neu daid rhwng y glosesau.	IORWG. <i>edr.</i> EDDIORWG.
HELYGEN MAIR. <i>edr.</i> GWRDNLING.	IEUDAWDD. } <i>edr.</i> GWRNERTH.
HELYGLYS; Epilobium;—Willow-herb.	IEUTAWD. }
HENLLYDAN; Aristochia rotunda; Round Birthwort.	ISOBL; } <i>Hyssopus officinalis</i> ; Hyssop.
HENWR; Artemisia campestris; Field Southernwood.	ISOP;
HEONLLYS. <i>edr.</i> Gwysgllys, ac UCHELFAR.	ITHROG. <i>edr.</i> GITRHROG.
HESGEN; Carex;—Sedge. <i>edr.</i> tu del. 84—88.	
HESGEN MELFEDOG; Typha;—Cat's-tail, Reed mace.	
HUFRAS. <i>edr.</i> EFFROS.	
HRAWI. <i>edr.</i> GREOL.	
HILGEIRCH; Avena nuda; Naked Oat.	
HIR EL HOEDL; Gnaphalium margaritaceum; American Cudweed.	
HIRWLYDD. <i>edr.</i> EURWALLT Y FORWYN.	
HOCGYSEN; Malva;—Mallow.	
HOCGYSEN GYFFREDIN; Malva syvestris; Common Mallow.	
Unnaws ydwy, ac yn gyfriannog o'r un rhinweddau, a'r Malw yr hel, ond ysgafydd mewn ychydig â radd; eithr y mae i hon y fantaïs o'i bod yn fwy cyffredin, ac yn hawsach i'w chael. <i>edr.</i>	O herwydd natur gwenwynnlyd dail y pren hwn, ni ddyld eu harferu mewn un math o fwyd, neu luniath, fel y mae rhai yn rhy chwannoedd i wneud. Eithr myfi, ym mhllith eraill, a gefais lawn brawf o'n rhinwedd, nid yn unig i esnwyrthau, eithr, i lwyf iachau cîr, neu waew yn y pen, y cefn, neu 'r cymmalau, gan ddodi 'r ddalen lâs, neu gymifer ac a fyddo angenheidiol i orchuddio 'r man lle byddo 'r cynw, gan eu ysgafn bwytho ar ddarn o wlanen, neu 'r cyffelyb beth, a'u rhwymo yno hyd na chriont, ac yna eu newid os bydd achos.
HOCGYSEN WYLLT; Malva moschata; Musk Mallow.	LAWFEN. <i>edr.</i> LLAFAN.
HOCGYSEN Y GORS; Althaea officinalis; Marsh Mallow.	LAWFEN-SIRIANEN; Prunus Laurocerasus; Cherry Bay, commonly, Laurel.
HOCGYSEN Y MÔR; } Lavatera arborea; Sea Tree-mallow.	LAWFEN-SIRIANEN; Prunus Laurocerasus; Cherry Bay, commonly, Laurel.
HOCGYSWYDDEN; } Lavatera arborea; Sea Tree-mallow.	LEMYG. <i>edr.</i> LLEMYG.
HOLLACH. <i>edr.</i> UCHELAWG.	LENTYSGBREN (<i>Hist. Susan.</i>) Pistacia Lentiscus; Mastick tree.
HOPPYS. <i>edr.</i> LLEWIG Y BLAIDD.	LICORUS. <i>edr.</i> MELUSWRADD.
HOSANAU'R GOG; Orchis mascula; Early purple Orchis.	LILI. <i>edr.</i> ELESTREN.
HUDDIGL. (<i>Hygrain.</i>) <i>edr.</i> RHUDDYGL.	LILI'R DWR. <i>edr.</i> ALAW, MAGWYR, a BWLTYS.
HWI. <i>edr.</i> GREOL.	LILL'R DYFRYNNNOEDD. } <i>edr.</i> ALAW CREWYL.
HWP YR YCHEN; Ononis arvensis; Rest-Rarrow, Cammock.	LILL'R MAI.
HYDYE. <i>edr.</i> BLODAU'R GÔG.	LINNAEA; Linnaea borealis; Two-flowered Linnaea.
HYDDGWYR; Prunus Cerasus nigra; Black Cherry.	LOBELIA. <i>edr.</i> BIDAWGLYS.
HYLITHR; } Helleborus foetidus; Stinking Hellebore.	LWFACH. <i>edr.</i> LLWFACH.
HYLYF; } Iris foetidissima; Stinking Iris, Gladwyn.	LYRCADELS. <i>edr.</i> LYRCADYS.

LLEU	LLIN
LLEADDWRWYN; <i>Unci articulata</i> ; Jointed-leaved Rushes.	Llaeth Berllys; <i>Selinum puduстре</i> ; Marsh Milky Parsley.
LLAETH BRON MAIR; <i>Pulmonaria officinalis</i> ; Common Lungwort.	Y mae ir ddeilen hon yr hen air o fod yn llesol rhag y peswch, poeri gwaed, ac amryw glwyfau yr ysgyfaint. Cymmerer hi yn rhith t̄, a melyser ag ychydig fēl, neu siwgr candi.
LLAETH Y CYTHRAUL. <i>edr.</i> FFLAMGOED FECHAN.	Llaeth yr Ysgyfarnog. <i>edr.</i> Gwyddfid.
LLAETH YR YSGYFARNOG; <i>Euphorbia helioscopia</i> ; Sun Spurge, Wart- wort.	Llaeth yr YSGYFARNOG; <i>Euphorbia helioscopia</i> ; Sun Spurge, Wart- wort.
LLAETHLYS. <i>edr.</i> AMLAETHAU.	Llaethwg; <i>Astragalus</i> ;—Milk-vetch.
LLAETHYGEN; <i>Lactuca</i> ;—Lettuce.	Llaethygyn.
LLAETHYSGALLEN; <i>Sonchus oleraceus</i> ; Common Sow-thistle.	Sydd lawn cystal a bresych ynglyd a chigfwyd.
LCAFAN; <i>Uva</i> ;—Laver.	LCAFAN; <i>Uva</i> ;—Laver.
LCAFANOG. <i>edr.</i> LLYFANIAWG.	LCAFANOG. <i>edr.</i> LLYFANIAWG.
LCAFARN Y BLADUR; <i>Narthecium ossifragum</i> ; Lancashire Asphodel.	LCAFARN Y BLADUR; <i>Narthecium ossifragum</i> ; Lancashire Asphodel.
LCAFARWYNEN. <i>edr.</i> LLADDFRWYN.	LCAFARWYNEN. <i>edr.</i> LLADDFRWYN.
LASARLLYS. <i>edr.</i> GWEDDLYS.	LASARLLYS. <i>edr.</i> Carduus arvensis; Creeping Thistle.
LAWEGOR; <i>Carduus arvensis</i> ; Creeping Thistle.	LAWENLYS. <i>edr.</i> GLESYN.
LAWENLYS. <i>edr.</i> GLESYN.	LAWETHAN; <i>Polemonium caeruleum</i> ; Jacob's ladder, Greek Valerian.
LAWETHAN; <i>Polemonium caeruleum</i> ; Jacob's ladder, Greek Valerian.	LAWREDYNYEN; <i>Polypodium vulgare</i> ; Common Polypody.
LAWREDYNYEN; <i>Polypodium vulgare</i> ; Common Polypody.	Y gwraidd ir sydd ysgarthiadd esmyrth; hamner peintiaid o ddwr berwedig ar clwe dram o hono a ellir ei gymmeryd ar ddwywaith. Yr ydys yn disgwyd iddo fod ym mwyl llesol rhag peswch, difyg anadl, a chlefydau yr ysgyfaint, ynglyd a'r melusuraid.
LAWRSHRIANEN. <i>edr.</i> LAWRSRIANEN.	LAWRSHRIANEN. <i>edr.</i> LAWRSRIANEN.
LAWRWYDDEN; { Llawys; Laurus nobilis; Laurel, Bay tree.	LAWRWYDDEN; { Llawys; Laurus nobilis; Laurel, Bay tree.
LAWRYF;	LAWRYF;
LIEFANOG. <i>edr.</i> LLYFANNAWC.	LIEFANOG. <i>edr.</i> LLYFANNAWC.
LIMEDLYS; <i>Limosella aquatica</i> ; Mudwort.	LIMEDLYS; <i>Limosella aquatica</i> ; Mudwort.
LIMEYG; <i>Statice Limonium</i> ; Sea Lavender.	LIMEYG; <i>Statice Limonium</i> ; Sea Lavender.
LLER; <i>Bromus secalinus</i> ; Smooth Rye Brone Grass.	LLER; <i>Bromus secalinus</i> ; Smooth Rye Brone Grass.

LLEUNYS; *Delphinium Staphisagria*; Staves-acre.
Yr had sydd wenwyn marwol, o herwydd hyn hynod effeithiol yw
i ladd llau a phryfaid eraill, am ba achos henw y llysteuyn ym mhob
iaith yn ewrop sydd o'r un ystyr a'r cymreig.

LLEUNGWYN. (*Ulygrain.*) *edr.* LLYGWYN.
LLEWPARD-DAG; *Doronicum Pardalanches*; Great Leopard's bane.
LLEWYG Y BLAIDD; *Humulus Lupulus*; Hop.

Trwyth o'r gwraidd a bair chwysu, cystal a'r *sarsaparilla*.

LLEWYG YR IAR; *Hyoscyamus niger*; Henbane.
Er bod y llysteuyn hwn yn wenwynawl, y mae yn feddygiaeth
blastr a esmyrthant benddyn, tynchwydd, erangen, a'r cyffelyb.
Dywedi'r dail, os gwasgerir hwy yma a thraw ar loriau, darfu
llygod.

LLEWYG Y LLAU. *edr.* LLEULYS.

LLEWYN. *edr.* LLYGWYN.

LLEWYN. *edr.* LLWYLLYS.

LLEWYN. *edr.* DANT Y PYSGODYN.

LLIN; *Linum*;—Flax.

Trwyth neu dwallt chwart o ddwr berwedig ar lonaid llwy neu
wns o'r had sydd llesol iawn rhag crynni, y peswch, a doluriau yr
ysgyfaint. Hwy a wnat hefyd sugathian neu blastr tra buddiol
rhag poethwynau, neu wres oddiallen i'r corff.

LLIN Y FORWYN; } Antirrhinum *Linaria*; Common Toad-flax.

LLIN Y LLYFFAINT; } Tywaliad dwr berwedig, ar ddail y llysteuyn hwn sydd droeth-

bair ac ysgarthiadd, ac yn ddilysol yn llesol rhag y dyfrgwyf, a

chlefydau eraill, y rhai a ofynant garthodiodydd. Y mae efe hefyd

yn dda rhag y cryd melyn; eithr ei rim mwyafr hynod sydd yn y

blodau a'r dail mewn eli, neu dwymolch, neu sugathian rhag y

lledewigwst, neu glwyf y marchogion. Y blodau ynglyd a blodau

Sireyn y melinydd yn rhith t̄, a iachaoedd darddiadau yn y croen,

neu grugarddiadau, gwesti methu o foddioin eraill, gan feddygon

dros flynyddoedd, eu gorclfylgu.

LLIN Y TYLWYTH TEG; *Linum catharticum*; Purging Flax.

Trwyth o ddwy ddrwm neu ychwaneg o'r planhigyn sy'n sydd
hynod arloes-ddiod; ac yn llesol rhag y crydymmalau; y mae
hefyd yn ddwfr-rydhaol, neu droethbar.

LLINCLWM; } Cuscuta;—D Dodder.

LLINDAG; } Linnhad y dŵr; Lemma;— Duckweed.

LLINHESG; Callitricha aquatica; Water Starwort.

LLINOS. (*Urginea*.) edr. LLINHESG.

LLINWYDD } yr Afon; Conferva;— Crow-silk, Hair weed.

LLINWISG } LAS. } edr. GLAS.

LLIWLYS; } Osmunda Lemuria; Moon-wort.

LLOERLYS; } Lloerlys LAETHOG; Selinum palustre; Marsh Milky Parsley.

LLORWYDDEN. edr. LLAWRWYDDEN.

LLOSGLYS-FALIDER; Uredo;—Blight.

LLOSGLYS; Daphne Mezereum; Spurge-olive.

LLOWRIG. edr. LLAWRIG.

LLUDWLYS. edr. LLYS Y LLUDW.

LLUGLYS; Lychnis;—Campion.

LLÛS, LLÛSEN; } Vaccinium Myrtillus; Bilberry, or Bleaberry.

LLUSWYDDEN; } BRAIN. } edr. CREIGLYS.

LL.DUON Y MINYDD. } Ligusticum Levisticum; Lovage.

LLWFACH; Lycopus; Lovage.

LLWGR Y TEWLAETH. edr. SIRCYN Y MELINYDD.

LLWYD BONEDDIG; Santolina maritima; Sea Cotton-weed.

LLWYD Y CWN; Marrubium vulgaris; White Horehound.

Y ddeilen hon sydd lesol rhag attalfa neu rwystrad yn y colodd ar
afu, rhag y llengyf, a'r cryd melyn; y mae hi yn hynod rhag diffyg
anadl, y peswch, a mychdod, yn enwedig i ddyntion oedranus; sef
trwyth o honi, neu dywalliad dwr bewredig arni, gwesti ei felysu
ag ychydig fel; eithr dalier sulw yma, gan nad ydyw mêm yn cyffuno
a thymamer pob dyn, y dylid ei buro gan ei ddlewynu uwch ben tan

arafl, cyn yr arferer ef mewn meddyginiath, rhag iddo wneuthug
mwy o ddrwg nac o les.

LLWYD Y DIN. edr. Gwyn Y MERCHED.

LLWYD Y FFORDD; Gnaphalium germanicum; Common Cudweed.

LLWYDLAS; Glaucium;—Horned Poppy.

LLWYDLYS; Artemisia vulgaris; Mugwort.

LLWYDNI; Mucoor;—Mould.

LLWYF; } Ulmus;—Elm-tree.

Trwyth yr ail risgl, i'w yfed yn helaeth, a wybuwyd yn dra llesol
rhag y dyfiglwyf, tarddiadau yn y croen, (nid anghyffelyb i'r
gwalaunglwyf,) dyfwreinyn a'r cyffelyb; pedair wns o'r rhisg mewn
deuchwart o ddwr, a berwer hyd lefeir yr hanner; yfer hanner
peintiaid o hono ddwywaith yn y dydd; os y clefyd fydd gynodyn,
angenheidiol fydd cymmeryd y trwyth dros fisoeedd.

LLWYGLYS; Inula Helianium; Elecampane.

LLWYLYS; Cochlearia; Scurvy-grass.

Hynod ydyw 'r ddeilen hon am bureiddio 'r gwaed, a meddy-
giaeth llesol iawn yw rhag diffyg anadl llysnafeddawg, a'r cryd cym-
malau a fo yn deillio oddiwrth amhrurdeb gwaed. Gellir ei har-
feru yn fwydlys ynglyd a'r svaran dairdalcn; neu yfer ei sug. Y
mae hi yn droethbar ac yn ysgarthaidd.

LLWYNHIDDD; Plantago lanceolata; Ribwort Plantain.

LLWYN CORRYMMOG; Santolina Chamaecyparissus; Lavender Cotton.

LLWYN Y CYTHRAUL. edr. LLYGAD.

LLWYNNAU'R FAGWYR; Sedum reflexum; Yellow Stonecrop.

LLWYN Y NEIDR. edr. LLWYNHIDDD.

LLWYN Y TEWLAETH. edr. SIRCYN Y MELINYDD.

LLYCH-GEN; Lichen pulvillentus; Powdery Liverwort; a division of the
genus LICHEN.

LLYCHLYN Y DWR; Veronica Beccabunga; Brooklime.
Lysicium tyner yw a sugawl, a bwydlys iachus yn y gwanwyn.

LLYDAN Y FFORDD; Plantago major; Greater Plantain.

LLYFANNAWG; Conferva;—Hairweed, Crowsilk.

LLYFENWY; Saxifraga;—Saxifrage.

LLYGAD CRIST. *edr.* GOLWG.

LLYGAD Y CI; *Triticum repens*; Couch-grass.

LLYGAD Y CYTHRAUL; *Papaver Rhæas*; Common Red Poppy.

LLYGAD Y DYNN; *Bellis perennis*; Common Daisy.

Y mae y llysieuyn bychan cyffredin hwn yn fediannol o rinweddau buddiol iawn; yn y dail y mae y daioni. Cammwlir ef yn fawr rhag y mall-gryd di-ddyspaid a phob math o wrës oddimewn, ym mha ran bynag o'r ymrsgoedd y bo. Tywallter ar y dail ddwr ber-wedig dros nôs, a berwer ef dramaeth dros ddau funud neu dri, yna yfed y claf y trwyth yn gymmrysgedig a llefith, yr un mesur o bob un, ddwywaith neu dair yn y dydd. Pan yf dyn cwia laeth asen, megis meddygigaeth, e fyddai yn dra mwy effeithiol pe cymysgid ef a llyn oddiar y ddeilen hon.

LLYGAD Y DYDD MAWR. *edr.* ASPYGAN.

LLYGAD Y DYNIAWED. } *edr.* BRONWST.

LLYGAD EBRILL. LLYGAERON.

LLYGAD ETRIAN. *edr.* LLYGAERON.

LLYGAD Y GOEDIAR; *Adonis*;—Pleasant's eye.

LLYGAD YR YCH; *Anthemis tinctoria*; Ox-eye Chamomile.

LLYGAD YSGYFARNOG; *Comarum palustre*; Marsh Cinquefoil.

LLYGADLYM; } *Chelidonium majus*; Celandine.

LLYGADLYS; LLYGAERON; *Vaccinium Oxyccoccus*; Cranberry, Bogberry.

LLYGWYN; *Atriplex*;—Orache.

LLYGWYN DREWLLYD. *edr.* TRWYNSOR.
LLYM Y LLYGAD. *edr.* LLYGADLYS.
LLYMDREINTIOG; *Schuenus Mariscus*; Prickly Bog-rush.
LLYMEIDFWYD; *Sonchus oleraceus*; Sow-thistle.
LLYMERWYEN; *Iuncus acutus*; Great Sharp Sea Rush.
LLYNDDALE; *Potamogeton*;—Pondweed.

LLYNGWREN; *Prunus Padus*; Bird Cherry.

LLYNORLYS; *Stellaria media*; Common Chickweed.

LLYNWLYDDYN CORNIOG; *Zannichellia palustris*; Horned Pondweed.

LLYREN; *Alisma*;—Water Plantain, Thrumwort.

LLYRCADYS; *Mentha Pulegium*; Pennyroyal.

LLYRIAD; *Plantago*;—Plantain.

LLYRIAD MWYAF; *Plantago major*; Greater Plantain.

Y dail gwedi eu hysigo ydynt llesol i'w dodi ar archolion, neu friau newydd, a dolur neu anafad yn y cnawd. I'w cymmeryd buddiol ydynt rhag cwyn yn yr ysgyfaint, poeriad gwaed, ac amryw ddylif, neu ddolur rhydd. Yr had o herwydd ei natur tra llysieuyn feddawg sydd oreu rhag y cwyn yn yr ysgyfaint. Y dogn yw wans neu ddwy o'r sug, neu drwyth cryf o'r llysieuyn; ac yn ddogmau helaethach dywedir iddo roi'r wrach ar ff, os cymmerir yn nechreud y loes.

LLYRIAD Y DW; *Alisma*;—Water Plautain.

LLYRIAD LLWYDION; *Plantago media*; Hoary Plantain.

LLYRIAD LLYMTON; } *Alisma Plantago ß*; Greater Water Plantain.

LLYRIAD Y LLYNAU; }

LLYRLYS; *Salicornia*;—Marsh Samphire, Jointed Glasswort.

LLYSUAWG; }

LLYSYRAWT; } *Sanguisorba officinalis*; Great Burnet.

LLYSYRLYS; }

LLYS AMMOR; *Amaranthus*;—Flowergentle.

LLYS F' ANWYLYD; *Geum urbanum*; Common Avens, Herb Bennet.

LLYS YR AFU; }

LLYS YR AU; } *Marchantia*;—Livergreen.

LLYS YR AIS. *edr.* LLWYN HIDYDD.

LLYS YR ANGEL; *Angelica*;—Angelica.

LLYS YN ANGEL PERAROGLAIDD; *Angelica Archangelica*; Garden Angelica.

Llysieuyn peraroglaidd a thwyunn ydyw, ac yn dueddol i chwalu gwynt; arferer yn yr un modd a'r tî.

LLYS YR ANGEL Y GOEDWIG; *Angelica sylvestris*; Wild Angelica.

Sydd o'r un haws, eithr gwannach. Y llysieuyn hwn a liwia fel yn teg.

LLYS YR ARCHOIOL. *edr.* BRAWLYS.

LLYS Y BARA. *edr.* BARYLS.

* Er mwyn cynedad mi arferaf y gair lllys, (yn lle llysieu) gan ym gallaf ddinndad pa hanu nad ydyw mor gylchedd o flaen pob enw, ag ydyw o flaen y gair dwyfawg. *edr.* Geirif y Dr. Davies am y gair Llys; a'r Bokanol, yr un gair.

- LLYS BENED. *edr.* F' ANWYLYD.
 Llys y blaidd. *edr.* BLEIDD-DAG.
 Llys y bleurwg. *edr.* YSGOL FAIR.
 Llys y bronau. *edr.* BRONWYS.
- LLYS Y BYSTWN; *Draba verna*; Common Whitlow-grass.
 Llys Cadwalladr; *Teucrium Chamaedrys*; Wall Germander.
 Llys Cadwgan; *Valeriana officinalis*; Great Wild Valerian.
- Y mae 'r gwraidd yn rhinweddol iawn rhag yr wrwst, neu gwlwm y gwylhi; ac hefyd rhag y famwst, a'r clwyf dygwydd; ac yn enwedig rhag cynnefin ryymedd y coluddion. Doga o hamer *dram iddron* yn bylor.
- LLYS Y CLEFYD MELYN. *edr.* DILWYDD FELEN.
 Llys y coludd; *Mentha Pulegium*; Pennyroyal.
 Llys y cribau. *edr.* CRIBAU ST. FRAID.
- LLYS CRIST. *edr.* AMLAETHAI.
- LLYS CRISTOFIS; *Actaea spicata*; Herb Christopher, Bane-berries.
- LLYS Y CRYMMAN. *edr.* GWYDDYN MAIR.
- LLYS Y CWLWM; *Symphytum tuberosum*; Tuberous-rooted Comfrey.
- LLYS Y CWN. *edr.* MEL Y CWN.
- LLYS Y CWSG; *Papaver somniferum*; White Poppy.
- LLYS Y CYFOG. *edr.* CARN YR EBOL Y GERBDI.
- LLYS Y CYRPH; *Artemisia campestris*; Southernwood.
- LLYS Y CYWEN; *Gaulium verum*; Yellow Bedstraw, Cheese rennet.
- Y blodau a arferir mewn mannau yn lle caul i wneuthur caws. Rhai a ddywedant yn dda am danynt rhag y famwst a'r clwyf dygwydd. Ynghyd ag *alum* hwy a llwiant wlan yn felyn. Y gwraidd, yn yr un modd, a llwiant goch hynod, llawn crystal a'r gochwradd, neu 'r madr.
- LLYS Y DEFAID; *Plantago maritima*; Sea Plantain.
- LLYS Y DIN; *Polygonum Hydropiper*; Biting Arse-smart.
- LLYS Y DOMMEN; *Polygonum lapathifolium*; Pale-flowered Persicaria.
- LLYS Y DRINDOD; *Viola tricolor*; Pansy Violet.
- Meddyg enwog a ddywed iddo iachau yu ddifeth y dolur crach-tyd, ym mheneau plant, yr hwn a elwir *eructa lactea* a'r ddeilen hon; efe a fewai ionaid llaw o 'r dail gleision; neu hamer *dram o'r sychion* mewn hamer pointiaid o leirith, ac a roddai y llaeth iddynt.
- LLYS Y DRYW. *edr.* CWLYN Y MEL.
 Llys Dwysawg. *edr.* CRIBAU ST. FRAID.
- LLYS Y DYERGLWYF; *Asparagus officinalis*; Sperrage, Asparagus.
- LLYS Y DDANNOD; *Imperatoria Ostruthium*; Masterwort.
- LLYS Y DDIDOL; *Cyclamen europaeum*; Sowbread.
- LLYS Y DDRAIG; *Arum macrorhizum*; Dragons.
- LLYS Y DDUEG; *Scopolendrium Ceterach*; Scaly Spleenwort.
- LLYS YR ECHRYSHAINT; *Ruta graveolens*; Rue.
- Meddyginaeth methol a wna y llysteuyn hwn i goethi y cyfan-gorff, ac yn ddilysol y mae yn llesol rhag yr wrwst neu gwlwm y gwylhi; ac hefyd rhag y llyngyr, ac i chwalu rhwystrau yn y coludd. Y mae hefyd yn fuddiol rhag y clefydau y fam, a fyddant yn deilliau oddiwrth dospartiadau lliesg a gweinon. Nid rhaid onid bwrw arno ddwr berwedig, ac yfed y claf hwnnw fel y bo atchos yn peri. Eithr os cymmerer yn sylwedd, y dogn yw pwys o bymtheg i ugain gronyn.
- LLYS ERA; *Plantago Coronopus*; Buck's-horn Plantain.
- LLYS EFFROS. *edr.* EFFROES.
- LLYS YR EGLWYS; *Pedicularis sylvatica*; Pasture Lousewort.
- LLYS YR EDDIGEDD; *Gomphrena*; Globe Amaranth.
- LLYS YR ERYR; *Asperula odorata*; Woodruff, or Sweet Wood-roof.
- LLYS YR ESGYRN. *edr.* ENDRAIL.
- LLYS YR EWINOR; *Draba verna*; Whitlow grass.
- LLYS Y FAM; } } Leonurus Cardiaca; Motherwort.
 —— FAMMOG; } Trwyth o'r llysieun hwn gwed ei felysu sydd dra hynod feddyginaeth rhag llamiaid y galon, clefyd y fan, a'r ddueg-wst, neu glefyd y ddueg.
- LLYS Y FAMAETH; *Euphorbia paralias*; Sea Spurge.
- LLYS Y FAGWYR. *edr.* LLWYNNAU 'R FAGWYR.
- LLYS Y FORS; *Hernaria*;—Rupturewort.

LLYS Y FORWYN; <i>Spiraea Ulmaria</i> ; Meadow sweet.	LLYS IEUAN; } <i>Artemisia vulgaris</i> ; Mugwort.
LLYS Y FUDDAU; <i>Agrimonia Eupatoria</i> ; Agrimony.	— IFAN; }
LLYS Y GALON. <i>edr.</i> LLYS Y RAM.	LLYS Y LLAU. <i>edr.</i> LLEULYS.
LLYS Y GEINTOG; <i>Hydrocotyle vulgaris</i> ; Marsh Pennywort.	LLYS Y LLAW; <i>Cheiranthus fruticosus</i> ; Wild Wallflower.
LLYS GERWYN; <i>Glecoma hederacea</i> ; Gill, Ground Ivy.	LLYS LLEWELYN; <i>Veronica</i> ;—Speedwell. <i>edr.</i> t. d. 3.
LLYS Y GIAU; <i>Ruscus aculeatus</i> ; Butcher's Broom.	LLYS Y LIW. <i>edr.</i> GLAS.
LLYS Y GINGROEN; <i>Senecio Jacobaea</i> ; Common Ragwort.	LLYS Y LLUDW; <i>Ciceraria</i> ;—Fleawort.
LLYS Y GROES; <i>Galium cruciatum</i> ; Crosswort, Mugweed.	LLYS Y LLWYD. <i>edr.</i> LLWYLYS.
LLYS Y GWAED; <i>Mentha Pulegium</i> ; Pennyroyal.	LLYS LLWYD. <i>edr.</i> LLYS IEUAN.
LLY Y GWAEDLIF; <i>Achillea Millefolium</i> ; Yarrow.	LLYS Y LLWYNOG; <i>Geranium Robertianum</i> ; Herb Robert, Sinking Crane's-bill.
Y dail gleision gwedi eu pwyo neu eu ysigo ydlynt enwog i'w doddi ar friw neu archoll erbyn i ddiddosi y gwaed. Rhai hefyd a ddywed fod dwr berwedig ar y dail a'r blodau yn llisol rhag clefyd y gwaed, a phob math o waedlif tu fewn a thu allan i'r corph. Meddyginiath hynod a wnaed o'r ddeilen hou ynghyd ag Ysop, yr un faint o bob un; Merch ieuang fonheddig a iachawyd o gan ger echryslon yn ei bron gan iddi yfed llwyd o'r sug mewn yngylch dwy wns o win gwyn bolb boreu ar ei chlythlwg.	LLYS Y LIYGAD; <i>Chelidonium majus</i> ; Celandine.
LLYS Y GWAEW. <i>edr.</i> LL. PENTAL.	LLYS MAIR; <i>Ajuga reptans</i> ; Common Bugle.
LLYS Y GWALCH; Crepis;—Hawk's beard.	LLYS MAIR FADLEN; <i>Tanacetum Balsamita</i> ; Costmary.
LLYS Y GWENYN. <i>edr.</i> GWENYNDDAIL.	LLYS MARTIGAN; <i>Lilium Martagon</i> ; Martagon.
LLYS Y GWEWYR. <i>edr.</i> GWEWYRLYS.	LLYS MEDDYGLYN. <i>edr.</i> MEDDYGLYN.
LLYS Y GWRDA; <i>Chenopodium Bonus Henricus</i> ; Mercury Goose foot.	LLYS MEL; <i>Cerinthe</i> ;—Honeywort.
LLYS Y GWRIB; Anchusa <i>tinctoria</i> ; Alkanet.	LLYS MELYN; <i>Genista tinctoria</i> ; Dyer's Greenweed.
LLYS Gwyddelig; <i>Pastinaca sativa</i> ; Parsnip.	Hynod yw y llysiewyn hwn am llwio melyn.
LLYS Y Gwynt; <i>Anemone nemorosa</i> ; Wind flower.	Dogn o ddram a hanner o'r hâd yn bylor sydd garthedd y gyaeth esmywth. Tywalltiad dwr berwedig ar y llysiewyn sydd drethbar, ac yn ddilysol yn fuddiol rhag y dyfrygwyf.
LLYS Y GYMMALWST; <i>Erysimum Podaeraria</i> ; Goutweed.	LLYS Y MEHERYN; <i>Medicago polymorpha</i> ; Heart medick, Claver, Llys meudwy. <i>edr.</i> LL. Y GWRDA.
LLYS Y GYNDAAREDD. <i>edr.</i> EDADFEDOG LWYD.	LLYS Y MILWR; <i>Lythrum Salicaria</i> ; Purple Grasspoly.
LLYS Y HEDOG; Hieracium;—Hawkweed.	LLYS Y MÔCH; <i>Solanum nigrum</i> ; Common Nightshade.
LLYS YR HEDYDD. <i>edr.</i> YSPARDYN Y MARCHOG.	LLYSIAU'R MÔR; <i>Fucus, Ulva</i> , &c. <i>Sey Gwmmon</i> , DYLYSG, LLAFFAN, &c. Sea weed, Laver, &c.
LLYS YR HIDLI; <i>Gaulium Aparine</i> ; Goosegrass, Cleavers.	LLYS Y MUREDD. <i>edr.</i> MURLYS.
LLYS YR HUBOL; <i>Verbena officinalis</i> ; Vervain.	Gwaird y llysiewyn hwn sydd un o'r cryfaf, a nwyaf effilol, o'r holl llysieuaidd rhwymydion; ymae iddo air rhagorol an iachau llengedd y coludd, y cryd dyspeidiawl, y dolur rhwedd neu'r dau-ymrred, clwyf y gwaed, a phob math o ddylif aughymedrol arall, naill ar ei ben ei hun, neu ynghyd a'r Ysgol Fair; gelir ei gynryd
LLYS IAGO; <i>Senecio Jacobaea</i> ; Common Ragwort.	

- deirgwaith yn y dydd. Dogn o'r gwraidd yn sylwedd, gwed ei falu, yw o ugain gronyn hyd ddram.
- LLYS YR OEN;** Valeriana *Locusta*; Corn salad, Lamb's lettuce.
- LLYS Y PANTWR.** *edr.* CRIBAU'R PANNWR.
- LLYS Y PARLIS;** Primula *veris*; Cowslip, Paigle.
- LLYS PAUL;** Primula;—Primrose.
- LLYS PEDR;** Hypericum *quadranglenum*; St. Peter's wort.
- LLYS PENTAI;** Sempervivum *tectorum*; Houseleek. *edr.* BYDDARLLYS.
- LLYS PERFIGEDD;** Hypericum *Androsaemum*; Tutsan, Park leaves.
- LLYS POER;** Silene *infata*; Bladder Campion, Bladder Catchfly.
- Bwydlys iachus a blasus, gwedi ei fewi, yw ynglyd a chgfwyd; y mae iddo flas nîd annhebyg i bys gleision.
- LLYS PWDIN.** *edr.* LL. LLWYNOC.
- LLYS SILIN;** Plantago *Psyllium*; Flea-bane-wort.
- LLYS SIMWNT;** Malva *moschata*; Musk Mallow.
- LLYS Y SISIWN;** Lycopus *europeus*; Gipsey-wort, Water Horehound.
- A'r llysieun hwn y lliwia y Sisiwn eu hwynebau a'u cyrph, y modd y bo rhagoriaeth rhymeddynt a dynol ryw yn gyffedin.
- LLYS STEPHAN;** Circaea;—Enchanter's Nightshade.
- LLYS TALIESYN;** Sedum *Telephium*; Orpine, Liverlong.
- LLYS TANEWYN;** Aster *Tripolium*; Sea Star-wort.
- LLYS Y TARW;** Centaurea *Scabiosa*; Greater Knapweed, Bullweed.
- LLYS Y TENEWYN;** Aster *Amellus*; Attic Star-wort.
- LLYS TORMAEN;** Saxifraga;—Saxifrage.
- LLYS Y TRYFAL;** Thlaspi *Bursa Pastoris*; Shepherd's Purse.
- LLYS Y TWRCH.** *edr.* BLONEG Y DDLEAR.
- LLYS Y WENNOL;** Chelidonium;—Celandine.
- LLYS YR YCHEN;** Lychnis *dioca*; Wild Campion.
- LLYS YR YSGFAINT;** { Palmonaria *officinalis*; Common Lungwort.
- Lichen *pulmonarius*; Tree Lungwort.

MABGOLL; Geum;—Avens.

MABGOLL BENDIGEIDLLYS; Geum *urbanum*; Common Avens.

Y mae camnoliath mwya na chyffedin i amryw rinweddau y lly-siewyn hwn, yn enwedig megis tarfgyrd. Amryw awduron a dystiolaethasant pa mo, effeithiol ydyw rhag y cryd dyspepidol, gwedi methu o'r *Perinian Bark*; gelir ei gymmeryd yn bylor, neu yn dwyrrh ac at yr un dognedd ag a ddoddir o'r meddygiaeth tramor, sef o un scrwpl i ddram neu ddwy. Megis rhwymydd, ac i gryflausr cylla, a'r cyfangorff, yr ydys yn tybied ei fod yn amgenach meddygiaeth na'r dyweddedig risgl tramor.

MADARCHEN; Boletus;—Porous Toadstool.

MADDELEN. *edr.* PENGALLED.

MADYWYDD; Myrica *Gale*; Sweet Gale, Dutch Myrtle.

MADWYSG; Aquilegia *vulgaris*; Columbine.

MADYR; { Rubia *peregrina*; Wild Madder.

MADR; { MAENHAD; Lithospermum;—Gromwell. *edr.* GRAWN YR HAUL.

MAENHAD MEDYGAWE; Lithospermum *officinale*; Common Gromwell, Gray mill, Grey Mullet.

Yr had a gyfrifir yn droethbar, yn enwedig yn rhith meddygfaeth, neu gan dywallt dŵr berwedig ar yr had, gwedi ei ysigo: Yfer o hone yn heloeth.

MAESEFUAN; Lichen *cannus*; Ground Liverwort.

MAESWELLT; Agrostis;—Bent-grass.

MAGONLLWYN; Rubus *ideus*; Rasp-berry bush.

MAESWELLT; Agrostis;—Bent-grass.

MAGL CHWANNEN; Cinearea;—Pleawort.

MAGLYS; Medicago;—Medick.

MAGWYR WEN; Nymphaea *alba*; White Water Lily.

MAINSURAN; Rumex *acetosa*; Common Sorrel.

MALW'R HEL; Althaea *officinalis*; Marsh Mallow.

Y mae pob rhan o'r llysieun hwn, ond yn enwedig y gwraidd, yn helacthawn o lws, gan hynny tywalliad dŵr berwedig arno a gammolin, ac a wna fawilles lle bo diod dyner, feddalaid, llysliaidd ym fuddiol, sef rhag crygyn, peswch, sumni yn y cylla a'r coludd, ac hefyd rhag y tostedd a'r cyfelyb. Y gwraidd gwed ei ferwi sydd hynod sugaethan neu blastr tyherawl.

MARCHFIAREN; *Rosa canina*; Common Dog-rose. *edr.* Cinos.

MAMLLER. *edr.* LLOSEG.
MAMILYS. *edr.* LLYS Y FAM.

MAMMOG DDREWLLYD. *edr.* TRWYNSOR.

MAN Y DON. *edr.* GWEROG.
MANDON. *edr.* LLYS YR ERYR.

MANDRAGLYSIEUYN; *Atropa Mandragora*; Mandrake.

MANTELL Y COR; } Alchemilla vulgaris; Common Ladies' Mantle.

MANTELL FAIR; } Pob rhan o'r ddeilein hon sydd ymysgar-rwymawr.

MANWYDD-GEN; Lichen *fruticulosus*; Shrubby Liverwort: a division of the genus LICHEN.

MANYGLOG. *edr.* ELINOG.

MARCHALAN; Inula *Helenium*; Elecampane.

Llysieuyn yw hwn o favr rinwedd, nid oes ond prin ei gyffelyb

rhag elefydon yr ysgyfaint, sef y peswch, poeri gwaed, diffyg anadl,

ac hefyd rhag surni yn y cylla. Y dogn cyffredin yw dram mewn

dwr berwedig. Y mae efe yn hynod rhag y pâs ar blant. Gellir ei

barottai yn y modd hwn, nadder y gwraidd yn fân defyl, ac ar

bedair wns o hono tywallter tri pleiniadaid o ddwr berwedig, gadawer

iddo sefyll dros nos, a berwer ef drannoeth dros ychydig funudiau,

a phan oero hidler ef, at beintiad o'r trwyth hwn doder ethwarter

peintiad o win gwyn, rhag clwyf y cylla; ac yfed y clwyfis lonaid

gwydr-gwîn deirgwaith yn y dydd, sef un ar gythiwn, arall yn-

ghlych arw o flasn prydnawn-fwyd, a'r trydydd ar bryd gwey;

eidir rhag y pâs, hauner yw swim o'r gwraidd, sef dwy wns, fydd

ddigon; ac nid rhaid ond tywallt anno ddwr berwedig, a gadael

iddo sefyll; yna yn lle'r gwin, doder atto dair wns o fêl gwedi ei

buro ar dan araf, ac yfed y claf ddwy lwyaid o hono pedairgwath

yn y dydd. Y mae'r Dr. *Hil* yn mynegi esampl o enethig, yr hon

oedd ar drangegidigeth, a iachawyd yn hollo lâr meddyglyn hwn,

gwdi i bob moddion eraill fethu. Y mae'r parottoad hwn yn dra

llesoł hefyd rhag y tostedd.

Dywedi'r drwyth o'r gwraidd iachau'r clafir ar ddefaid.

MARCHBERLLYS. *edr.* LIWFACH.
MARCHFILLIONEN; *Trifolium pratense*; Common purple Trefoil, Clo-

ver.

MARCHFINT; *Mentha sylvestris*; Horse Mint.

MARCHFFENIGL; *Ferula communis*; Giant Fennel.

MARCHREDYNNEN; *Aspidium*;—Shield-fem.

MARCHREDYNNEN WRYYW; *Aspidium* *Felix mas*; Male Fern.

Pylor o wrtaidd y rhywogaeth hon o redlyn sydd ewog am ddiethfa
y lyngyr hirion teneuon, neu'r euad, yn yr ymysgaroedd; dwy
dram neu dair yw'r dogn i'r gymmeryd mewn dŵr ar gythiwn. Un
dram syd ddigon i blestyn. Meddyginaeth hynod *Madam Nouffer*
ydyw; ac y mae Dr. *Withering* yn mynegi iddo ef ei arferu yn fy-
nych, ac o'r rhan amaf yn llwyddiannus.

MARCHRUDDYGL. *edr.* RHUDDYGL MAWKTH.

MARCHYGALLEN; *Carduus lancelolatus*; Spear thistle.

MARCHYGALLEN Y GERDI; *Cynara Scolymus*; Artichoke.

Dwr berwedig ar y dail i'r yfed sydd fuddiol troethbar, ac a
wybuwyd i fod yn llesoł iawn i'r gymmeryd, hwyrra bore, rhag y
dyfrigwyf.

MARDDANADLEN } ddu; *Ballota nigra*; Black or Stinking Hore-
MARDDANADLEN } hound.

Y ddeilein hon a gyfrifir yn llesoł rhag clefyd y fam.

MARDDANADLEN BER. *edr.* LLWYD Y CWN.

MARDDANADLEN FELEN; *Galeobdolon luteum*; Yellow Dead-nettle.

MARDDANADLEN GÖCH; *Lamium purpureum*; Red Dead-nettle, or Arch-
angel.

MARDDANADLEN WEN; *Lamium album*; White Dead-nettle, or Arch-
angel.

MAS. *edr.* Gyflys.

MASARNEN; *Acer Pseudoplatanus*; Greater Maple, Sycamore.

MASWELLT; *Holeus*;—Soft-grass.

MEDDALAI; *Malva*;—Mallow. *edr.* HOCCYSEN.

MEDDALAI Y MOREA; *Althaea officinalis*; Marsh Mallow.

MEDDYG Y BUGAIL; } *Conyza squarrosa*; Plowman's Spikenard.

MEDDYG MAIR; } Dywedir fod y llysieuyn hwn yn dra llesoł rhag y maen tostedd.

MEDDYGES; {	Viola; ——Violet.	MEL	MEL
MEDDYGES DDU; Scrophularia <i>nodosa</i> ; Common Figwort.		MELICWELLT; Melica; ——Melicgrass.	
MEDDYGES FELEN; Crocus <i>sativus</i> ; Saffron Crocus.		MELOTTAI; Malva; Mallow.	
MEDDYGES LAS; Prunella <i>vulgaris</i> ; Selfheal.		MELSGRN; Pedicularis; Lousewort.	
MEDDYGES LWYD; Betonica <i>officinalis</i> ; Betony.		MELUSWRADD; Glycyrrhiza <i>glabra</i> ; Liquorice.	
MEDDYGLYN. <i>edr.</i> MORONEN Y MAES.		MELYN YR ETHIN; {	Tomentilla <i>officinalis</i> ; Common Tormentil. <i>edr.</i>
MEDDYGLYS. <i>edr.</i> BRIWALYS.		MELVN Y TWYNANU; {	TRESGL.
MEDDYGYN MENYW. <i>edr.</i> WERMOD WEN.		MELYNEURAIDD; Solidago <i>Virgaurea</i> ; Golden-rod.	
MERFUSEN; Fragaria <i>vesca</i> ; Wood Strawberry.		MELYN Y GAUAF; Cheiranthus <i>fruticosus</i> ; Wild Wall-flower.	
METUBREN; Arbutus <i>Unedo</i> ; Strawberry tree.		MELVN Y GWANWYN; Ranunculus <i>Ficaria</i> ; Pilewort.	
MELLIONEN; Trifolium; ——Trefoil.		MELVNLLYS. <i>edr.</i> Dilwyd FELEN.	
MELLIONEN FELEN; Anthyllis <i>vulneraria</i> ; Kidney vetch, Ladies' finger.		MELYNNOG Y WAUN. <i>edr.</i> LIYS MELYN.	
MELLIONEN GORNIOG; Medicago <i>falcata</i> ; Yellow Medick.		MELYNWELLIT; Anthoxanthum <i>odoratum</i> ; Sweet-scented Vernal Grass.	
MELLIONEN Y GORS; {	Trifolium <i>officinale</i> ; Heart Medick, Claver.	MELYNYYDD; Hypochaeris <i>radicata</i> ; Longrooted Cat's ear.	
MELLIONEN OLWEN; Trifolium <i>repens</i> ; Dutch Clover.		MENYG ELLYLN. {	<i>edr.</i> BYSEDD COCHION.
MEL Y CEIRW;		MENYG Y GOG; Silene <i>infata</i> ; Bladder Campion.	
MEIPEN; Brassica <i>Rapa</i> ; Turnep. <i>edr.</i> ERFINEN.		MERDDRAENEN; Rosa <i>canina</i> ; <i>edr.</i> CIROS.	
MEIPEN BENDIGED; {	<i>edr.</i> GREOL.	MERHELYGEN; Salix <i>vitellina</i> ; Yellow Willow.	
MEIPEN FAIR;		MERLLYS; Asparagus; ——Sperage.	
MEIPEN YR YD; Brassica <i>Napus</i> ; Rape, Navew, Cole-seed.		MERS. <i>edr.</i> HALOPEN.	
MEIRION; Cannabis <i>sativa</i> ; Hemp. <i>edr.</i> CYWARCH.		MERYWDD. <i>edr.</i> MORWYDDEN.	
MEIWYN; Datura <i>Stramonium</i> ; Thorn-apple.		MERYDD; {	Arundo <i>arenaria</i> ; Sea Reed, Marron, Sea Matweed.
MELAWG; Lonicera <i>Perviculum</i> ; Common Honeysuckle, Woodbine.		MERYWDDE; {	Mespilus <i>germanica</i> ; Common Medlar.
MEL Y CWN; {	Pedicularis <i>sylvestris</i> ; Pasture Lousewort.	MERYWEN; Juniperus <i>communis</i> ; Common Juniper.	
MELAWG Y BORFA;		Tywaliatid dwr berwedig ar y grawn a wna diod droethbair hyfyd. Hi fydd hefyd ym lesol ir cylla, ac i chwalu gwynnt; yn chwysbar; ac ynglyd ag ychydig <i>genfa</i> a wna diod hynod i gleifion tan y dyfrgwyf; neu scrwpl neu ddau o'r grawn sydd lesol rhag wynt yn y colydd. Y brigau iron a allant wasauethu i drwyth, yn nifyg y grawn.	
Y mae i'r ddeilen hon y gair o fod yn niweidiol i ddefaid, gan e'u gwneulhur yn gresthyd ac yn lleuog.		MESBREN. <i>edr.</i> DERWEN.	
MEL Y GWEUNYDD; {	Pedicularis <i>pahustis</i> ; Marsh Lousewort.	MESRIAD; Origanum; ——Marjoram.	
MELAWG Y WAUN;		Mwydiad o honi mewn dwr berwedig sydd hynod lesol rhag tēg rhagorol.	
MELENGU; Reseda <i>Luteola</i> ; Dyers' weed			
Y llysieuyn hwn ynglyd ag alaw a liwia wlan, sidan, a llin o felynn			
MELFEDOG. <i>edr.</i> TEWBANNOG			

attalfeydd yn yr ysgyfaint, o'r asu, ac yn ddilymol rhag y clefyd melyn, clefyd y fam, diffyg anadl a'r peswch. Dywedir fod y dail gwedi eu sychu yn beraidd iawn yn lle *tē*. Y mae hi hefyd yn llesol at dwym olchiadau.

MAREN.

MERIEN. } *edr.* MWYAREN.

MERYNLLWYN.

MIGIN;

MIGWYN;

MILDDAIL;

MILFYD;

MILFYDD;

MILED, MILEDWELLT;

MILFWY; Ranunculus *Ficaria*; Pilwort.

MILFWYDD.

MILLEFILLIONEN;

MILLYN; Viola *odorata*; Sweet Violet.

MINFEL.

MINFEL. *edr.* MILDDAIL.MINTYS; Mentha;—Mint, *edr.* YSPER FINTYS, a PURUR FINTYS.MINTYS YR AR-DIR; Mentha *arvensis*; Corn Mint.

Dalier sulw nad hawdd gweud caws o laeth buchod a fwytaasant o'r llisyieun hwn; yr hyn beth, o herwydd nas gwybyddid yr achos, a berodd aml ddyrysowch.

MINTYS BAWN; Achillea *Agernatum*; Maudlin.MINTYS Y CREIGIAU. *edr.* MESURLAD.MINTYS Y DWA; Mentha *hirsuta*; Water-mint.MINTYS Y GARTH; Nepeta *Cataria*; Nep, Catmint.

Mwydiad o hon mewn dŵr berwedig a dybir ei bod yn effeithiol i'r rhag y glanglywyf.

MINTYS MAIR; Tanacetum *Balsamita*; Costmary.MINTYS Y MERCH; Mentha *sylvestris*; Horse Mint.MINTYS Y TWYNAR. *edr.* ERBIN.MOCHIYS; Solanum *nigrum*; Common Nightshade.

Pwys o un i dri gronyn o'r dail gwedi eu mwydo mewn dŵr berwedig, a wna ddiod yr hon os hyfer ar bryd gwely, a hair chwysiad

digonol, a ryddha'r arenau, ag yn griedinol a bair arloesiad dramoeth. Eithr gan ei bod yn ddeilen nêfhol, e-ddylid ei thrin a mawr ofa a phwyll. Oddallan y mae hi yn dda i ddofri gwres, trac i esinwythau gwayw.

MOCHWRADD; Cyclamen *europaeum*; Sowbread.MOCHYGALLEN. *edr.* YSGALLENY MOCH.MORDDANADLEN. *edr.* MARDDANADLEN.MORDYWYDD; Myrica *Gale*; Sweet Gale, Dutch Myrtle.MOREDAFEDDOG. *edr.* LLWYD BONEDDIG.MORFRWYNEN; Luncus *maritimus*; Lesser Sharp Sea Rush.MORGAREIAU; Fucus *filum*; Sea-laces.MORGELYNNEN; Eryngium *maritimum*; Sea Eryngo; Sea Holly.MORHOCYSEN; Lavatera *urborea*; Sea Tree Mallow.MORLIWYAU. *edr.* LIWLYNS.MORONEN BIGOG; Echinophora *spinosa*; Prickly Samphire.MORONEN Y DWR. *edr.* DYFRFORONEN.MORONEN FELEN; Siwm *Sisarum*; Skirret.MORONEN GOCH; Daucus *Carota*; Cultivated Carrot.MORONEN Y MAES; Daucus *Canina*; Wild Carrot.MORYN; Rorippa *azatica*; Water-cress.MORYN Y GLEDD; Rorippa *aphylla*; Water-cress.MORYN Y GRON; Rorippa *graculifolia*; Water-cress.MORYN Y LLEBED; Rorippa *lebedicea*; Water-cress.MORYN Y PISTIL; Rorippa *pistillata*; Water-cress.MORYN Y TUD; Rorippa *teucrium*; Water-cress.MORYN Y WEN; Rorippa *virginica*; Water-cress.

dwr berwedig, a gadael idd o fwydo dros bedair awr neu hump, yna ei dwyallt ef allan, a 'i roddi hebio er gwasanaeth. Elinhir gwell fydd bwyl ar y cyffriau chwart o ddwr a 'u berwi dros ennyd. Yna ef a ddywed, lwn yw y medd y ginaeth goreu, a wyr y byd am dano, rhag clefyd y garreg, a 'i graganwst. Y gwr lwn a 'i cymmeri, o fesur yr haner peintiaid, yn gyffredin ddwywaith yn y dydd; sef ar gythlwg, ac ar byrd gwely, ac weithian y drydedd waith, ynghylch awr o flaen ei brydnawnwyd. Er ei fod yn hytrach oedranus pan ddechreudd, e 'i glefyd, ac iddo dioddef dros rat blynyddoedd y poenau mwyafrif llymlost, etto ar ol ei iachad, efe a fu fyw amforio flynyddoedd ac ni chlywodd byth drachenf argoel o 'i glefyd. Ddwyn cael y trwyth yn flasus gellir ei felysu ag y cyd y dig fel, neu siwgr llwyd.

Gwriad moron y gerddi gweddi eu berwi yn feddalion; a'u ddiynsugathau, neu blastr, a esmywythant wayw, ac a leihant y drygaws a ddilysn gweiliau mall a changraidd, gan ei newidi unwaith neu ddwy yn y dydd.

MORONEN Y MERCH, *edr.*: Llawr Ymerthiau a phentrefi Cymru; *Cwmwd y Barcud*.
 MORONEN Y MOCH: *Pastinaca sativa*; Wild Parsnip. *Ll. Moch y Karmor*.
 MORONEN WEN: *Pastinaca sativa*; Cultivated Parsnip. *Ll. Moch y Karmor*.
 MORWALEN: *Fucus digitatus*; Seagirdle and Hangers. *Ll. Moch y Karmor*.
 "Crynnu mal y morwalen." *dark*, Yn y gwydr yng Nghymru.
 MORWREGYS: *Fucus saccharinus*; Sea Belts. *Ll. Moch y Karmor*.
 MORWYDDEN; Morus; Mulberry-tree. *Ll. Moch y Karmor*.
 MURLWIN: *Partetaria officinalis*; Peltitory of the wall. *edr.* PELEDR
 MURLYS: *Y GWELEDD*.
 MURWYL: *Chieranthus fruticosus*; Wild Wall flower. *Ll. Moch y Karmor*.
 MWCOG: *Rosa spinosissima*; Burnet Rose. *Ll. Moch y Karmor*.
 MWGYDDAFA: *Fumaria*; — Funitory. *Ll. Moch y Karmor*.
 MWGYDDI: *Hypoxis fiddiol*; Ydywyr i'r ddeilen hon i' bureiddio y gwaed, ac i'r ddiwygio sumi ym Y cylla, ac i'w gryfau. Y mae hefyd yn diau'n ddiolol rhag attalfydd yn yr ymysgaroedd, yn enwedig yr afon, a'r Afon Afachydd a daradda o'r umhyw; rhag brech neu darddadau yn y croen, a phob peti cyffelybi'r gwahangwyf; yng nwyd y gwaed ei i'w gymmeryd; y ddogen yw ddywys neu dair, beunydd. Gellir ei

harferu gan dywallt arni ddwr berwedig, ac i'f eryf yn helath o'r honô, neu yn gymmynsgeding a laeth yn ddiol gyffredin. *Yn idd* *GWYDDI*
 MWGLYS; *Nicotiana Tabacum*; Tobacco. *Ll. Moch y Karmor*.
 MWGLYS; *Ajuga Moschatellina*; *Tuberous Moschatel*. *Ll. Moch y Karmor*.
 MWGOGL; *Muscus*; — Moss.
 MWSTARD. *edr.* CENDU. The English word *Mustard* is certainly taken from this significant compound of *Muss* and *taydd*.
 MWSWG; *Muscis*; — Moss.
 MWSWG; *Muscis*; — Moss.
 MWYAR Y BRAIN, *edr.* LLIS. *Ll. Moch y Karmor*.
 MWYARBREN. *edr.* MORWYDDEN.
 MWYAREN; Rubus; — Bramble. *Ll. Moch y Karmor*.
 MWYAREN DOEWN; *Rubus Chamomorus*; Mountain Bramble, Cloudberry.
 MWYAREN MAIR; *Rubus caesius*; Dewberry. *Ll. Moch y Karmor*.
 MWYDON Y DDAAEAR; *Lycoperdon*; — Puff-ball.
 MYDARCHEN. *edr.* MADARCHEN.
 MYGLYS. *edr.* MWGLYS.
 MYLTYS. *edr.* BWLYS.
 MYLLYNEN. *edr.* MILYN.
 MYNAWD Y BUGAIL; *Geranium*; — Crane's-bill.
 MYNAWDLYS; *Subularia*; — Awlwort.
 MYNCOG; Erica; — Heath.
 MYNYGLOG. *edr.* EJNOC.
 MYRDDAIL; *Myriophyllum*; — Water Milfoil.
 MYRHAFNWWYD; *Hippophae rhhamnoidea*; *Swallow Thorn*; Sea Buckthorn.
 MYRTWYDD; Myrtus; — Myrtle.
 MYRYDD. *edr.* MERYDD.
 NYDOES. *edr.* YSPIGAWGLYS.
 NYTH ADERYN. *edr.* MORONEN Y MAES.

OESTRWYDDEN;	Carpinus <i>Betulus</i> ;	Hornbeam.	PANNASEN Y DWR.	<i>edr.</i> DYFR-FORONEN.
OGEAENEN;	<i>Hrwyth yr</i>		PANNOG.	<i>edr.</i> SIRCYN Y MELINYDD.
OGEAENLLWYN;	<i>Rosa canina</i> ;	Dogrose.	PAPURWRYNEN;	(Es. xix. 7.) Cyperus <i>Papyrus</i> ;
"	<i>Dwy ogaenen deg fwynaidd."</i>		PAPER REED.	
OLBRAIN;	{	Coronopus <i>Ruellii</i> ;	D. ab Gwyl i ruddian merch.	
OLFRAN;	{	Wart-cress,	Swine's cress.	
OLEWYDDEN;	{	Olea <i>europea</i> ;	Olive tree.	
OLEWYDDEN WYLLT;	<i>Elaeagnus</i> ;	— Wild Olive, Oleaster.		
ONWYDDEN;	{	Fraxinus <i>excelsior</i> ;	Common Ash-tree,	
ONNEN;	{		Trwyth o hamer wns, i wns a hamer, o'r dail gleision sydd garthddiod dda iawn, a dyferrwad dwy ddram o'r rhisg, neu chwe dram o'r dail a saferrwyd rhag y cryd mwyth; a lludw y coed sydd hynod o olch-ludw.	
ORAITS.	<i>edr.</i> AFAL EURAID,			
" Fel aur neu afal Oraits."	<i>D. Namor i wallt merch.</i>			
ORFANGC.	<i>edr.</i> GOREGANADL.			
ORPIN.	<i>edr.</i> CANHEWIN.			
PABI;	Papaver;	— Poppy.		
PABI CORNIOG;	<i>Glaucium latifolium</i> ;	Yellow Horned Poppy.		
PABI'R GWENITH;	<i>Agrostemma Githago</i> ;	Corn-Cockle.		
PABWYREN;	<i>Uncus effusus</i> ;	Soft Rush.		
PADERAU'R GATH.	<i>edr.</i> GWINWYDDEN DDU.			
PALADR HIR.	<i>edr.</i> GORRANADL.			
PALADR TRWYDDO;	<i>Bupleurum rotundifolium</i> ;	Thorow-wax.		
PALAWYE.	{	<i>edr.</i> PALMWYDDEN.		
PALWYFEN.				
PALF YR ARTH;	Helleborus <i>feetidus</i> ;	Stinking Hellebore.		
PALFY BLAIDD;	<i>Lycopodium clavatum</i> ;	Common Clubmoss.		
PALFY GATH BARR;	<i>Ajuga Chamapitys</i> ;	Ground Pine.		
PALFY LLEW;	Alchemilla <i>vulgaris</i> ;	Common Ladies' Mantle.		
PALMWYDDEN;	{	<i>Phoenix dactylifera</i> ;	Palm tree.	<i>edr.</i> GWRTH-
PALMWYDDEN;	{		BWYS.	
PANNASEN. (S. W.)	<i>edr.</i> MORONEN WEN.			
PENNLLWYD.	<i>edr.</i> LLWYD Y FORDD.			
PENLAS WEN;	{	<i>Centaurea Cyanus</i> ;	Corn Blue-bottle.	
PENLAS YR YD;	{			

PENMELFED; *Typha latifolia*; Great Cat's tail, Reedmace.

PENNNAU'R GWYR. *edr.* LLWYNHIDYDD.

PENNIGAN; *Dianthus*; ——Pink.

PENNIGAN RHUDD-GOCH; *Dianthus Caryophyllus*; Clove Pink.

PENRUDD; *Ovigerum vulgare*; Common Marjoram.

PENSAG; } *Humulus Lupulus*; Hop. *edr.* LLEWYG Y BLAIDD.

PERADYL; *Hedypnois*; ——Hawkbit.

PERBREN; } (S. W.) *Pyrus communis*; Pear-tree.

PERWYDDEN; } (S. W.) *Pyrus communis*; Pear-tree.

PERCHWERWYN. *edr.* LLWYD Y CWN.

PERERINBREN; *Pinus*; ——Fir.

PERFAGL; *Vinca*; ——Periwinkle.

PERLLYS; *Apium Petroselinum*; Parsley.

Had y llysieuyn cyfredin hwn sydd dwynn a llisol rhag gwynt yn y cylla, &c. y dogn yw yr gylch scrwl neu ddau gwed ei ysigo, neu gelir gwneuthur dyferwad o hono i'r un perwyl. Y gwraidd yn yr un modd sydd droethbar, ac a chwâl rwystrau yn yr ymysgar oedd. Y gwraidd sydd hefyd yn gyffwr cyfaddas iawn mewn diod feddygawl.

PERLLYS YR HEL. } *edr.* HELOGAN.

PERLLYS Y MORFA. } *edr.* HELOGAN.

PERSLI. } *edr.* PERLLYS.

PERSYLL. } *edr.* PERLLYS.

PERTHEURDDRAENEN. *edr.* EURDDRAENEN.

PERTHLYS; *Polygonum Convolvulus*; Climbling Buckwheat.

PERWELLT. *edr.* MELYNWELLT.

PERWHERWYN. *edr.* LIWYD Y CWN.

PERWRRAIDD; *Glycyrrhiza glabra*; Liquorice.

PESYCHLYS. *edr.* CARN YR EBOL.

PEUROS; *Fritillaria imperialis*; Crown imperial.

PIBENAWG; *Eriocaulon septangulare*; Jointed Pipewort.

PIBFRWYNN. *edr.* LIYMREINIOL.

PIBLLYS; *Sisymbrium Sophia*; Flaxweed.

Cyfrifir y llysieuyn hwn yn llesol rhag dolor y fam, a clefyd y gwaed; yr had a ddif a lyngyr.

PIDYN Y GOG; *Arum maculatum*; Cuckow-pint, Wake Robin.

Y dail a'r gwraidd ydynt dra llynsur, ac nid diberygl ydyw ymhel a hwynt, er y gallant fod yn llisol mewn dwylaw eelfydd.

PIDYN FY MODRYB. *edr.* GLYS.

PIG YR ARAN; *Geranium*; ——Crane's bill.

PIG Y BWN; *Equiseti Fluvialis* turiones; ——Young shoots of River Horse-tail.

PIG Y GREYR; *Erodium*; ——Stork's bill.

PIGI; } *Cynoglossum officinale*; Common Hound's tongue. *edr.*

PIGYL; } *Taros y Bytheud*.

PIGOGA; } *Spinacia olereacea*; Spinage.

PILCOES; *Platanus orientalis*; Plane-tree

PINC. *edr.* PENNIGEN.

PINBREN; } *Pinus*; ——Pine-tree.

PINWYDDEN; } *Pinus*; ——Pine-tree.

PISGEN; } *Tilia europaea*; Lime-tree, Linden-tree.

PISGWYDDEN; } *Euonymus europaeus*; Spindle tree, Prickwood.

Y grawn ydyst cyfog ac arloes-feddygiaeth llym. Gwedi eu malu ynniwrch a'u taenellu ar y gwaliwl, lladdant lau; y maent yn angeuol i ddefaid.

PLANWYDDEN; *Platanus*; ——Plane-tree.

PLISGWRN. } *edr.* PISGEN. a GWAGIWYFEN.

PLISGYRNEN. } *edr.* PISGEN. a GWAGIWYFEN.

PLUAIDD-FWSOGL; *Hypnum*; ——Feather-moss.

PLUAIDD-WELLT; *Stipa pennata*; ——Feather-grass.

PLUCEN; *Athyrium vulgaris*; Kidney-veitch, Ladies' finger.

PLUR'R GWEUNYDD; *Eriophorum*; ——Cotton-grass.

POERLLYS. *edr.* POETHWRRAIDD.

POETHFELAM; *Ranunculus Flammula*; Lesser Spearwort.

POETHWRRAIDD; *Imperatoria Ostruthium*; Master-wort.

Y mac gwraidd y llysieuyn hwn yn boethaidd, yn chwysbar, yn droethbar, yn llisol i'r dyfylwyf, a rhag lllesedd y cylla, a'r ym-

ysgaroedd; hanner dram o'r sylwedd; neu ddram tan dywalltiaid dwr berwedig, sydd ddogn. Ac os enoir derbyn o'r gwraidd, ef a

bair boerlif ac a dyr y gwaew yn y genau, a gamenwir yn anl y ddannodd.

POMGRANADEN. } *edr.* AFAL GRONYNOG.

PONAR; *Vicia Faba*; Bean.

PONCHELL. *edr.* NODWYDD Y BUGAIL.

POPLYSEN; *Populus alba*; Great White Poplar, Abele tree.

PORPIN; *Pepis Portulaca*; Water Purslane.

PREN AFAL. *edr.* AFAL.

PREN AWYR; *Viscum album*; Mistletoe.

PREN CERI. *edr.* CERI,——CRIAFALEN.

PREN Y DDANNODD; *Rhodiola rosea*; Rose-root.

PREN DAT. *edr.* GWRTHBWYS.

PREN Y GERWYN; *Laurus nobilis*; Baytree.

PREN GWRTHBWYS. *edr.* GWRTHBWYS.

PREN MASTIG. *edr.* LENTISG-BREN, or hwn y difera gwm mastig.

PREN MELYN; *Berberis vulgaris*; Barberry.

Y ffrwyth sydd fuddiol rhag y dylif geriaidd, ac lle y bo gwes, llymsuni, a mallder o wlybyrâu y corff yn ymdrechu. Mall-haint a iachawyd gan yfed, megis diod gyffredin, y lllyn a wneir gan fwyo, dros pedair awr ar ugain, y ffrwyth mewn deuddeg cynnaint o ddwr, ynghyd ag ychydig o had fienigl; a'i felysu fel y bo y claf yn dewis.

PREN TERPENTIN; *Pistacia Terebinthus*; Turpentine tree.

PRIALLEN; } *Ligustrum vulgare*. *edr.* YSWYDDEN.

PRIELLYN; (*Hist. Sus.*) *Quercus coccifera*; Scarlet Oak.

PRYSEG; *Ruscus aculeatus*; Butcher's Broom.

PRYFET. *edr.* YSWYDDEN.

PUMBYS; } *Potentilla reptans*; Common Cinquefoil.

PUMNALLEN; } Rhisgl gwraidd y llysieuyn hwn sydd esmwyth rwythaw; trwyth o hono sydd lesol i olchir safn, pan fyddo'r dannedd yn siglo, o achos llesgedd cig y dannedd. Y mae ef o'r un natur a'r *Tresgl melyn*

a *llys y neidr*, eithur yn wannach.

PUMBYS YR ALBAN; *Sibaldia procumbens*; Procumbent Sibaldia.

PUPUR Y DDAEAR. *edr.* PELANLIYS.

PUPUR Y FAGWYN; *Sedum acre*; Biting Stonecrop, Wall Pepper.

Deilen dra surbeth yw hon; cyfyd chwysigl ar y croen; eithr mewn dwyflaw celfydd y mae hi yn feddyginaeth hyrod rhag y segrf, i ba berwyl berwer ionaid llaw o'r llysieuyn mewn galwyn o lefrith, hyd na leiheir yr hanner; a chymmered y clwyfus dair was neu bedair o'r trwyth hwn bob boreu, neu bob ym ail boreu. Gwelau, nid yn unig o ryw y segrf, eithr hefyd manwynawg, ie, hyd ym oed eangerraidd, a iachawyd gan y ddeilen fechan hon, a ddodwyd yn blastr ar y cyfrwy weliau mall crawllyd; llisol hefyd yw ar y fendifdiged gwedi idi dorri, i beri bwrw ei gôr, ac i'w iachau. Y mae iddi hefyd yr enw o iachau y cryd dyspeidiawl a'r mwyth.

PUPUR FINTYS; *Mentha piperita*; Pepper Mint.

Nid oes odir ym mhliith llysieu, dylwyth mwy buddiol, ac o'r gyffredinol wasanach mewn meddyginaeth na'r MINTYS.

Tywaliad dwr berwedig ar y dail, os gadawer iddo sefyll dros rai munudiau, sydd dra llisol rhag y clefydon canlynol; sef cnofeydd yn y cylla, neu'r coluddion, y rhai sydd yn deiliaw oddiwrth wynt; a rhag lllesgedd y cylla, a diffyg awydd i fwyd, a gwrthduedd i lunaeth, ar duror rwydd; rhag diffyg anadl a'r peswch; ac i attal yr eigion a'r cyfog; heblaw hyn da ydwy rhag y graeanwst, a'r rhwystrau yn yr afu; ac i hwylio teithi gwragedd; e bair hefyd gyssur i glaf o'r parlys, a phenysgafnider; ac os gosodir y dail yn blastr ar yr arleisiau neu'r iâd hwy a esmwythant gur yn y pen. Yfed y trwyth, a dodi y dall yn blastr ar fromau benywod a rwystant i'r llath euulo. MINTYS YR AR SYDD YSGATFYDD oreu i'r perwyl hwn.

Yr Ysper Fintys, yr hon rywogaeth a taethir ym gyffredin mewn gerddi, sydd dda iawn i'r holl ddybenion a grybwylwyd; eithr y pupur Fintys sydd gryfach, a gwell, os gelir ei chael; ond y BRYMLYS sydd gryfaf a mwyaef effeithiol o'r tair rywogaeth. Y mae hefyd rywogaethau eraill, sef Mintys y dŵr,—Mintys y meirch, &c. y rhai a allant fod yn llisol iawn pan nad ellir gael y lleill. Da fyddai cynhaufa'r llysiau fel y byddent ger llaw pan ddigwyddai achos. *Edr.* YSPER FINTYS.

PUPUR Y MYNYDD; *Daphne Gnidiuim*; Flax leaved Mezereon.

PWLTARI GWYLIT. *edr.* PELYDR.

PWMPEREN;	$\left\{ \begin{array}{l} \text{Populus } \textit{nigra}; \text{ Black Poplar.} \\ \text{Portula}; \text{ Water Purslane.} \end{array} \right.$	RHEDYN MAIR;	<i>Aspidium Oreopteris</i> ; Heath Shield-fern.
PWRPIN;	<i>Peplis Portula</i> ; Water Purslane.	RHEONLLYS;	<i>Hymenophyllum tunbridgense</i> ; Filmy-leaved-fern.
PWRS Y BUGAIL;	<i>Thlaspi Bursa Pastoris</i> ; Common Shepherd's-purse.	RHESINWYDD;	<i>Ribes</i> ;—Currants.
PYBYRLLYS;	<i>Lepidium latifolium</i> ; Broad-leaved Pepperwort, Dittander.	RHODELL.	<i>edr. Cynffon y Gath.</i>
PYGREN;	$\left\{ \begin{array}{l} \text{Pinus } \textit{Abies}; \text{ Common Fir, or Pitch-tree.} \\ \text{Peucedanum officinale}; \text{ Sulphurwort, Hog's Fennel.} \end{array} \right.$	RHOGAI;	$\left\{ \begin{array}{l} \text{Chenopodium } \textit{olidum}; \text{ Stinking Goosefoot.} \\ \text{Pisum}; \text{ Pea.} \end{array} \right.$
PYGYDDEN;	$\left\{ \begin{array}{l} \text{Peucedanum officinale}; \text{ Sulphurwort, Hog's Fennel.} \\ \text{edr. CEGYR MAWR.} \end{array} \right.$	RHOLBRYN.	<i>edr. Fron y Plant.</i>
PYSEN;	<i>Pisum</i> ;—Pea.	RHONELL Y MARCH;	<i>Equisetum</i> ;—Horsetail.
PYSEN YR ADAR;	$\left\{ \begin{array}{l} \text{Ervum}; \text{—Tare.} \\ \text{Alopecurus}; \text{—Hatchet-vetch.} \end{array} \right.$	RHONWELL Y CADNAW;	<i>Alopecurus</i> ;—Fox-tail-grass.
PYSEN Y CEIRW;	<i>Lotus corniculatus</i> ; Bird's foot Trefoil.	RHONWELL Y CI;	<i>Cynosurus</i> ;—Dog's-tail grass.
PYSEN Y COED;	<i>Orobus</i> ;—Heath Pea.	RHONWELL Y GARTH;	<i>Pileum</i> ;—Cat's-tail-grass.
PYSEN Y FWYALL;	<i>Coronilla</i> ;—Hatchet-vetch.	RHOS;	
PYSEN Y GARANOD;	<i>Ervum</i> ;—Tare.	RHOSWYDD;	$\left\{ \begin{array}{l} \text{Rosa}; \text{—Rose.} \\ \text{Rhodiola rosea}; \text{ Rose-root.} \end{array} \right.$
PYSEN Y LIYGOD;	<i>Cicer</i> ;—Chick Pea.	RHOSYN;	
PYSEN Y WIG;	<i>Vicia</i> ;—Vetch.	RHOSYNY GRAIG.	<i>edr. Cor-rosyn.</i>
PYSWYDDEN;	<i>Cytisus Laburnum</i> ; Bean-trefoil tree.	RHOSYNY;	
REDEINS.	$\left\{ \begin{array}{l} \text{edr. Rhuddylgl.} \\ \text{Rhamnus catharticus}; \text{ Buckthorn.} \end{array} \right.$	RHOS MARI;	<i>Rosmarinus officinalis</i> ; Rosemary.
RHAWN WYDDEN;	<i>Rhamnus catharticus</i> ; Buckthorn.	RHOS MARI;	
RHAWN YR EBOL;	<i>Chara</i> ;—Colt's tail, Stonewort.		
RHAWN Y GASEG;	<i>Hippuris vulgaris</i> ; Mare's-tail.		
RHAWN Y MARCH;	<i>Equisetum</i> ;—Horse-tail.		
RHEDEGOG Y DERW;	<i>Lichen plicatus</i> ; Tree Lichen, or Liverwort.		
RHEDYN BENYW;	<i>Aspidium Tiliae feminae</i> ; Female Shield Fern.		
RHEDYN CADNO.	<i>edr. Marchredynen wrayw.</i>		
RHEDYN CY CLOGWYN;	$\left\{ \begin{array}{l} \text{Asplenium septentrionale}; \text{ Forked Spleen-} \\ \text{wort.} \end{array} \right.$	RHOS MARI GWYLIT;	<i>Andromeda polifolia</i> ; Wild Rosemary.
RHEDYN Y GRAIG;	$\left\{ \begin{array}{l} \text{Asplenium septentrionale}; \text{ Forked Spleen-} \\ \text{wort.} \end{array} \right.$	RHOSYN Y MYNYDD;	<i>Peonia officinalis</i> ; Peony.
RHEDYN CYFRDWY;	<i>Osmunda regalis</i> ; Osmund Royal.	RHUD.	<i>edr. Gorddawn.</i>
RHEDYN DERW;	$\left\{ \begin{array}{l} \text{Calendula officinalis}; \text{ Marigold.} \\ \text{edr. Llawredynen.} \end{array} \right.$	RHUDDOS Y GORS.	<i>edr. Gold.</i>
RHEDYN Y FAGWYR;	$\left\{ \begin{array}{l} \text{edr. Llawredynen.} \\ \text{edr. Adain-redynen.} \end{array} \right.$	RHUDDWERNEN;	<i>Prunus Padus</i> ; Bird Cherry.
RHEDYN ERYRAIDD.	<i>edr. Adain-redynen.</i>	RHUDYGL;	<i>Raphanus sativus</i> ; Radish.
RHEDYN GOGOTAU;	<i>Scopolendrium Ceterach</i> ; Common Scaly Spleenwort.		
RHEDYN GWIP;	<i>Blechnum boreale</i> ; Rough Spleenwort.		

RHUDDYGL Y MEIRCH; } Cochlearia *Armoracia*; Horse-radish.

Y gwraidd yn unig o'r llysteuyn hwn a arferir ym meddyginaeth. Llesol iawn ydyw rhag y parlys, a'r dyfylwyf, gan ei fod yn droeth-bair, a'i wres yn cynhyrfa teimlad bywiog yn y corff, oddi fewn ac oddi allan. Da ydyw rhag y cryd melyn. Un modd o'i barottai ydyw crafu un dram o'r gweiddyn i'r thywallt pedair wns o ddwr berwedig arno, a gadef iddo sefyll dros ddwy awr, a chaed ariwneb y llestr, yna cymysger ef a dwywaith ei bwys o siwgr; a hwn sydd hynod rhag crygyn, a dolur o gorn y gwddf, os cymmerer llonaid llwyd o hono a'i lyngau yn arfaidd, a hyunny ambell waith yn y dydd. Heblaw hyn, gellir twallt dwr berwedig ar y gwraidd gwed ei ysigo; a'i yfed fydd llesol iawn i'r cylla llesg, i'w nerthu, a'i gyweiriaw i dreflio'r ymborth; a buddiol fydd hefyd rhag y dyfylwyf, y cryd cyrralaau, a'r paisi; ac nid oes oddi ddin mwya effeithiol nag ydyw i bureiddio ygwaeid.

RHUT.

RHUTAIN. } *edr.* GORDDAWN.

RHYW.

RHWNEN;

RHWNINGWYDD; } *Pyrus communis*; Pear.

RHWNNEN;

RHWYDDLWYN BLEWYNAWG; *Veronica Chamaedrys*; Germander Speed-well.

Mwy dewisiaid yw'r rywogaeth hon na'r *Wrorth* yn lle tē, gan ei bod yn fwy blasus, a llai ueddol i'r rymo'r coludd.

RHWYMYN Y COED; *Tanus communis*; Black Bryony.

RHYF;

RHYFON; } Ribes;—Currant.

RHYFWYDDEN; } Rhyf;—Black Currants.

Y mae pob rhain, (sef y ffrywth, y dail, a'r rhisgl) o'r prwysgyddon hon yn dra llesol rhag dolor o'r gwddf, yn enwedig y rhwennol. Triner y dail neu'r rhisgl yn rhith tē, a golcher y safn ar gwddf ag ef.

RHYG; *Secale cereale*; Rye.

RHYSWYDDEN. *edr.* Y SWYDDEN.

ROTBOLLIA. *edr.* CORWELLTYN.

RWPPIA. *edr.* TUSWDDYFRLLYS.

RYT. } *edr.* LLYS YR ECHRYSHANT.

RYW'R MURIAU; *Asplenium Ruta muraria*; Wall-rue Spleenwort.

SAETHBENNIG; *Triglochin*;—Arrowgrass.

SAETHLYS; *Sagittaria sagittifolia*; Common Arrowhead.

SAETS CAERSALEM. *edr.* LLAETH BRON MAIR.

SAETS GWYLLT. *edr.* CHWERWLYS YR EITHIN.

SAFIN. *edr.* EITHINFYW.

SAFRI. *edr.* SEWYRLLYS.

SAFFRWYM; } *Crocus sativus*; Saffron Crocus.

SAFFYR; } Meddygon yr oes hon a ddywedant fod i'r llysteuyn hardd hwn fwy o glod nag e haenda; ac y mae'r meddyg *Culen* yn mynegu y gellir yn gyflawn ddywedyd am dano, "Nec poteris *Croci* dotes numerare nec usus." Eithr yn y gwthwyneb i'r ystyr a amcanwyd i'r geiriau hyn ar y cyntaf; sef "nad ellir rhofo ei rinweddan," o herwydd nad oes iddo un.

SAMPIER. *edr.* CORN CARW Y MÔR.

SAMPIER Y DEFAID. *edr.* GWEROG.

SAMPIER Y GEIRF; *Inula crithmoides*; Golden Samphire, Samphire leaved Fleabane.

SAFFRM Y GWEUNYDD; *Colchicum autumnale*; Meadow Saffron.

SAMPIER. *edr.* CORN CARW Y MÔR.

SAMPIER Y DEFAID. *edr.* GWEROG.

SAMPIER Y GEIRF; *Inula crithmoides*; Golden Samphire, Samphire leaved Fleabane.

SAMMWYL; } *Samolus Valerandi*; Brookweed, Water Pimpernel.

SAMYLEN; } Pyrus *domestica*; True Service-tree.

SARFF; } SARFFWYDDEN; } Pyrus *domestica*; True Service-tree.

SATAEN; } Fagus *Castanea*; Chestnut-tree.

SATAIN; } Fagus *Castanea*; Chestnut-tree.

SAWDL CRIST; *Plantago lanceolata*; Ribwort Plantain.

SAWDL Y CRYDD; <i>Chenopodium Bonus Henricus</i> ; Mercury Goosefoot.	SINSTR Y GORS; <i>Portulaca</i> ; Porthwraidd.
Y ddieilen hon a wna fwydlys iachus a blasus, ynglyd a chigfwyd, gwedi ei berwi, ac a ryddha y coluddion yn arfaidd.	Trwyth o ddwy wns o'r dail, mewn chwart o ddwr, sydd lesol iawn rhag dolur rhydd o hir barhad, sef pedair wns bob teiawr.
SEBONLLYS; <i>Saponaria officinalis</i> ; Soapwort.	Chwart o hono yu y dydd a roddwyd i esmwythau enofseydd yr ymysgaroedd. O'r tu allan ymae yn llesol iawn yn rhith sugaethen, i esmwythau darged, a'r lledewigwst.
Y llisyieun hwn sydd o'r un natur a rhinweid a sebon, ac yn llesol rhag y gymmalwst, cryd cymalau, cryd melyn, ac amryw rwystrau, neu ataliadau yn yr ymysgaroedd; gwnerler trwyth o'r gwaidd a'r dail. Y mae dyferwad o hono yn olch llesol rhag y cosi.	Trwyth o'r dail mewn llefith sydd fuddol iawn rhag yr unrhyw glefyd, sef y lledewigwst, iwyfed ddwywaith neu daid yn y dydd.
SEIFYS. <i>edr.</i> CIBELLYN.	SIRIANEN; <i>Prunus Cerasus</i> ; Cherry-tree.
SEITHNALEN. <i>edr.</i> TRESEL.	SIRIG; Byssus;—Byssus.
SEL SELVF; <i>Convallaria multiflora</i> ; Common Solomon's seal.	SISLIPER; <i>Scandix odorata</i> ; Sweet Cicely, Great Shepherd's-needle.
SELLDON. <i>edr.</i> DILWYDD FELEN.	SITTIM-COED; (<i>Deut. x. 3.</i>) <i>Pinus Larix</i> ; Larch-tree.
SENSEG; (<i>Brec.</i>) <i>Calendula officinalis</i> ; Marigold.	SIWDR MWDR. (<i>Ulygrair.</i>) <i>edr.</i> BRYTWN.
SENSIGL; <i>Chrysanthemum Leucanthemum</i> ; Great Daisy, White Ox-eye.	SMAELAES. (<i>Ulygrair.</i>) <i>edr.</i> MERS.
SERAIDD YSGALLEN; <i>Centaurea Calcitrapa</i> ; Common Star-thistle.	SOWDL. <i>edr.</i> SAWDL.
SEFEN FETHLEHEM; <i>Ornithogalum</i> ;—Star of Bethlehem.	SUGN Y GEIR. <i>edr.</i> GWYDDFID.
SERENLLYS; Aster;—Starwort.	SURAN Y COED;
SERENYN; <i>Scilla verna</i> ; Vernal Squill.	SURAN Y GÖG; } Oxalis <i>Acetosella</i> ; Wood Sorrel.
SEWYRLLYS; <i>Satureja hortensis</i> ; Savory,	Mwydiad o'r suran flasus hon, mewn dŵr berwedig, a wna ddiod hyffyd a llesol iawn i ddyn tan y cryd poeth; ac os berwir hi mewn llefith hi wna faidd rhagorol i'r un perwyl. Yn mhob rhith hi a gryfha yr cylla, ac a bair awydd at fwyd, rhwystro llygrad y gwaed, ardymheru gwres, ac attal chwysu.
SIDAN Y BRAIN. <i>edr.</i> CYFLAFAN.	SURAN Y CWN,—Y FRAN; } Rumex <i>Acetosa</i> ; Common Sorrel.
SIDAN Y WAUN; <i>Eriophorum</i> ;—Cottongrass.	Y llisyieun cyffredin hwn, os cymmerir yn rhwydd heleth yn fwydlys, naill ai yn lás neu gwedi ei drin, naill ai ar ei ben ei hun, neu ynglyd a rhyw llysiau eraill, a wna fawr les i oer, ac i burei- dio y gwaed, os parheir i'w gymmeryd dros ennyd o amser. Efe a wna ddiod pur gymwys i ddyn tan y cryd poeth, lle na bo suran y coed i'w chael.
SIDWRMOT. (<i>Llygrair.</i>) <i>edr.</i> BRYTWN.	SURAN HIR. <i>edr.</i> TAFOLEN Y DWR.
SIMMWYR Y CÖR; <i>Alchemilla vulgaris</i> ; Common Ladies' mantle.	SURAN YR YD; <i>Rumex Acetosella</i> ; Sheep's Sorrel.
SINSIR; <i>Amomum Zingiber</i> ; Ginger.	SURAN GODOG; <i>Physalis Alkekengi</i> ; Winter cherry.
Y gweiddyn hwn sydd i'w gael am y geiniog ym mhob pentref; ac hynod llesol ydyw rhag gwendid a llesgedd y cylla, ac i chwelu 'r gwynt, a fo yn peri crofeydd yn y coludd, ar ymysgaroedd.	
Gellir cymreidyd y sylwedd, gwedi ei falurio, ar ychydig o ryw wlyb, neu tywallter amo, gwedi ei ysigo, ddwr berwedig, ac yfed y claf hwnnw, yn gryf, neu yn wan, fel y bo yr achos yn gofyn; gellir ei felysu ag ychydig siwgr llwyd. Nid oes odi ei gyfleoedd am synhesi, ac adfywio cyfangorff hemaint.	

SINSTR Y MELINYDD; <i>Verbascum Thapsus</i> ; Great Mullein, High Taper.	SURAN Y CWN,—Y FRAN; } Rumex <i>Acetosa</i> ; Common Sorrel.
Trwyth o ddwy wns o'r dail, mewn chwart o ddwr, sydd lesol iawn rhag dolur rhydd o hir barhad, sef pedair wns bob teiawr.	Y llisyieun cyffredin hwn, os cymmerir yn rhwydd heleth yn fwydlys, naill ai yn lás neu gwedi ei drin, naill ai ar ei ben ei hun, neu ynglyd a rhyw llysiau eraill, a wna fawr les i oer, ac i burei- dio y gwaed, os parheir i'w gymmeryd dros ennyd o amser. Efe a wna ddiod pur gymwys i ddyn tan y cryd poeth, lle na bo suran y coed i'w chael.
Chwart o hono yu y dydd a roddwyd i esmwythau enofseydd yr ymysgaroedd. O'r tu allan ymae yn llesol iawn yn rhith sugaethen, i esmwythau darged, a'r lledewigwst.	SURAN HIR. <i>edr.</i> TAFOLEN Y DWR.
Chwart o hono yu y dydd a roddwyd i esmwythau enofseydd yr ymysgaroedd. O'r tu allan ymae yn llesol iawn yn rhith sugaethen, i esmwythau darged, a'r lledewigwst.	SURAN YR YD; <i>Rumex Acetosella</i> ; Sheep's Sorrel.
Chwart o hono yu y dydd a roddwyd i esmwythau enofseydd yr ymysgaroedd. O'r tu allan ymae yn llesol iawn yn rhith sugaethen, i esmwythau darged, a'r lledewigwst.	SURAN GODOG; <i>Physalis Alkekengi</i> ; Winter cherry.

SWYN EGRAS; *Calendula officinalis*; Marigold.

SWYNFRI, *edr.* Y SWINFR.

SWYNYDDLYS. *edr.* LLYS STEPHAN.

SYCOMORWYDDEN; *Ficus Sycomorus*; Sycomore tree, *of Scripture*.

SYR; } *Fragaria vesca*; Strawberry.

SYFLEN; } “Lie amyl y syfi, amyl y neidredd.”—*Diar.*

SYMWL; } *Primula vulgaris*; Common Primrose.

SYMYLEN; } “Mor ddiwair a Symylen.”—*Diarh.*

SYNSEG. *edr.* SENSEG.

TAFOD YR AFR; } *Echium vulgare*; Common Viper’s Bugloss.

TAFOD Y BWCH; } —Hound’s tongue.

TAFOD Y BYTHEUAD; *Cynoglossum*; —Common

TAFOD Y BYTHEUAD MEDDYGAWL; *Cynoglossum officinale*; Common

Hound’s tongue.

Sydd sugawl, a llysnafeddawg, yn enwedig y gwraidd, yr hwn a gyfrifir oren; trwyth o'r gwraidd iwyfed, a'r gwraidd yn sugaethan, neu blastr, iw dodi ar y tynchwydd, a chwareau manwynnawg, a fuant yn aml yn dra llesol i dirneiniad tan y clefyd blin, sef clwyf brenin. Y dail o herwydd eu rhin llysnyniad, rhwymawl, esmwythiawl, ydynt fuddiol iawn rhag y peswch, poeri gwaed, dolur rhudd, a chlefyd y gwaed; gwasanaethigar hefyd ydynt iw dodi ar welian mall crawllydd.

TAFOD Y C; *Potamogeton natans*; Broad-leaved Pondweed.

TAFOD YR EDN; *Stellaria*; —Stitchwort.

TAFOD YR HEDYDD. *edr.* YSPARDYN Y MARCHOG.

TAFOD YR HYDN; *Scolopendrium vulgare*; Common Hart’s tongue.

Y rywogaeth hon o'r dyn sydd unaws a *Gwallt y forwyn*, ac ymae iddi y gair o fod yn llesol i gryffiau'r colddion, i attal dolur rhydd, a chlefyd y gwaed, a phob dyli'r ymmsgaroedd, i chwelu y graean, ac i ryddhau rwystrau yn yr afu, a'r ddieg; ac i esmyw-thau chwyfa'r yr ysgyfaint, air peswch. *Edyfch Gwallt y forwyn.*

TAFOD Y LLEW; *Pieris echioides*; Bristly Ox-tongue.

TAFOD Y MARCH; } *Ruscus hypoglossum*; Horse-tongue.

TAFOD Y PAGAN; }

TAFOD Y NEIDR; *Ophioglossum vulgatum*; Common Adder’s tongue.

TAFOD YR OEN; *Plantago media*; Hoary Plantain.

TAFOD YR WYDD; *Achillea Ptarmica*; Sneeze-wort Yarrow.

TAFOD Y FUWCH; } *Borago officinalis*; Common Borage.

TAFOD YR YCH; }

TAFOD YR YCH ANWYW; *Anchusa sempervirens*; Evergreen Alkanet.

TAFOD YR YCH CUDDARL; *Lycopsis arvensis*; Small Bugloss.

Y ddilein hon, gwed ei hysigo, a'i dodi wrtho, a iachâr Boeth-flam neu'r tanddech chwyddedig; rhwymwr hi ar y dolur dros bedair awr ar ugain, a newidir hi os bydd aengenheidol; yna tacler y briw rhagllaw a'i eli *basilicon*. *Curtis Fl. Lond.*

TAFOD YR YCH LLIWIOL, *edr.* LLYS Y GWRD.

TAFOD YR YCH MEDDYGAWL; *Anchusa officinalis*; Garden Bugloss.

TAFOLEN; Rumex; —Dock.

TAFOLEN Y CWN; *Rumex obtusifolius*; Broad-leaved Dock.

TAFOLEN Y DWR; } *Rumex aquatica*; Great Water Dock.

TAFOLEN HIR; }

Trwyth o wraidd y llysieun hwn sydd feddygiaeth o fawr effaith, ac yn hlaeddu pob camoliaeth, iw gymmeryd rhag y llwg, (*ygwyf*) a'r cryd cymalau, a chlefydau nychyd, y rhai a darddant oddiwrth rwystrau yn yr ymysgruoedd. Y dyweddedig drwyth syd dra llesol i olchi y genau pan fo cîg y dannedd yn llesgau; neu gwneir y gwraidd yn bylor i rwbio'r danneed; nid oes gwell deintlwch. Y mae hefyd yn hynod i olchi hen ddoluriau a gweilau maliw glanhau.

TAFOLEN GÖCH; } *Rumex sanguineus*; Bloody-veined Dock.

TAFOLEN WAEDLYD; }

TAFOLEN GRYCH; *Rumex crispus*; Curled Dock.

Y mae tywalltiaid dŵr berwedig ar yr hât, gwed ei ysgigo, ym llesol rhag clefyd y gwaed. Trwyth neu eli o'r gwraidd a iachâr y cosu.

TAFOLEN MAIR; *Rumex acutus*; Sharp Dock. *edr.* TRYTHON.

TAFOLEN Y MÔR; *Rumex maritimus*; Golden Dock.

TAG	TEW	TIL	TRE
TAGARADR; <i>Ononis arvensis</i> ; Rest-harrow, Cammock.	Trwythiad o risgl y gwraidd a gammolir rhag y tostedd, a'r clefyd melyn.	TINDELL; <i>Anwywig</i> .	
TAGLYS; <i>Convolvulus arvensis</i> ; Small Bindweed.	TAGLYS YR YD; <i>Polygonum Convolvulus</i> ; Black Bindweed.	TINBOETH; <i>Polygonum Hydropiper</i> ; Biting Persicaria, Arsenart.	Trwyth o'r llysiwyn hwn sydd lesol iawn rhag y dolur o'r genau, yr hwn a enwir y gân; golcher y safn yn aml ag ef yn gymmynsg aghychyd fel. Y rywogaeth hon, a'r <i>Elinog gôch</i> , a liwiant wlan yn felyn.
TAGLYS MAWR; <i>Convolvulus sepium</i> ; Great Bindweed.	TAGWYDD; <i>Vicia Cracca</i> ; Tyfted Vetch.	TAMAIID Y CYTHRAUL; <i>edr.</i> GWREIDD-DON.	TALFEDEL; <i>edr.</i> LIYS YR ANGEL PER.
TANCLYS. } <i>edr.</i> GYSTLYS.	TAMARISC; <i>edr.</i> GRUG-BREN.	TANSI.	TANSI GWYLLIT; <i>edr.</i> GWYN Y MERCHED.
TAPR DUNOS. } <i>edr.</i> TEWBANNOG.	TAPR MAIR.	TAPR DWR; Typha;—Cat's tail, Reed-mace.	TAPR Y WAUN; <i>Orchis Morio</i> ; Meadow Orchis.
TARFFGRYD; <i>Wermod wen</i> .	TARFWGAN; <i>Hypericum perforatum</i> ; Perforated St. John's wort.	TAWDDRYDD; <i>edr.</i> TODDAIDD.	TEGERIAN; <i>Orchis</i> ;—Cullions, Dog's-stones, Orchis.
Y gwaidd, gweidi ei berwi hyd ym feddalion, a roddant luniath tyneraid, a buddiol i gleifion tan glefyd y gwaed, y dolur rhydd, y tostedd, a'r peswch.	TEGWCH MEINWEN; <i>edr.</i> TAGARADR.	TELLAI GWYLLT; <i>Dipsacus fullonum</i> ; Fuller's Teasel.	TEIM; <i>edr.</i> GRUWLYS.
TEREBINTHUS; <i>Ophrys spiralis</i> ; Spiral Ophrys, Ladies' Traces.	TEREBINTHUS; <i>edr.</i> PREN TERPENTIN.	TERELAI MAWR; <i>Dipsacus sylvestris</i> ; Wild Teasel.	TERHAU'R GASEG; <i>edr.</i> Gwyddfid.
TEWBANNOG; <i>Verbascum Thapsus</i> ; Great Mullein, High Taper.	TEWBANNOG; <i>edr.</i> Gwyddfid.	TERWENWYN; <i>Ruta graveolens</i> ; Rue.	TEWBANNOG FECHAN; <i>Primula veris</i> ; Cowslip.
TEWBANNOG WEN WRRYW; <i>Agrostemma Coronaria</i> ; Rose-campion.	TEWBANNOG WEN WRRYW; <i>edr.</i> LLWYNHIDYDD.	TRAETURIAID Y BUGELLYDD; <i>edr.</i> LLWYNHIDYDD.	TREIGLEDLYS; <i>Polygonum minus</i> ; Creeping Persicaria, or Knotgrass.

TRESGL YR EITHIN; }
TRESGL MELYN; }
TRESGL Y MOCH; }
Tormentilla officinalis; Common Tormentil.

Gwraidd y ddeilen hon a gyfrifir yn rhwymawr ym mhilith y cryfaf o'r holl lysiau, ac ym llesol iawn ille bo y cyfriw yn addas; sef rhag y dolur rhydd, clefyd y gwaed, ymadael a dwr o anffod, &c. Y dogn yw o haner dram i ddram, neu ychwaneg, yn bytor, mewn ychydig ddwr neu ddiod; neu gellir ei roddi yn drwyth o wns a haner gwedi ei falu a'i ferwi mewn tri pheiniatiaid o ddwr hyd na leiheir y drydedd ran, gan ddodi atto, tu ag at ddiweddu y berwad, ddrwm o *Simamon*; O'r meddyglyn hwn gwedi ei hidlo, a'i felysu yn y modd y gwelir oreu, yfed y claf ddwy wns, bedair gwaith neu bump yn y dydd. Y mae trwyth o hon yn bûr effeithiol rhag clefyd y gwaed ar wartheg.

TREWYNNYN; *Lysimachia vulgaris*; Yellow Loose-strife.

Y llysieuyn hwn, ynglyd ag *alium*, a liwia felyn teg.

TRIAGL Y CWN; *Triticum repens*; Couch-grass.

TRIAGL Y CYMRO. *edr.* CHWERWLYS YR EITHIN.

TRIAGL TAIRDALEN. *edr.* SURAN Y GÔG.

TRIAGL Y TLAWD; *Allium vineale*; Crow-Garlick.

TRIAGLOG; *Valeriana*;—Valerian.

TRILLIW; *Viola tricolor*; Pansy Violet, Heart's ease.

TRINGOL; *Rumex acetosella*; Sheep's Sorrel.

TROED YR ADERYN; *Ornithopus perpusillus*; Common Bird's foot.

TROED YR ASN. *edr.* CRAFANGC.

TROED Y BARCUD; *Thalictrum flavum*; Common Meadow-rue.

Sugaethan neu blastr o'r dail a arferir rhag y gliniwst.

TROED Y CELILOG; *Dactylis glomerata*; Cock's-foot grass.

TROED Y CYW; *Caucalis*;—Bur-parsley, Hedge Parsley.

TROED Y DRYW; *Alchemilla arvensis*; Parsley Pier, Field Ladies' mantle.

TROED YR EBOL. *edr.* GOLD Y GORS.

TROED YR ERYDD. *edr.* CRAFANGC.

TROED Y GATH; *Gnaphalium dioicum*; Mountain Cat's foot.

TROED Y GOLOMEN; *Geranium molle*; Dove's foot Crane's bill.

TROED Y GYWEN; *Pepis Portulaca*; Water Purslane.

TROED Y HEDYDD. *edr.* YSPARDYN Y MARCHOG.

TROED Y LLEW. *edr.* MANTELL FAIR.

TROED Y TARW; *Tussilago Farfara*; Colt's foot, Bull-foot, Ger.

TROED YR YSGYFARNOG; *Tritolium arvense*; Hare's foot Trefoil.

TROEDRUDD; *Geranium Robertianum*; Stinking Crane's bill, Herb Root.

bett.

TROELLGORYN; *Iuncus squarrosum*; Moss Rush, Goose-com.

TROELLIG; *Spargula*;—Spurrey.

TRYGENLLYS; *Ricinus communis*; Palma Christi.

TRYWYN Y LLO; *Antirrhinum*;—Snapdragon.

TRYWYNOR; *Chenopodium olidum*; Stinking Goose-foot.

TRYTHON; *Rumex acetosa*; Sharp Dock.

Pur fuddiol ydyw gwraidd y llysieuyn hwn rhag y gymmalwst, yn enwedig y rywogaeth honno o'r clefyd ag sydd yn deiliaw oddiwrth ammhurdeb gwaed. Crafer o hono ynhylch haner wns, a thywaller arno beintiaid o ddwr berwedig, a safed dros nôs a chaead ar wyneb y llestr; yfer o'r meddyglyn hwn lomaid gwydr-gwnin neu o ddwy wns i ddwy wns a haner bob dydd rhwng y boreu-fwyd a'r prydawn-fwyd dros rai wythnosau. Myfyr hun a gefais brawf o'i effaeth; adnabum hefyd rai, ac a glywais sôn am nifer eraill, a iachawyd o'r clefyd tost hwnnw trwy y modd hyunny, ac ar ol eu iachâd a fluent hir-hoedlog, heb onid prin argoel o'r clefyd gwedi hyunny. Cymwys fydd gwarchod, rhag dychweliad y clefyd, trwy gymmeryd y trwyth hwn dros dair wythnos neu fis yn y gwanwyn, a thu a diwedd y cynllauaf, efe a wna fawr lles rhag pob ammhurdeb y gwaed. Yn nifyg y rywogaeth hon, gellir arferu y datolen gyffredin, neu 'r grych. *edr.* t. d. 35. or *Rhan* gyntaf.

TRYW. *edr.* TRYDON.

TUSWDYFRLLYS; *Ruppia maritima*; Tassel-pondweed.

TWRGED; *Turritis*;—Tower-mustard.

TYBACO. *edr.* MYGLYS.

TYWODWLYDD; *Arenaria*;—Sandwort.

UCHELAWG, UCHELAWR, UCHELFA, UCHELFAL, UCHELFAR, UCHELFFEL,

UCHELWYDD; Viscum *album*; Mistletoe.

Gwibarch a dalaï y Derwyddon synt i'r Hlysieuwyddyn hwn, ac iddo iachau pob clefyd, ar ddyn ac ar anifai; eithr hefyd mewn dull crefyddawl, gan iddynt dybio ei ddisgyn o'r nef, a chan nad ydyw ond megis cangen ym unig, ac nad oes iddo gyff i'w gynnal, na gwraidd daearol, meddylhyd fod nawr debygoliaeth rhyngddo a'r "blaguryn," sef y "Blaguryn cyfawn," a ragddywedasid ym ei gylech gan y prophydi, yr hwn oedd "qdymuniad yr holl bobloedd." Eithr y mae meddygon yr oes hon yn credu mai ar ofergelion yr oedd ei holl rinweddau meddygawl yn sefyll.

URDDON; Lythrum *hyssopifolium*; Hyssop-leaved Loose-strife, or Grass-poly.

WALWRT. (corruption of *Wall-wort*.) *edr.* CORYSGAWN.

WDRON, *edr.* LIYS YR ERVYR.

WDROUTH, WDRWTH, WDRWYTH, WDWYTH; Asphodelus;—Asphodel,

King's Spear.

I much suspect all these to be corruptions of *Woodruff* or *Wood-roof*; *Medd. Myddf.* however, have them thus.

WERMOD LWYD; Artemisia *Absinthium*; Common Wormwood.

Gwraidd y llysiewyn hwn sydd berarglaidd a thwynn; y dail ydnt wasanaethgar mewn diod frâg a fo ar suo; a dwr berwedig amnynt sydd lleso iawn i'r cylla, ac a bair ymadael a'r dwr yn rhwydd, ac yn ddilynol y mae yn dda rhag ydfrifwyr. Y planhigion gwedol ei fwyo mewn dwr poeth, a'riddodi yn blastr, a'i aml newid, arglais neu ysgigol, a oesta gyaew yn fuan, ac a'i attal rhag chwyddo. Y mae y meddyg *Hil* yn ei gannol yn fawr, gan iddo ef ei hun, a nifer o'i gydnabod gael prawf helaeth a digonol o'i rinweddau rhag y gymalwst, a chlefyd y graen, a gwendar neu lesgedd y cylla; y modd y paratoai efe ef oedd hel y blodau, a'r dail oddi ar y goes, ac ar Ionaid llaw o'r rhai hyn y twylltai beintiaid o ddwrr berwedig, gadawai iddynt sefyll dros ddeuddeg awr; yna efe a yfai chwarter peint o hono yngylch awr o flaen ei brydhawfwyd, a'r un faint ym mhen y

pedair awr neu bump swedi hymny: Ac y mae ym dywedyd mae dedwydd fydd y sawl a ymarferant ag ef tan y clefydau a grybwyr llwyd uchod.

Y dogn o hono ym bylor yw o scrwpl i scrwpl a hanner, sef deg gronyn ar ugain.

WERMOD Y MÔA; Artemisia *maritima*; Sea Wormwood.

WERMOD WEN; Pyrethrum *Parthenium*; Common Feverfew.

Y mae i'r Hlysieuyn cyffedin, diniwed, hwn ym feddiamol o rin-weddau tu hwnt i bob caennolaeth, a phob gwerth, mewn peithnas i fenywod; ni wna yr un o gyffriau y meddygon gyffelyb les, tu ag at rwyddhau a dwyn ymlaen eu teithi, nag i bob math o glefyd y fam. Y mae efe hefyd yn fuddiol i'r cylla, rhag y llyngyr, a'r cryd dyspepsiol. Casler y dail a thywallter aynnynt ddwr berwedig, o'r dwr hwn, yn o gryf, yfed y clwyfias ddiod, ynglych hanner peintiad, ddwywaith neu dair yn y dydd. Gwraig fonbeddig rin-weddol, yr hon a dioddefodd mawr gystudd hyd na byddai, ar rai anseroedd, ymron gwallgo'r yn ei hieunygyd, gan gûr echryslion yn ei phen, a hyunny agos yn dibaid, swedi treilo llawer ar fedygon, yn llwyr ddiles a difydd, ym mhen amser a iachawyd yn hollol gan y moddion hyn; hi a yfodd y dwr oddiar y dail yn helaeth, ac yn aml, ac a ddododd y dail, o ba rai y parottowyd y llyn, yn blastr neu sugaethan gynes ar y fan honno o'i phen, lle yr oedd y cîr; y clefyd a ymadawodd, ac ni ddychwelodd byth drachefn.

WINIWEN; } Allium *Cepa*; Onion.

WINWYN GWYLLET; } Allium *sineale*; Crow Garlic.

WINWYN Y CWN; } Allium *acepa*; Scilla;—Squill.

WROLTH, *edr.* Gwroloth.

WYDRO, *edr.* Gwydro.

WYNIONYN, *edr.* WINWYN.

Y AIG; *Agrostemma Githago*; Cockle.

Y D MEDDW. *edr.* EFRE.

Y DBYSEN; } Lathyrus;—Vetchling.

Y DGEIRCH; *Avena sativa*; Cultivated Oat.

Y RDDON. *edr.* URDDON.

YRINLLYS. *edr.* EURINLLYS.

YSEBINWYDDEN; *Buxus sempervirens*; Box-tree.

YSBIN. *edr.* YSPINWYDDEN.

YSBWNG. *edr.* YSPWN.

YSBWNYDD; *Rosmarinus*;—Rosemary.

YSCENLLYS; *Marchantia hemisphaerica*; Hemispheric Liver-green.

YSCORPIONLLYS; *Myosotis scorpioides*; Mouse-eur Scorpion-grass.

YSGALLEN; *Carduus*;—Thistle.

YSGALLEN Y BLAIDD; *Carduus lanceolatus*; Spear Thistle.

YSGALLEN DDU; *Carthamus corymbosus*; Black Chameleon Thistle.

YSGALLEN DDRAINWEN; *Carlina vulgaris*; Common Carline Thistle.

YSGALLEN FAIR. } *edr.* YSGALLEN WEN.

YSGALLEN FRAITH. } *edr.* YSGALLEN FRAITH.

YSGALLEN FENDIGAID; *Centaurea benedicta*; Blessed Thistle.

YSGALLEN FOGLYNOG; *Eryngium maritimum*; Sea Eryng.

YSGALLEN FWYTH; *Carduus heterophyllum*; Melancholy Thistle.

YSGALLEN GANPEN; *Eryngium campestre*; Field Eryng.

YSGALLEN GOTTYMMOG; *Onopordum Acanthium*; Cotton Thistle.

YSGALLEN Y MEIRCH. *edr.* YSGELLOG.

YSGALLEN Y MÔCH; *Sonchus oleraceus*; Common Sowthistle.

YSGALLEN PANNWR. *edr.* TEILAI MAWR.

YSGALLEN WEN; *Carduus marianus*; Milk Thistle.

YSGALLEN WYLLT. *edr.* YSG. Y BLAIDD.

YSGARLLYS. *edr.* ESGORLLYS.

YSGAWEN GIFFREDIN; *Sambucus nigra*; Common Elder.

Yr ail, sef y glas risgl, neu'r dail a wwant garth-ddiod gref, pan fo'r cyffyw yn addas; yn fân ddognau y mae yn droethlair effeithiol, ac a wna fawr lês rhag chwarren-iwystrau, a'r dyfr-glywyf. Y sug ym fân ddognau o ddham neu lai sydd fuddiol i

ruddhan, a symaud llwystrau yn y coludd, &c. neu sôg y ffwyth addfed ym ddognau mwyl, sef o hamner wns i wns, a wasanaetha i'r un perwyl. Tywalliad dwr berwedig ar y blodau sydd esmywyd garth-ddiod. Y blodau a'r dail a wwant hynod feddyg-olch bwld, lle bo achos. Cyffyr da mewn eli ydynt. Lle bo yr pwyd ar ddefaid, os caniatheir iddynt gyfleusdra i ddirisgio y cangau ieuaunge, hwy yn fuan a iachânt eu hunain.

YSGAWEN Y GORS. *edr.* CORSWIGEN.

YSGAWEN FENDIGED; } *edr.* Samblucus *Ebulus*; Dwarf Elder, Danewort.

YSGAWEN Y DDAEAR; } *edr.* CORYSGAWEN.

YSGEDD; *Crambe maritima*; Sea Kale.

YSGELLYNLYS. *edr.* LLWYNHIDYDD.

YSGELLOC; *Cichorium Intybus*; Wild Succory.

YSGAWEN FAIR; } *edr.* Chironia *Centaurium*; Common Centaury.

YSGOL GRIST; } *edr.* Mydyliad o'r llysieuyn rhinweddol hwn, mewn dwr berwedig,

sydd feddygaeth mwyl hynod rhag llesedd y cylia, mall draul bwyd, a drwg ansawdd y corph, nag yr un o'r holl chwerwraidd lysian, Dr. Culen a ddywed ei fod yn mwyl buddiol na'r *Genitiana* a'r *Pennesian Banks*; ac ynglyd a gwraidd y *Tresgl* neu *gafal y dŵr*, unfaiat o bob un, a iachâ yn ddiñfeth ddyn o'r cryd a'r mwyth. Trwyth o hono a lädd lau, ac a iachâ yr cosi. Rhai a ddywedant iddo gyfrannu ei rinweddau yn mwyl cyflawn i boethlynodd (sef

brandis a'r cyffelyb) nag i ddwr.

YSGORDIW. *edr.* DERLYS Y DWR.

YSGORPIONLLYS. *edr.* YSCORP.

YSGRAS. *edr.* TRESGL.

VSGRIF-GEN; Opegrapha;—Lettered Liverwort: a division of the genus

LICHEN.

YSGYRFI. *edr.* LLWYLYS.

YSGYRFI GWERRYW; *Atriplex portulacoides*; Shrubby Orache.

YSGYRR. *edr.* YSGORDIWM.

YSLAFAN Ulva;—Laver.

YSNIAB; Sinapis;—Mustard.

YSNODEN FAIR; *Cyperus longus*; English Galingale.

YSNODEN Y MÔR; *Fucus lorenzii*; Sea thongs.

YSNODEN LAS-WERDD Y MÔR. *edr.* GWEILLT Y GAMLAS.

YSOP; *Hyssopus officinalis*; Hyssop.

YSPARDYN Y MARCHOG; *Delphinium Consolida*; Lark's spur.

YSPER FINTYS; *Mentha viridis*; Spear Mint.

Ei natur sydd gyntelyb i'r *Pupur Fintys*, ynglylyn pa un y gallwm yn hyf ddywedyd mai hynod yw rhag clefyd y gwynt, y parlys, a'r wrwst, neu gwilwm y gwythi.

Tywaliad dwr berwedig arnynt sydd lesol iawn i'r cylla, i'w gryffau ac i attal tueddai i sych-gfogi; da lefyd yw rhag clefyd y fam, a'r cyffelyb. *Edr.* PUPUR FINTYS.

YSPIGAWGLYS; *Spinacia oleracea*; Spinach.

YSPINWYDDEN. } *edr.* PRENMELYN.
YSPINYS.

YSPFWNG; *Spongia*;—Spunge.

YSPYDDDEN; *Mespilus Oxyacantha*; Hawthorn, Whitethorn.

YSTREWWLYS. *edr.* DSTREWWLYS.

YSWINFRI; *Bellis perennis*. *edr.* LLYGAD Y DYDD.

YSWTHORNAT. *edr.* BRYTWN.

YSWYDDEN; *Ligustrum vulgare*; Privet, Prim-print.

Y grawn, cyn gynted ag y bont addfed, ynghyd ag *alum*, a liwiant wlan a sidan o llw gwyrdd teg, a pharhäus; y dail ydyst chweraidd ac ychydig rwymawr.

" Gorwyn blaen ocelli, gogylod Yswydd."

— evenly trim'd is the Privet.

Llyn. Hen.

YW; } *Taxus baccata*; Yew-tree.

YWEN; } " Ywen coed Pymtheg ceiniog a däl; Ywen sanct punt a däl!"

Cyfr. How. Dda.

" Pwy sydd mor gampus heddyw,
" Pwy a wyr nerth y pren YW!"

Marwnad Rhobert ab Sion gan Dudur Aled.

ADDITIONS.

Page.

Page.

<p>62. After <i>C. officinalis</i>, insert <i>C.
groenlandica</i> ; groenland
Scurvy - grass ; <i>Moruyau</i>
<i>groenlandaidd</i>.
This plant, though it grows so near me as the beach below Friars, escaped my ken, <i>in this shape</i>, till April, 1813; but, when it creeps to some distance from thence, and occupies the old roofs and walls in Beaumares, which it does plentifully, it becomes, as I have now had an opportunity of ascertaining, “<i>Cochlearia minor ro-tundifolia nostras</i>,” &c.—</p> <p>R. Syn. 303. 4. in which state I have known it for many years past.—<i>See Trans. Lin. Soc. v. X. 344.</i></p> <p>65. 1. 7. After <i>yd</i>, add <i>Cada-farth.</i></p> <p>111. Let the following be inserted alphabetically, under the division LEPROSUS.</p> <ul style="list-style-type: none"> L. <i>abietinus</i>. L. <i>albellus</i>. L. <i>atro-flavus</i>. L. <i>atro-rufus</i>. L. <i>bryssonius</i>. L. <i>candelerius</i>, E. B. is the | <p><i>L. concolor</i>, Dicks.
v. p. 114.</p> <p><i>L. candidus</i>.
<i>L. exanthematicus</i>. Above Baron-hill, on a rock near the poultry-yard.</p> <p><i>L. graniformis</i>.
<i>L. hirtus</i>. Baron-hill lawn on trees.</p> <p><i>L. magnum</i>. E. B.
<i>L. rufus</i> is <i>byssoides</i>. E. B.
<i>L. simplicis</i>. E. B. If the botanical tourist should be disappointed in his search for this very rare plant in Anglesey, and if the line of his ramble leads him towards Beddceleir, he can scarcely fail of finding it near the antique family - seat, or resting-place, at <i>Nant</i>, the mansion of Sir Robert Williams, Baronet.</p> <p><i>L. squamulosus</i>. E. B.
<i>L. varius</i>. Near Llysdulas, on deal pales.</p> <p><i>L. vernalis</i>. Near Bodorgan.</p> <p><i>L. umbrinus</i>. This is included in the <i>niger</i> of Hudson.</p> |
|--|---|

Page.	Page.
Spiloma <i>versicolor</i> . N. B. not <i>L. versicolor</i> of Ach.	found on different parts of our coast, viz. N. E. and S. W.
113. After <i>L. sinatus</i> , insert <i>L. sinuosus</i> .	Vaucheria <i>geminata</i> . E. B. In a ditch in Llanfaes.
114. After <i>L. fraxineus</i> , add <i>L. fusciformis</i> . Very rare; on a rock in Bodowen-	Rivularia <i>calcarea</i> . E. B. On the bottoms of rivu- lets, particularly those which run through marly grounds; Rhos y Meirch, &c.
118. The repetition of <i>F. fruti- culosus</i> is unnecessary, as that of Mr. Turner and Wulffen have been proved to be the same, since I wrote the above. I found it near Aberffraw and Llangwyfan.	126. After <i>A. turjosus</i> , <i>A. va- rius</i> . After ACTEA, insert ADI- ANTUM; True Maiden- hair; <i>Diwlydd</i> , <i>Gwallt Gwener</i> .
119. After <i>F. rubens</i> , add <i>F. ruscifolius</i> . This I found near the Point, Bea- mares.	134. After BUXLEURUM, insert BUXBAUMIA; Buxbaumia; <i>Bwsbaumia</i> . 190, 195, 206, 221, 224, edr.
The <i>F. servieris</i> I have	219. After MENYG Y GOG, insert MENYG Y MERCHED, edr. 195. Atgyweirio tymmer y corph, 187. Attalfeydd yn yr ysgyfaint, 182, 220. Awydd i fwyd, 164, 235. Bara, 172, 196. Braen-dolur } (Gangrene,) 182, 191. Braenedd } Bras, rhy, 190. Brech, (<i>Eruption</i>) edr. Dyfrwaint, a Tarddiadau. Brenhinlen y gallwyd, 183. Briw, edr. Archoll. Brychui neu losg haul, 239.
	198, 209, 212. Arloes-feddygaeth, (<i>Cathartic</i>) 182, 190, 195, 206, 221, 224, edr. CARTH, ac Ysgarth. Arloes-feddygaeth i anifeiliaid corniog, 195. Attalfeydd yn y coludd, 168, 222. Attalfeydd yn yr ysgyfaint, 182, 220. Awydd i fwyd, 164, 235. Cawl, (<i>Olearace</i>) edr. Bwydlys. Claf, edr. Llwg. Clais, 242. Clefyd y fam, (<i>Hysterics</i>) 161, 162, 164, 167, 188, 195, 201, 210, 211, 217, 220, 226, 231, 243, 246. Clefyd y giani, (<i>Nervous, &c.</i>) 131, edr. Iselniyspyrdoedd. Clefyd y gareg, edr. Graean. Clefyd y gwaed, 165, 168, 178, 182, 185, 189, 199, 212, 213, 226, 236, 237, 238, 240. Clefyd y gwaed ar wartheg, 185, 240.
	MYNEGAI o'r Clefydon, &c. a draethir andanynt yn y dalenau rhagflaenol.

Clefyd y gwres, *edr.* Cryd poeth.
 Clefyd y gwyt, 155, 161, 164, 188,
 190, 209, 219, 221, 226, 229,
 234, 246.
 Clefyd melyn, *edr.* Cryd.
 Clefyd yr ysgyrfaint, (*Decay*) 154, 165,
 181, 188, 198, 204, 205, 209,
 216.
 Clwyf dgwydd, 159, 210.
 Clwyf y brein, 166, 229, 236.
 Clwyf y marchogion, *edr.* Lledewlgwst.
 Clwyf tegle, *edr.* Cl. dgwydd.
 Clipenau, eu twyl, 175.
 Cnofa'r coludd, 164, 188, 229, 234,
 235; neu'r cylla, 195, 219.
 Coethaid-feddygiaeth, (*Stimulants*).
 Coethi y cyfangorff, 211, 232, 234.
 Coethi y ffroenau, ar pen, 166, 176,
 185, 192.
 Coethi unrhwyg gwr o'r corff, 168.
 Corn ar draed, 191, 239.
 Corn y gwddf, *edr.* Dolur.
 Cosi, *edr.* Ymgraif.
 Crangen, (*Scharrous tumor*) 205.
 Cryd cymmalau, 168, 169, 171, 188,
 190, 203, 206, 232, 234, 237.
 Cryd melyn, (*Jaundice*) 178, 179, 181,
 183, 186, 190, 196, 205, 206,
 220, 232, 234, 238.
 Cryda mwyt, (*Ague*) 162, 200, 202,
 224, 229, 245.
 Cryd diddypaid, (*Hectic*) 208.
 Cryd dypseidiol, (*Intermitting*) 182,
 183, 213, 215, 229, 243.
 Cryd poeth, 176, 178, 180, 188, 197,
 235.
 Cryffaol, 177, 182.
 Cryfau'r coludd, 236.
 Cryfau'r cyfangorff, *edr.* cyfangorff.

Crygoeth-flam, *edr.* Tandde Chwydde
 dig.
 Crygdradd, 163, 265.
 Crygyni, 155, 168, 198, 205, 213, 215,
 232.
 Curiau, *edr.* Didyciant ymborth.
 Cwlwm y gwythi, (*Cramp*) 161, 167,
 195, 246, *edr.* Gwrwst.
 Cwrw, diod yn lle, 186.
 Cyfangorff i gryfau, 177, 215, 243.
 Cyfog, i attal, 229.
 Cyfogair, (*Emetic*) 158, 160, 163,
 164, 166, 168, 177, 187, 190,
 225, 227, 234, 235, 242, 245,
 246.
 Cylla lleg, 155, 161, 164, 188, 190,
 195, 198, 201, 235, 242, 243,
 245, 246.
 Cymbibau, (*Lochia*) 188.
 Cymnalwst, 162, 168, 181, 234, 241,
 242.
 Cyweiriau, (*to restore*) 187.
 Cywer, 181, 210.
 Chwain, i darfu, 200.
 Chwarrenau yu y bronau, 173.
 Chwarrenau yn yr aflu, 196.
 Chwarrenau Manwynnawg, 236.
 Chwarren-rwystrau, 244.
 Chwydd pendig, *edr.* Penddiged.
 Chwysbair, (*Diaphoretic*) 167, 191,
 205, 219, 220, 227.
 Chwysiad y nos, 169, 235.
 Chwysigl ar ddwylaw plant, 165.
 Chwysigl-blastr, } (*A Blister*), 158,
 Chwysigydd, } 176, 229.
 Ffroenau, *edr.* Coethi.
 Dafadennau, 180, 183, 191, 239.
 Damedd yn siogl, *edr.* Llesgedd.
 Damodd, 166, 191, 192.
 Glinwst, 168.

Dargod, *edr.* Crangen.
 Darymred, *edr.* Dolur rhydd.
 Deinton, *edr.* Cryd a mwyt.
 Didyciant ymborth, (*Atropoly*) 187.
 Diffyg anadl, 165, 168, 174, 182, 188,
 191, 198, 204, 206, 211, 216,
 220, 229.
 Diffyg anadl llysnafeddog, 207.
 Diffyg awydd i fwyd, 229, *edr.* Cylla
 Ilesg.
 Diod i glaf, 197.
 Dolur corn y gwddf, 168, 155, 184,
 232.
 Dolur crachlyd ym mheneu plant, 210.
 Dolur safn, *edr.* Safn.
 Dolur rhydd, 165, 177, 178, 182, 189,
 192, 209, 213, 229, 235, 236,
 238, 240.
 Doluriau, hen, 237.
 Dyffywff, 156, 160, 174, 181, 190,
 192, 198, 201, 205, 207, 213,
 217, 219, 227, 232, 242, 244.
 Dyfrwreinyn, *edr.* Tarddiadau.
 Dyli geriadd, 228.
 Eglwys rhufain, 194.
 Eigan, i attal, 229.
 Eisglwyf, (*Pleurisy*) 154.
 Eli i anifeiliaid, 179.
 Eli briwiau, 193.
 Ennynta, 163, 183.
 Eryr, *edr.* Tarddadau.
 Euod, (*Tape-worm*) 217.
 —— yn y llygaid, 165, 166, 176,
 186.
 Gwrthduedd i luniaeth, 229 *edr.* Cylla
 Ilesg.
 Gwrwst, (*Cramp*) 164, 167, 210,
 211, 246.
 Haint y gwres, *edr.* Cryd poeth.
 Henaint, i gynhesu ac adfywi, 234.
 Hoprys, *edr.* Pensoeg.
 Hunglwyt, (*Lethargy*) 166, 231.
 Iselni ysprydoedd, 165.

- Llaeth yn y bromau, 229.
— asen, 208.
- Llaid ar draed gwartheg, 201.
- Llamniad y galon, 211.
- Llan, i ddifâ, 172, 205, 227, 245.
- Lledewigwst, (*Hemorrhoids*) 158, 205, 235.
- Llesgedd, (*Debility*) 190, 229, 232.
- cig y damnedd, 228, 237.
- y coludd, 155, 213, 227.
- y corph a'r cylla, 182, 227, 229, 232, 234, 245.
- Llaint parhaus, 181.
- Lliwio, 167, 181, 192, 209, 210, 213, 218, 229, 240, 246.
- Llosgfa, *edr.* Gwres.
- Llosg eira, 180.
- Llosg tan, 163.
- Llwg, (*Scurvy*) 174, 181, 190, 198, 229, 237.
- Llws, Llysllyn, (*Mucilage*)
- Llygod, i darfu, 174, 205.
- Llyged, *edr.* Gwres.
- Llymsurni, 228.
- Llyngyr, i ddifâ, 159, 165, 171, 172, 174, 175, 182, 187, 190, 201, 206, 211, 217, 226, 243.
- Llysnafeddawg (*Mucilaginous*), 158.
- Madredd, (*Gangrene*) 191.
- Magl ar lygad, 183.
- Malldrael bwyd yn y cylla, 229, 231, 245.
- Mallgyd diddyspaid, (*Hectic fever*) 208.
- Malhaint, 228.
- Manwst, *edr.* Clefyd y fam.
- Manwyn, (*Serophila*) 166, 229, 236.
- Marchwraint, 183.
- Meddygfaeth, (*Emulsion*) 215.

- Rhwymedd cynnefin y coludl, 210.
- Rhwystr, (*Obstruction*) 157, 177, 181, 196, 201, 211, 226, 234, 244.
- Meddyglyn, (*Medicinal draught*)
- Mel, i buro, 206.
- Moch crestlyd, 182.
- Mynygglog, (*Zumineg*) 160. *edr.* Dolur corn y gwddf.
- Nychdod, (*Decay*) 172, 198, 206, 237, 245. *edr.* Clefyd yr ysgyfaint.
- Pardys, 166, 168, 181, 229, 231, 232, 246.
- Pâs, 161, 216.
- Pen, dolor neu waew, 164, 166, 175, 176, 192, 195, 203, 229, 231, 246. *edr.* Coethi.
- Penysgafnader, 195, 229, 231.
- Penddiged, } (*Boil, Inflammation*) 167, Penddiyn, } 205, 229.
- Penoeg, a ellir arferu yn lle, 179, 190.
- Peswch, 155, 165, 174, 179, 182, 186, 198, 204, 205, 206, 213, 215, 216, 220, 229, 236, 238.
- Peswch-boeriad, (*Expectoration*) 154, 155, 163, 172, 174, 176, 186.
- Peswch gormwythawl, (*Catarrhal cough*) 154.
- Poeriad gwael, 168, 180, 195, 204, 209, 216, 236.
- Poerif, 228.
- Poethwyn, *edr.* Penddiged.
- Pureiddio gwael, (*Antiscorbutics*) 155, 157, 158, 163, 167, 176, 187, 188, 189, 191, 207, 222, 232, 235, 241.
- Tarddiadau yn y croen.
- Tarddwreinyn, (*Eruptions*) 162, 163, 181, 183, 184, 192, 198, 205, 207, 222.
- Tarfryd, (*Feverifuge*) 165, 174, 215. Tarflyngyr, (*Feverifuge*) 200. *edr.* Llyngyr.
- Tê, 170, 184, 186, 199, 220, 232.
- Teithi gwraig, i rwyddhau, 187, 188, 229, 243.
- Ysgydod, 242.
- Ysigod, oddimewn, 165, 193 Ysgyf, *edr.* Llwg.

- Tô, ar fythod, &c. 173, 196, 200. Tostedd, (*Dysuria*) 176, 178, 190, 215, 216, 217, 221, 238.
- Rhwystr yn yr afu, 177, 206, 236. *edr.* Troetlbair, (*Diarrhoea*) 155, 156, 158, 168, 174, 176, 181, 191, 205, 206, 207, 215, 219, 221, 225, 226, 227, 232, 243, 244.
- Rhwystr o'r llaeth geulo yn y bromau, 229. Troeth gwaelyd, 165.
- Troethlif, (*Diabetes*) 240. Twryth, Decocion.
- Safn, dolur, 168, 184, 228, 232. Twym-olchiad, neu-fwydiad, (*Fomentation*) 182, 220, 225.
- Scyrfi, *edr.* Llwg. Tynchwydd, (*Tumor*) 173, 195, 205, 236.
- Sipsiwn, 214. Tywalltiaid dwr berwedig ar lysisau, &c.
- Sugaethan, (*Policeice*) 162, 163, 164, 173, 195, 201, 205, 211, 215, 222, 243. Tywyllniar hygad, 183, 186.
- Surni yn y cylla, &c. 215, 216, 222. Surchyfogi, i atlal, 246.
- Syfranedd, 195. Ymadael a dwr o anfodd, *edr.* Troethlif.
- Tan iddwf, (*Herpes*) *edr.* Tarddiadau, &c. Yngrafu, 183, 234, 237, 245.
- Tarddiadau, (*Carbuncle*) 163, 237. Ynysgaoedd, 196, 234, 235, 237.
- Tandde chwyddedig, (*Carbuncle*) 163, 237. Ysgfider mewn pen, *edr.* Pen.
- Tarddwreinyn, (*Eruptions*) 162, 163, 181, 183, 184, 192, 198, 205, 207, 222. Ysgarth-fedygiaeth, (*Cathartic*) 177, a Carth.
- Tarfryd, (*Feverifuge*) 165, 174, 215. 187, 205, 207, 225. *edr.* Arloes, 181, 182, 191, 204, 205, 209, 216, 236.
- Tarfryngyr, (*Feverifuge*) 200. *edr.* Ysgydod, 242.
- Teithi gwraig, i rwyddhau, 187, 188, 229, 243. Ysigod, oddimewn, 165, 193 Ysgyf, *edr.* Llwg.